T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NÜN TARIM POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

HÜNER YILMAZ

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NÜN TARIM POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

HÜNER YILMAZ

Danışman: PROF. DR. SİNAN ASLAN

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi HÜNER YILMAZ'nın DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NÜN TARIM POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ adlı tez çalışması. Enstitümüz Yönetim Kurulunun 24.05.2018 tarih ve 2018-15/26 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 07.06.2018

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. SİNAN ASLAN	
2.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi ERDEM TURGAN	
3.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi FURKAN EVRENOS	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	:	Hüner Yılmaz
Ana Bilim Dalı	:	İktisat
Programı	:	Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Sinan Aslan
Tez Türü ve Tarihi	:	Yüksek Lisans – Nisan 2018
Anahtar Kelimeler	:	Dünya Ticaret Örgütü, Tarım Politikaları, Tarım Ticareti, Tarife, İleri Tarım Müzakereleri, Korumacı Politikalar, Sübvansiyon

ÖZET

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ TARIM POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Tarım sektörü, beslenme kaynağı olmasının yanı sıra ülke ekonomisine olan katkıları ile de oldukça önemli bir sektördür. Milli gelir, istihdam ve tarıma bağlı sanayi sektörüne yaptığı katkılardan dolayı stratejik bir sektör olan tarım sektörü, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir kaynağı olması açısından payı oldukça büyüktür. Ülkelerin uygulamış oldukları tarife ve tarife dışı engeller tarım ticareti gelişimini engellemektedir. Tarım alanında uygulanan bu korumacı politikalar 1980'li yıllardan itibaren serbestleşmeye başlamıştır. Dünya Ticaret Örgütü öncesi dönemde tarım sektöründe çalışmalar yapılmış olsa da bağlayıcı kararlar alınamamıştır. Tarım sektöründeki kapsamlı çalışmalar Dünya Ticaret Örgütü'nün Uruguay Turu'nda ilk kez ele alınmış olup, 1995'te imzalanan Tarım Anlaşması ile tarım ticaretinin adil ve serbest bir şekilde dağılımı için pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Çalışmada Dünya Ticaret Örgütü'nün tarım anlaşması ve akabinde uyguladığı politikalar sonrasındaki gelişmeleri ile Türkiye'deki tarım sektörüne etkileri ortaya konmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	:	Hüner Yılmaz
Field	:	Economics
Programme	:	International Trade and Money Management
Supervisor	:	Professor Sinan Aslan
Degree Awarded and Date	:	Master – April 2018
Keywords	:	World Trade Organization, Agriculture Politics, Agriculture Trade, Tariff, Advanced Agricultural Negotiation, Protection Politics, Subsidy

ABSTRACT

THE AGRICULTURAL POLICY OF WORLD TRADE ORGANIZATION AND ITS IMPACTS ON TURKEY

The agricultural sector is a very important sector not only because it is a source of nutrition but also because of its contribution to the country's economy. The agricultural sector, which is a strategic sector due to its contributions to the national income, employment and agriculture-related industrial sector, is quite large in terms of being a source of income, especially in developing countries. The tariffs and non-tariff barriers imposed by the countries impede the development of agricultural trade. These protective policies in the field of agriculture have been liberalized since the 1980s. Although studies were carried out in the agricultural sector before the World Trade Organization, no binding decisions were made. Comprehensive studies in the agricultural sector have been dealt with for the first time in the Uruguay Round of the World Trade Organization and the Agriculture Agreement signed in 1995 which made arrangements for access to market, export subsidies and domestic subsidies for the fair and free distribution of agricultural trade. In this thesis, World Trade Organization agreement on agriculture and the development after the policies applied with the effect of applied polices on the agricultural sector in Turkey have been revealed.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ ..... **viii**
GRAFİK LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI İLE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NE GENEL BAKIŞ

1.1. Dünya Ticaret Örgütü Öncesi Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 4
1.1.1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın Doğuşu 4
1.1.2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın Temel Amaçları 5
1.1.3. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın Temel İlkeleri 5
1.1.3.1. Üye Ülkeler Arasında Ayrımcılık Yapılmaması İlkesi 6
1.1.3.2. Koruma Tedbiri Olarak Sadece Gümrük Tarifelerinin Kullanılabilmesi İlkesi 6
1.1.3.3. Ulusal İşlem Kuralı İlkesi 6
1.1.3.4. Ticarete Zarar Vermekten Kaçınma ve Sorunlarda Dayanışma Yolu İlkesi 7
1.1.4. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması Müzakere Turları 7
1.1.4.1. Uruguay Turu Öncesi Gerçekleştirilen Turlar 7
1.1.4.2. Uruguay Turu (1986-1994) 8
1.2. Dünya Ticaret Örgütü 9
1.2.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Kuruluşu 9
1.2.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Amaçları 11

1.2.3. Dünya Ticaret Örgütü'nün İlkeleri 11
1.2.4. Dünya Ticaret Örgütü Karar Alma Mekanizması 12
1.2.5. Dünya Ticaret Örgütü'nün Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşmasından Farkı 12
1.2.6. Dünya Ticaret Örgütü Yapısı ve Organları 12
1.2.7. Dünya Ticaret Örgütü'nün Ülke Gruplarıyla İlişkileri 15
1.2.7.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Gelişmiş Ülkeler ile İlişkileri 15
1.2.7.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Gelişmekte Olan Ülkeler ile İlişkileri 15
1.2.7.3. Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye İlişkileri 17

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ TARIM ANLAŞMASI SONRASI GELİŞMELER

2.1. Tarım Anlaşması Öncesi Alınan Kararlar 18
2.2. Tarım Anlaşması ile Alınan Kararlar 19
2.2.1. Pazara Giriş 22
2.2.2. İhracat Sübvansiyonları 22
2.2.3. İç Destekler 23
2.2.3.1. Yeşil Kutu Destekleri 23
2.2.3.2. Mavi Kutu Destekleri 23
2.2.3.3. Kırmızı Kutu Destekleri 24
2.2.4. Tarım Anlaşması Özel ve Lehte Muameleleri 24
2.2.5. İleri Tarım Müzakereleri 24
2.2.6. Müzakerelerdeki Ülke Grupları 25
2.3. Üye Ülkelerin Tarım Anlaşmasındaki Taahhüt ve Uygulamaları 26
2.3.1. Tarım Anlaşmasının Yapısı 26
2.3.1.1. Pazara Giriş 27
2.3.1.2. İhracat Sübvansiyonları 34
2.3.1.3. İç Destekler 38

2.3.2. Tarım Anlaşması ile İlgili Anlaşmalar 41
2.3.2.1. Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma 42
2.3.2.2. Tekstil ve Giyim Anlaşması 43
2.3.3. İleri Tarım Müzakereleri 43
2.4. AB ile ABD Arasında Ticarete Yönelik Uygulamalar 47
2.4.1. AB Gelişim Süreci 47
2.4.2. AB-TR İlişkileri 48
2.4.3. AB Ortak Tarım Politikası 49
2.4.3.1. Ortak Tarım Politikası Amaçları 50
2.4.3.2. Ortak Tarım Politikası İlkeleri 50
2.4.4. Ortak Tarım Politikasının Para Sistemi 51
2.4.5. Yapısal Politikaların Farklılığına Karşı Ortak Tarım Politikası Düzenlemeleri 52
2.4.6. Ortak Tarım Politikası Finansman Mekanizması 52
2.4.7. Ortak Tarım Politikası'nın Ortaya Çıkışı ve Reformları 53
2.4.7.1. 1968-1989 Dönemi Mansholt Planı 53
2.4.7.2. 1973-1983 Topluluğun Genişlemesi 54
2.4.7.3. 1987 Delors Planı 54
2.4.7.4. Mac Sharry Planı 54
2.4.7.5. Gündem 2000 Reformu 56
2.4.7.6. 2003 Reformları 56
2.4.7.7. Yakın Dönem Reformları 56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ TARIM POLİTİKALARININ TÜRK TARIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. Türkiye'de Tarım Sektörüne Genel Bakış 58
3.1.1. Geçmişten Günümüze Tarım Sektörü 58
3.1.1.1. Osmanlı Döneminde Tarım 58
3.1.1.2. Cumhuriyet Dönemi Tarımı 59

3.1.1.3. Planlı Dönem 60
3.1.2. Tarım Politikası Kavramı 62
3.1.2.1. Tarım Politikalarında Devletin Rolü 62
3.1.2.2. Tarım Politikasının Amaçları 62
3.1.2.3. Tarım Politikası Araçları 64
3.1.2.4. Tarım Politikalarının Yürütücüleri 65
3.1.2.5. Tarım Politikalarının Finansmanı 66
3.2. Türkiye'nin Tarım Anlaşmasındaki Uygulamaları ve Sektörler Üzerindeki Etkileri 67
3.2.1. Türkiye'nin Tarım Anlaşması Doğrultusunda Taahhüt ve Uygulamaları 67
3.2.1.1. Pazara Giriş 67
3.2.1.2. İhracat Sübvansiyonları 69
3.2.1.3. İç Destekler 76
3.2.1.4. İleri Tarım Müzakereleri 78
3.2.2. Tarım Anlaşmasının Türkiye Sektörleri Üzerindeki Etkileri 80
3.2.2.1. Tarım Anlaşması Sonrası İhracat ve İthalatın Gelişimi 80
3.2.2.2. Tarım Anlaşması Sonrası Tarım Üretiminin Gelişimi 83
3.2.2.3. Tarım Anlaşması Sonrası İstihdamın Gelişimi 84
3.2.2.4. Tarım Anlaşması Sonrası Tarım Sektörünün GSYH'deki Payı 85
3.3. Dünya Ticaret Örgütü'nün Son Dönem Tarım Politikaları ve Türkiye'nin Tarım Politikalarındaki Tutumu 86
3.3.1. DTÖ İleri Tarım Müzakerelerinin Türk Tarım Ticaretine Etkileri 86
3.3.1.1. İleri Tarım Müzakereleri Sonrası Tarım Sektörü GSYH'deki Payı 87
3.3.1.2. İleri Tarım Müzakereleri Sonrası Tarım İstihdamının Gelişimi 88
3.3.1.3. İleri Tarım Müzakereleri Sonrası Türkiye'nin Tarım Ürünleri Dış Ticareti 89
3.3.1.4. İleri Tarım Müzakerelerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi 90

3.3.2. Dünya Ticaret Örgütünün Son Dönem Bakanlar Konferansları ve Alınan Kararların Türk Tarım Sektörüne Etkileri 90
3.3.2.1. 2013 Bali Bakanlar Konferansı 91
3.3.2.2. 2015 Nairobi Bakanlar Konferansı 93
3.3.2.3. 2017 Buenos Aries Bakanlar Konferansı 94
3.3.3. Türkiye'de Tarım Sektöründeki Sorunlar ve Öneriler 96

SONUÇ 100
KAYNAKÇA 104

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1.1: Uruguay Turu Tarife İndirimleri (Ağırlıklı Ortalama, %) 9
Tablo 1.2: DTÖ Yapısı 14
Tablo 2.1: Uruguay Turu İndirim Oranları (1995-2004) 20
Tablo 2.2: Tarım Anlaşmasının Yapısı 21
Tablo 2.3: Ülkelere Göre Özel Koruma Önlemleri 31
Tablo 2.4: Ülke Sınıflandırmasına Göre Tarife Basamaklandırılması (Basit Ortalama,%) 32
Tablo 2.5: Tarife Kotalarının Ülkelere Göre Dağılımı 33
Tablo 2.6: İhracat Sübvansiyonu Sağlanan Ürün Sayısı 36
Tablo 2.7: Bazı Ülkelerin İhracat Sübvansiyonu Harcamaları (milyon ABD dolar) 37
Tablo 2.8: Yeşil Kutu Desteklerindeki Artış (milyon dolar) 41
Tablo 2.9: İç Destek Miktarları (1999) ve İhracat Sübvansiyonları Miktarları (1998) 41
Tablo 3.1: Tarım Anlaşmasında Türkiye'nin Tarife Taahhütleri (%) 68
Tablo 3.2: Türkiye'nin İhracat Sübvansiyonu Taahhütleri 70
Tablo 3.3: Türkiye'nin İhracat Sübvansiyonu Sağladığı Ürünlerin Bazıları ve Miktarları (Ton) 74
Tablo 3.4: Türkiye'nin İhracat Sübvansiyonu Sağladığı Ürün Sayısı ve Bütçe Harcamaları 75
Tablo 3.5: Türkiye'nin Tarım Ürünlerine Sağladığı Destekler (milyon ABD dolar) 77
Tablo 3.6: Türkiye'nin Bazı Ürünlere Sağladığı Desteklerin Üretimdeki Payı (%) 78
Tablo 3.7: Türkiye'nin 1995-2004 yılları arası Tarım Ürünleri Ticaretinin Toplam Ticaretindeki Payı (milyon ABD $) 81
Tablo 3.8: 1995-2004 yılları arası Tarım Üretimi Miktarları (Ton) 83

Tablo 3.9: 1995-2004 Yılları Arası Tarım İstihdamının Seyri (15+ yaş, Bin kişi) 84
Tablo 3.10: 1995-2004 Yılları Arası Tarım Sektörünün GSYH'deki Payı (1987 sabit fiyatlarla) 85
Tablo 3.11: Türkiye'nin 2010-2016 Yılları Arası GSYH'deki Tarım Sektörünün Payı (TL) 87
Tablo 3.12: Türkiye'nin 2010-2016 Yılları Arası Tarım Sektörü İstihdamının Gelişimi (15+yaş, Bin Kişi) 88
Tablo 3.13: Türkiye'nin 2010-2017 Yılları Arası Tarım Ürünleri Dış Ticareti ve Toplam Dış Ticaretteki Payı (milyon ABD dolar) 89
Tablo 3.14: 2013-2017 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Konferanslara Ait Temel Bilgiler 91
Tablo 3.15: Nairobi Bakanlar Konferansı Sonuçları Özeti 93

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 2.1: 2003 Tarım ve İmalat Sanayide Geçerli Tarife Oranları (Ortalama, %) 29
Grafik 2.2: Taahhüt Edilen ve Gerçekleşen İhracat Sübvansiyonu Harcamaları (milyar ABD dolar) 37
Grafik 2.3: Kırmızı Kutuda Taahhüt Edilen ve Gerçekleşen Harcamalar 40

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGÜ	Az Gelişmiş Ülkeler
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
ECU	Avrupa Para Birimi
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FEOGA	Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
FIB	ABD, AB, Avustralya, Brezilya, Hindistan Gibi Ticaretin Serbestleşmesini İsteyen Ülkeler Grubu
G-10	Japonya, İsrail, İsviçre, Norveç Gibi Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesine Karşı Çıkan Ülkeler Grubu
G-20	Dünyanın En Büyük 20 Ekonomisine Sahip Ülkeler Grubu
G-21	Önderliğini Brezilya'nın Üstlendiği GOÜ'lerin oluşturduğu Ülkeler Grubu
G-33	Türkiye'nin de içinde bulunduğu özel ürünlerde korumacılığın devamını isteyen ülkeler grubu
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
IFAD	Uluslararası Tarım Kalkınma Fonu
IMF	Uluslararası Para Fonu

ISIC	Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Sanayi Sınıflaması
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütler
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OTP	Ortak Tarım Politikası
s.	Sayfa
TA	Tarım Anlaşması
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TDÖ	Toplu Destek Ölçümü
TL	Türk Lirası
TMB	Tekstil İzleme Organı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WB	Dünya Bankası
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
YTL	Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

Tarım; gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı yapılmaksızın öncelikle vazgeçilemez ihtiyacımız olan gıda gereksinimini karşılaması ve akabinde sanayi sektörüne sağladığı girdi, istihdam, ihraç yoluyla sağlanan gelir gibi faktörler ile ekonomiye katkısı oldukça önemli bir sektör olarak kabul edilmektedir. Tarım sektörünü bu kadar önemli kılan en önemli özelliği üretiminin doğal koşullara bağlı olması nedeniyle arz esnekliğinin düşük olmasıdır.

Geçmişten günümüze ülkelerin hem ekonomik hem de sosyal gelişiminde önemli görevler üstlenen tarım sektörünün gelecekte de önemini korumaya devam etmesi beklenmektedir. Stratejik açıdan oldukça önemli olması sebebiyle korumacı politikalar ile korunmuş fakat bu durum uluslararası ticaretin gelişimini olumsuz etkilemiştir.

1948 yılında birtakım ülkelerin ticaretin önündeki engellerin kaldırılarak serbest ticaretin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının (GATT) imzalanması ile bundan sonraki yapılacak düzenlemeler için ilk atılmıştır. Daha çok sanayi ürünlerini ilgilendiren ve tarım ürünlerini kapsamayan bu anlaşmada bağlayıcı kararlar alınamamıştır. GATT çerçevesinde 1995 yılında Uruguay Turu sonunda Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması ile yeni bir sürece girilmiştir. Akabinde imzalanan Tarım Anlaşması (TA) çerçevesinde tarım ürünleri ticaretinde adil ve piyasa mekanizmasına dayalı sistemin oluşması öngörülmüş ve bu amaçla pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler ana başlıkları altında düzenlemeler yapılmıştır.

Pazara giriş konusunda ülkelerin yerli üreticilerini dış rekabete karşı korumada en çok kullandıkları araç olan tarifelerin azaltılarak zaman içerisinde kaldırılması hedeflenmiştir. Bunun yanında tarife dışı engeller olarak adlandırılan miktar kotaları, tarife kotaları, dolaylı vergiler gibi uygulamaların da tarifelere dönüştürülmesi ve zaman içerisinde azaltılması öngörülmüştür.

İhracat sübvansiyonlarında ise üreticileri destekleme amaçlı devlet aracılığı ile yapılan yardımların ihraç malının birim maliyetini düşürmesi ve uluslararası ticarette haksız rekabete yol açması sebebiyle azaltılması ve zamanla da kaldırılması amaçlanmaktadır.

İç destekler düzenlemeleri ile ihracat sübvansiyonlarına benzer olarak ürünlerin birim maliyetinin düşmesine ve haksız rekabete yol açması sebebiyle azaltılması ve zaman içerisinde kaldırılması hedeflenmiştir.

Bahsedilen hedefler doğrultusunda ülkeler söz konusu düzenlemelerde belirli taahhütlerde bulunmuşlardır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin farklı olması sebebiyle indirim, süre ve oranlarda "özel ve lehte muamele" uygulaması gereğince farklılaştırmalar olmuştur. Her ülke taahhüt ve uygulamalarını DTÖ'ye düzenli olarak bildirmekle sorumludurlar.

Çalışmada ülkelerin tarım anlaşması çerçevesinde taahhütleri ve bu taahhütler doğrultusunda uygulamaları açıklanacaktır. Anlaşmaya taraf olan Türkiye'nin de taahhüt ve uygulamaları kapsamında tarım sektörüne etkileri, gelişimi ve son dönem DTÖ Bakanlar Konferansları ile alınan tarım sektörü kararlarının Türk tarımına etkileri ortaya konulacaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışma üç bölüme ayrılarak incelenecektir. Birinci bölümde, DTÖ'nün temelini oluşturan GATT sisteminden bahsedilerek DTÖ'ye geçiş yapılarak temel bilgilere yer verilmiştir. DTÖ'nün işleyişi ve üye ülkelerle ilişkilerine kısaca değinilerek Türkiye-DTÖ ilişkileri anlatılmaktadır.

İkinci bölümde ise DTÖ tarım anlaşması öncesinden kısaca bahsedilerek, tarım anlaşması sonrası ülkelerin pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler konusunda taahhüt ve uygulamaları ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Tarım anlaşması ile ilgili anlaşmalardan bahsedilmiş ve İleri Tarım Müzakerelerine yer verilmiştir. Son olarak DTÖ'nün iki önemli aktörü olan AB ve ABD arasında gerçekleştirilen ticarete yönelik uygulamalardan bahsedilerek bölüm tamamlanmıştır.

Üçüncü ve son bölümde, geçmişten günümüze Türk tarım sektörüne genel bir bakış gerçekleştirilerek Türkiye'nin tarım anlaşmasındaki taahhütlerini yerine getirip getirmediği ve sektörler üzerindeki etkileri uygulamaları doğrultusunda incelenmiştir. Daha sonra ise DTÖ İleri Tarım Müzakereleri incelenerek son dönem Bakanlar Konferanslarında alınan tarım ile ilgili kararların Türk tarımına etkileri açıklanmaktadır. Son olarak Türkiye'de ki tarım politikalarının sorunları tartışılarak ve çözüm önerileri sunularak çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI İLE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'NE GENEL BAKIŞ

1.1. Dünya Ticaret Örgütü Öncesi Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

1.1.1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın Doğuşu

1. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan ekonomik durgunluk, ülkeleri korumacı politikalar uygulamaya yöneltmiş olmasına rağmen 2. Dünya Savaşı sonrasında yıkıma uğrayan ülkelerin yeniden imar edilebilmesi için bazı politikalarda düzenlemelere gidilmiştir. İşbirliğinin kaçınılmaz olması ülkelerin yeni bir uluslararası para sistemini oluşturmak amacıyla ABD'nin Bretton Woods kasabasında bir araya gelmelerini sağlamıştır.

1944 yılında yapılan "Bretton Woods Konferansı" sonunda Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası olmak üzere iki uluslararası kuruluş oluşturulmuştur. Diğer yandan özellikle batı ülkeleri, dış ticarette yaşanan durgunluktan bir hayli olumsuz etkilenmiş ve uluslararası ticareti serbestleştirmek adına çalışmalara başlamışlardır. 1947-48 Küba Havana'da "Uluslararası Ticaret Örgütü" (ITO) adı altında bir örgütün kurulmasına karar verilmiş olsa da, birtakım sanayileşmiş ülke tarafından onaylanmaması sonucu ITO kurulamamıştır.

ITO görüşmeleri devam ederken geçen zamanı değerlendirmek isteyen 23 ülke arasında, gümrük tarifelerinde indirime gitmek amacıyla 1947 yılında Cenevre'de geçici olarak "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)" adı verilen bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma zamanla kalıcı hale gelmiş ve 1994 yılında ise "Dünya Ticaret

Örgütü (WTO)"ne dönüşmüştür. Bu süreler içerisinde GATT, ticareti düzenleyici tek kuruluş olarak dünya ticaretinde önemli bir yere sahiptir.[1]

1.1.2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın Temel Amaçları

1947 Genel Anlaşmada amaçlar genel ve özel olarak ikiye ayrılmıştır.

Genel Amaçları;

1. Üye ülkelerin refah seviyelerini yükseltmek,
2. Reel gelirde ve efektif talepte istikrarlı bir büyüme ile ülke kaynaklarını herkesin yararına olacak şekilde tam kullanımını sağlamak,
3. Üretim ve uluslararası ticaretin gelişmesini sağlamak

Özel Amaçları;

Genel amaçlara ulaşabilmek için uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını sağlamaktır.

GATT'ın asıl hedefi dış ticarette serbestleşmeyi sağlamaktır. Böylelikle ticarete konu olan malların kalitesi artar, fiyatları düşer ve dış ticaret hacminde artış sağlanır. Bunun İçin gümrük tarifelerinin azaltılması ve tarife dışı engellerin kaldırılması GATT'ın temel amaçlarındandır. Bu şekilde birtakım kurallar ile ticaretin önündeki belirsizlikleri azaltmayı hedeflemektedir.[2]

1.1.3. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın Temel İlkeleri

GATT, amaçlarına ulaşabilmek için başlıca 4 temel ilke belirlemiştir.

---

[1] Nurdan Aslan "Ekonomik Küreselleşme: Tarihi, Boyutları ve Sonuçları", Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.) **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım** içinde (237-264), Bursa: Ekin Yayınevi, 2013, s.238

[2] Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar,** 5. Basım, Ankara: Turhan Kitapevi, 2002, s. 150-152

1.1.3.1. Üye Ülkeler Arasında Ayrımcılık Yapılmaması İlkesi

"En Çok Kayrılan Ülke" kuralına dayanan bu ilkeye göre bir ülkenin, diğer bir ülkeye tanıdığı ayrıcalığı, üçüncü ülkelere de tanıması gerektiği yönündedir. Bir örnek üzerinden açıklayacak olursak, bir ülkenin diğer bir ülkeye gümrük tarifelerinde indirime gitmesi neticesinde bu indirimden diğer ülkelerde faydalanabilecektir. Böylelikle tarifeler tüm üye ülkeler için eşit olacak ve ülkeler arasında kayrılmaya engel olmuş olunacaktır. Fakat bu ilkenin bazı istisnaları bulunmaktadır. Şöyle ki, eğer ülkeler gümrük birliği ve serbest ticaret bölgeleri gibi bölgesel ekonomik birleşmeye gitmişler ise ülkelerin uyguladıkları ayrıcalıklar kendi aralarında geçerli olacaktır.[3]

1.1.3.2. Koruma Tedbiri Olarak Sadece Gümrük Tarifelerinin Kullanılabilmesi İlkesi

GATT, üye ülkelerin koruma aracı olarak gümrük tarifelerini kullanabileceğini öngörmüştür. Nedeni ise tarifelerin piyasa işleyişine daha uyumlu olmasıyla açıklanabilir. İthal kotalarının yerli sanayinin korunması için kullanımı engellenmiştir. Bu kuralın istisnası olarak, ödemeler dengesi sorunu yaşayan veya yeni kurulan endüstrileri korumak amacı ile ülkelerin ithalat kısıtlamalarına gidilmesine izin verilmiştir. Fakat bu durum geçicidir ve diğer üye ülkeleri zor durumda bırakmamak şartıyla uygulanabilir.

1.1.3.3. Ulusal İşlem Kuralı İlkesi

İthal ve yerli mallar arasında ayrım gözetilmemesi kuralıdır. İç pazara yönelik düzenlemede ve uygulamada bu kural öngörülmektedir.[4]

---

[3] İlker Parasız, **Uluslararası Ekonomik – Mali Kuruluşlar ve Oluşumlar,** 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitapevi, 2004, s.109

[4] Ceren Aydın, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları", **Uzmanlık Tezi,** Ankara: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2004, s.12

1.1.3.4. Ticarete Zarar Vermekten Kaçınma ve Sorunlarda Dayanışma Yolu İlkesi

Bu ilkeye göre üye ülkeler ticaretin serbestleşmesi ve tarife indirimi dışındaki önlemleri azaltmak amacıyla görüşmeler yapacaklardır. Ülkeler arasında uyuşmazlık çıkması durumunda ise GATT arabuluculuk olarak görev yaparak üye ülkelerin uzlaşmalarını sağlama fonksiyonunu üstlenmiştir.

1.1.4. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması Müzakere Turları

GATT'ın nihai hedefi olan dünya ticaretinin serbestleşmesi yolundaki çalışmalarında yapılan müzakere turlarının önemi oldukça büyüktür. Turlarda düzenlenen çoklu anlaşmalar ile tarifelerin azaltılmasına, ticaretin serbestleşmesine ve bu çerçevede kuralların belirlenmesine yönelik kararlar alınmıştır.

Müzakere turlarından kapsamı en geniş ve önemli olan kararların alındığı tur Uruguay Turu'dur. Uruguay Turu ile GATT geçici nitelikte olmaktan çıkmış, sürekli bir kurum olarak Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüşmüştür. Çalışmada, Uruguay öncesi turlara kısaca değinilecek, Uruguay Turu ise detaylı olarak ele alınacaktır.

1.1.4.1. Uruguay Turu Öncesi Gerçekleştirilen Turlar

Uruguay Turu ile birlikte toplam 8 müzakere turu yapılmış olup, Uruguay öncesi turlarda daha çok sanayi ürünleri üzerinde durulmuş ve bu ürünlerde tarife indirimleri amaçlanmıştır. Bu turlar;

1. 1947 Cenevre (İsviçre) (Konferans)
2. 1949 Annecy (Fransa) (Konferans)
3. 1951 Torquay (İngiltere) (Konferans)
4. 1956 Cenevre (İsviçre) (Konferans)
5. 1960-1961 Cenevre (İsviçre) "Dillian Round"
6. 1964-1967 Cenevre (İsviçre) "Kennedy Round"
7. 1973-1979 Cenevre (İsviçre) "Tokyo Round"

8. 1986-1993 Punto del Este (Uruguay) “Uruguay Round”

1947 Cenevre Turundan 1964 Kennedy Turuna kadar geçen turlarda tarifeler üzerinde yoğunlaşılmış olup, Kennedy Turunda anti-damping önlemleri, Tokyo Turunda ise tarife dışı önlemler üzerinde durulmuştur. Uruguay Turunda ise öncesinde düzenlenen turların gündem konularına ek olarak; hizmetler, fikri mülkiyet hakları, anlaşmazlıkların çözümü, tarım, tekstil gibi alanlarda düzenlemelere gidilmiştir.[5]

1.1.4.2. Uruguay Turu (1986-1994)

15 Eylül 1986’da Uruguay’ın Punto Del Este şehrinde başlayan görüşmelerin 4 yıl içinde tamamlanması planlanmış, fakat 15 Nisan 1994’te Fas’ın Marakeş şehrinde Nihai Senedin imzalanmasıyla sona ermiştir. Son müzakere turu olan Uruguay Turu, önceki turlara nazaran hem kapsam, hem de katılım olarak daha geniş yapıdadır. Bu turun sonunda GATT geçici bir anlaşma olmaktan çıkmış ve sürekli bir kurum olarak Dünya Ticaret Örgütü’ne dönüşmüştür.[6]

Uruguay Turu sonuçlarına kısaca değinecek olursak;

Uruguay Turu sonunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler farklı oranlarda ve dönemlerde gümrük tarifelerinde indirime gitmişlerdir. Böylece ticaret oranında artış sağlanmıştır. Tarife dışı alanlarda ise, gönüllü ihracat kısıtlamalarında düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, ithalatçı ülke yerli üretimini korumak amacıyla ihracatını belirli bir seviyede tutarak önlem almıştır. Aslında bu uygulama karşılıklı iki ülkenin ticareti kısıtlamalarına yol açacağından GATT’ın temel ilkelerine aykırılık teşkil eder.

[5] “Understandingthe WTO”, September 2003, 3 edition, World Trade Organisition Information and Media Relations Division, s.17, Aktaran: Aydın, s.14

[6] Küçükahmetoğlu, Çeştepe ve Tüylüoğlu, s.44

Tablo 1.1
Uruguay Turu Tarife İndirimleri (Ağırlıklı Ortalama, %)

Ülke/ Ülke Grubu	Tarife İndirimleri
Gelişmiş Ülkeler	38.0
Kanada	47.0
AB	37.0
Japonya	56.0
ABD	34.0
Gelişmekte Olan Ülkeler	20.0
Geçiş Ekonomileri	30.0

Kaynak: Şener Büyüktaşkın, "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ünTarifelere İlişkin Düzenlemesi", **GATT Anlaşması'nın Kavranması, Stratejik Odak Nokta Projesi,** Ön Raporlar, Ek 2, Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Yayınları, TTGV-191/5, 1996, s.40

GATT'ın kuruluşundan Uruguay Turuna kadar geçen sürede tarım sektöründe bağlayıcı kararlar alınamamasına karşın, bu turun sonunda tarım sektöründe pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler alanlarında yapılan bağlayıcı düzenlemeler ilerleyen bölümlerde detaylı olarak incelenecektir.

1.2. Dünya Ticaret Örgütü

1.2.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Kuruluşu

Uluslararası ticareti düzenleme, yön verme ve en önemlisi de ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesi amacıyla 1947 yılında geçici bir anlaşma niteliğinde düzenlenen GATT, 1994 yılında Uruguay Turu sonunda imzalanan "Marakeş Anlaşması" ile sürekli bir kurum olan Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüşmüştür. 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren yürürlükte bulunan örgüt, ticareti yönlendiren en önemli kuruluştur. Hayata geçirilemeyen ITO projesi, yerini GATT öncülüğünde DTÖ'ne bırakmıştır.

DTÖ'nü kuran Marakeş Anlaşması 4 ekten oluşmaktadır.[7]

EK 1 : Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları

EK 1A : Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar
Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994
Tarım Anlaşması
Bitki ve Hayvan Sağlığı Tedbirleri Anlaşması
Tekstil ve Giyim Anlaşması
Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması
Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
Menşe Kuralları Anlaşması
İthalat Lisansları Anlaşması
Sübvansiyonlar ve Telafi Tedbirleri Anlaşması

EK 1B : Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ve Ekleri

EK 1C : Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları

EK 2 : Anlaşmazlıkların Giderilmesi Kural ve Yöntemleri Üzerine Mutabakat

EK 3 : Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

EK 4 : Çoklu Ticaret Anlaşmaları
Sivil Uçak Ticareti Anlaşmaları
Devlet İhaleleri Anlaşması
Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması
Uluslararası Sığır Eti Anlaşması

[7] **TC Resmi Gazete**, 25 Şubat 1995, Sayı: 22213 (Mükerrer sayı), www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22213.pdf(11.10.2017), s.11

1.2.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Amaçları

DTÖ'nün amaçları, temelinde GATT'ın amaçları ile örtüşmekte ve yeni düzenlemeler ile bünyesinde daha geniş amaçlar bulundurmaktadır.

Kuruluş anlaşmasının önsözünde yer alan anlaşmaları sıralayacak olursak;[8]

1. Mal ve hizmet alanında üretimi ve ticareti geliştirmek
2. Tam istihdamı, istikrarlı büyümeyi ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak
3. Bütün tarafların yararı esasına dayalı olarak gümrük tarifelerinde ve tarife dışı engellerde indirimler sağlamak ve uluslararası ticareti artırmak
4. Hayat standartlarında artış sağlamak
5. Ticaret anlaşmalarını yürütmek ve anlaşmazlık çıkması halinde çözüme kavuşturmak
6. Ticaret politikalarını gözden geçirmek ve ülkeler arasında işbirliği sağlamak
7. Gelişmekte Olan Ülkelere ticaret politikalarını düzenlemede yardımda bulunmak

1.2.3. Dünya Ticaret Örgütü'nün İlkeleri

Dünya Ticaret Örgütü'nün en temel ilkesi, üye ülkelerin serbest ticaret yapabilmeleri amacıyla her türlü engelin kaldırılmasını sağlamaktadır. Bu amaçla GATT'den aldığı 2 önemli kural vardır.[9]

1. En Çok Kayrılan Ülke Kuralı
2. Ulusal İşlem Kuralı

DTÖ için diğer bir en önemli ilke ise saydamlıktır ve hakların korunması açısından ilgili maddelerde de yer almaktadır. DTÖ çok taraflı görüşmeler için düzenlenen müzakere turlarında bir forum teşkil etmektedir.

---

[8] Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler,** 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.94

[9] Küçühahmetoğlu, Çeştepe ve Tüylüoğlu, s.249

1.2.4. Dünya Ticaret Örgütü Karar Alma Mekanizması

DTÖ'de konsensüs kararlar alınmaktadır. Bu kural, oybirliğine dayalı bir karar alma mekanizmasına dayanır. Buna göre, alınacak kararlar için hiçbir üyenin karşı çıkmaması esastır. Teoride oybirliğine dayalı bu yapı, pratikte çok mümkün olmamaktadır. Bu gibi durumlarda özel oylama ile sonuca ulaşılmaya çalışılır. Oylamaya ilişkin kurallar DTÖ kuruluş anlaşmasında belirtilmiştir.

1.2.5. Dünya Ticaret Örgütü'nün Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşmasından Farkı

DTÖ, GATT'ın devamı olmasına karşın farklı özelliklere sahiptir. Bu özellikler şöyle sıralanabilir:

1. GATT geçici olarak kurulmuştur, DTÖ sürekli bir yapıya sahiptir.
2. GATT sadece mal ticareti üzerinde dururken, DTÖ hizmet ticaretini ve fikri mülkiyet haklarını da kapsar.
3. DTÖ'ne yeni birçok anlaşma ilave edilerek selektif bir yapıya dönüştürülmüştür.

1.2.6. Dünya Ticaret Örgütü Yapısı ve Organları

Dünya Ticaretinin %90'dan fazlasını gerçekleştiren DTÖ'nün işbölümüne dayalı sistematik bir yapısı vardır. En üst düzeyde yer alan karar organı Bakanlar Konferansıdır. Konferans iki yılda bir toplanır ve GATT'deki Genel Kurul'a benzer görevler üstlenmiştir. Bakanlar Konferansı, Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarında özel hükümlere uymak koşulu ile kararlar alabilmektedir.

Bakanlar Konferansından sonraki en yetkili organ Genel Konsey'dir. GATT'deki Temsilciler Konseyi ile benzer görevleri bulunan Genel Konsey, Bakanlar Konferansının toplantıları arasındaki dönemde görev yapmaktadır. Genel Konseyin alt birimleri olarak Mal Ticareti Konseyi, Hizmet Ticareti Konseyi ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi yer almaktadır. Bu konseylere üyelik, tüm üyelerin

temsilcilerine açıktır ve gerek görüldüğünde toplanarak, Genel Konseyde verilen görevleri yerine getirmekle yükümlüdürler. Genel Konseye bağlı olarak Uyuşmazlıkları Çözüm Komitesi ve Ticaret Politikası Komitesi oluşturulmuştur. Bu konseyler DTÖ'nün karşılaşabileceği sorunları minimum seviyeye indirmeyi amaçlayan ve bunun için çalışmalar yapan organlar arasındadır.

DTÖ'nün diğer bir önemli organı ise "Sekreterya" dır. Yönetimi Genel Sekreter tarafından yapılır. Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde yer alır ve başka şubesi yoktur. Sekretaryanın hizmetlerini Bakanlar Konferansı tarafından atanan Genel Direktör ve personeller üstlenmiştir. Sekretaryanın temel görevleri, Bakanlar Konferansına ve konseylere destekte bulunmak ve DTÖ çalışmalarını medyaya haber vermektir. Görevlerini yerine getirirken yürüttüğü çalışmalarından hükümetlere veya DTÖ dışında bir kuruluşa karşı sorumlulukları bulunmamaktadır.[10]

[10] Nil Karaca, "Gatt'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne", https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/md144/gatt.pdf, (03.10.2017), s.89

Tablo 1.2
DTÖ Yapısı

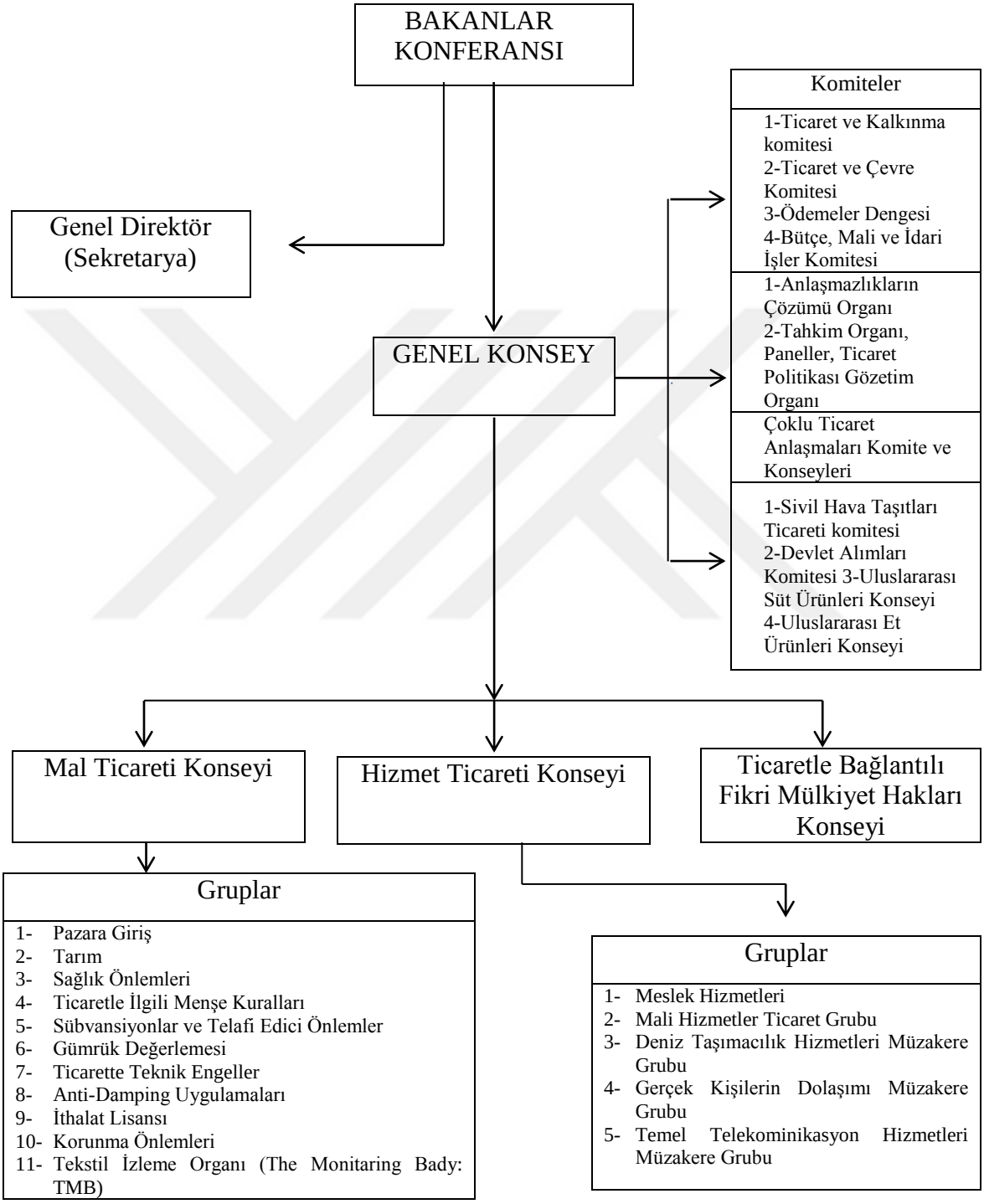

Kaynak: Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar,** 5.Basım, Ankara: Turhan Kitapevi, 2002, s.165.

1.2.7. Dünya Ticaret Örgütü'nün Ülke Gruplarıyla İlişkileri

1.2.7.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Gelişmiş Ülkeler ile İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yıkıma uğrayan, ekonomik ve mali açıdan çökmüş, ticaretleri oldukça azalmış ülkelerden başta ABD olmak üzere birçok gelişmiş ülke için, GATT ve devamında DTÖ bir çıkış kapısı olarak görülmüştür. Öyle ki içerisinde bulundukları bunalımdan bir an önce çıkma çabası, onları işbirliği ile hareket etmelerine vesile olmuştur. Böylece azalan ticaretleri yeniden artacak, eski güçlerine kavuşmuş olacaklardı.

GATT'ın çok taraflı tarife görüşmelerinde de ağırlığını koyan taraflar ABD, AB ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerdir. Uruguay görüşmelerinde, ABD ile AB arasında tarım sektöründe sübvansiyonlar konusunda yaşanan fikir ayrılıkları görüşmelerin 4 yıl uzamasına sebep olmuştur. Gelişmiş ülkelerin tarife indirimlerinden Gelişmekte olan ülkelere göre daha kazançlı çıktığı ifade edilmektedir. Yapılan çalışmalar gelişmiş ülkelerin refahının arttığı yönündedir.

Gelişmiş ülkelerin ihracatta tarife indirimlerine gitmelerine rağmen, ithalatta tarife dışı engeller uyguladıkları, söz konusu durumun kendi lehlerine olduğu, fakat ticareti gelişmekte olan ülkeler aleyhine kısıtladığı yönünde görüşler de yer almaktadır. Ancak GATT'ın liberalleşme sürecinde tarifelerin indirilmesiyle artan mal ticaretinde payı oldukça büyüktür.

1.2.7.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Gelişmekte Olan Ülkeler ile İlişkileri

Gelişmekte olan ülkelerin dünya nüfusundaki payları oldukça yüksek olmasına karşın, bu durum ticarette sahip oldukları paylar ile aynı seyri izlememektedir. Ayrıca ihraç edilen ürünlerin çeşitliliği gelişmiş ülkelere göre daha sınırlıdır. Az gelişmiş ülkelerde ise birkaç geleneksel tarım ürününden ibarettir. Bu sebeple başlangıçta

GATT'ın ticarette liberalleşme politikalarına sıcak yaklaşmamışlardır. Hatta bazı ülkeler GATT'ı "zenginler kulübü" olarak görmüşlerdir.[11]

Ancak, uluslararası ticaretin ülke ekonomisine yaptığı katkıların rolü gittikçe artmıştır. 1950-1980 yılları arasında uygulanan ithal ikameci politikaların başarısız olması, 1980 sonrası gelişmekte olan ülkeleri de serbest ticaret politikası uygulamaya yöneltmiştir. 1980 yılından sonra gelişmekte olan ekonomilerin ihracatlarındaki artış ve bu artışın özellikle ithalat malından oluşması sanayileşmede de artış gösterdiklerinin kanıtı niteliğindedir.

Başlangıçta daha çok ABD gibi gelişmiş ülkelerin yeniden inşası için bir araya gelinen GATT, Uruguay Görüşmeleri sonrasında GOÜ'lerin de rolü oldukça artmıştır. Çalışma raporlarının yarısından fazlasının GOÜ'ler tarafından gerçekleşmesi bu durumun göstergesidir.

DTÖ anlaşmalarında, GOÜ ve AGÜ'lerin yararına olacak şekilde düzenlemelere de gidilmiştir. Örneğin, Uruguay görüşmeleri sırasında tarife indirimlerinde Gelişmiş ülkelere nazaran daha düşük oran ve uzun bir süre şeklinde imkân sağlanmıştır. Ayrıca Gelişmekte olan ülkelerin ticaretteki entegrasyonunun arttırılması için özel komiteler kurulmuştur. Gelişmiş ülkeler arasında ise, En Az Gelişmiş ülkelerin uluslararası ticarette sorun yaşamalarına engel olmak amacıyla "En Az Gelişmiş Ülke Ticaretinin Geliştirilmesine İlişkin Bütünleştirilmiş Girişimler" başlıklı bir toplantı gerçekleştirilmiştir.

DTÖ kuruluşundan günümüze kadar 11 kez konferans gerçekleşmiştir. Bunlar;

1. Singapur (1996)
2. Cenevre (1998)
3. Seattle (1999)
4. Doha (2001)
5. Cancun (2003)
6. Hong-Kong (2005)
7. Cenevre (2009)

[11] Küçühahmetoğlu, Çeştepe ve Tüylüoğlu, s.256

8. Cenevre (2011)
9. Bali (2013)
10. Nairobi (2015)
11. Buenos Aries (2017)

1.2.7.3. Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye İlişkileri

Türkiye 1950-1951 yılları arasında yapılan Torquay (İngiltere) turu ile GATT'a taraf olmuştur. Bu durumun en önemli nedenlerinden Türkiye'nin ticaret yaptığı ülkelerin birçoğunun Genel Anlaşmaya taraf olmasıdır. Böylece Türkiye anlaşmanın sunduğu olanaklardan faydalanarak ticari ilişkilerine devam ettirecektir.

GATT'a taraf olan Türkiye, ticari ilişkilerinde tarife indirimlerinden yararlanmaya, bunun yanında kendisi de tavizler vermeye başlamıştır. Tüm üye ülkeler açısından önemli kararların alındığı Uruguay Görüşmelerinde sanayi ürünlerinde de tarife indirimine gidilmiştir. İndirimler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklı oranlarda ve takvimlerde gerçekleştirilmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli bir yere sahip olan tarım sektöründe de ticaretin serbest rekabet koşullarında yapılması amacıyla Uruguay görüşmelerinde düzenlemeler yapılmış ve sektörü etkileyen önemli kararlar alınmıştır.

AB ile yıllar önce yapılan Gümrük Birliği Anlaşması ve halen tam üyelik müzakerelerinin sürdürülüyor olması Türkiye'yi DTÖ'de diğer gelişmekte olan ülkelerden ayıran en temel özelliklerinden biridir. Bu durum Türkiye'nin müzakerelerde karar alırken AB ile uyumlu politikaları göz önünde bulundurması gerektiğini açıklar niteliktedir. Şöyle ki Türkiye'nin tekstil alanında serbestleşmeyi savunmasının yanı sıra AB pazarına bağlı olması bunun bir örneğidir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ TARIM ANLAŞMASI SONRASI GELİŞMELER

Tarımsal ürün arzının doğa koşullarına bağlı olması, temel besin maddelerinde kaynak oluşturması, tarımla uğraşan nüfusun fazlalığı ile tarım ürünleri arz esnekliğinin az olması gibi nedenler sektörde miktar kısıtlamaları ve ihracat sübvansiyonları gibi uygulamalara olanak sağlamıştır.

Uruguay Turu öncesi yapılan müzakerelerde tarım sektörüne yönelik çalışmalar yeterli olmamasına rağmen tarım anlaşması sonrası kapsamlı çalışmalar yapılmış ve bağlayıcı kararlar alınmıştır. GATT'da sadece "tarım istisnası" şeklinde konu edilen tarım sektörü, 1994 yılında tamamlanan Uruguay Turu ile serbestleşme sürecine girmiştir.[12]

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak "Tarım Anlaşması" öncesi alınan kararlardan bahsedilecek, daha sonra ise Tarım Anlaşması ve beraberinde getirdiği düzenlemeler açıklanacaktır. Anlaşma ile ilgili hükümlere yer verildikten sonra doğrudan ilişkisi bulunan "Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma" ile "Tekstil ve Giyim Anlaşması"ndan kısaca bahsedilecektir.

Adil ve Piyasa yönelimli ticaret sistemi amaçlayan Tarım Anlaşması çalışmalarına İleri Tarım Müzakereleri ile devam edilmektedir. Çalışmanın ileriki kısımlarında müzakere sürecindeki gelişmelerden ve kaydedilen aşamalardan bilgi verilecektir.

2.1. Tarım Anlaşması Öncesi Alınan Kararlar

GATT müzakerelerinde alınan kararlar daha çok sanayi ürünlerini kapsamakla birlikte tarım ürünlerinde bağlayıcı kararlar alınmamıştır. 1960'lı yıllara kadar tarım

[12] Burhan Özalp ve M. Necat Ören, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerindeki Etkileri", Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, 2014, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/253492, (14.09.2017), s.30

ticaretinde tarifeler ve tarife dışı engeller serbestçe kullanılabilmiştir. Örneğin, ABD süt ürünleri üreticilerini rekabetten korumak için ithalatında kota uygulamıştır. 1995'te GATT ile getirilen "ilga hükmü"nde tanınan istisnalar ülke ve ürün bazında yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Kennedy ve Tokyo turlarında tarım sektörü üzerine çalışmalar yapılmış, pazara girişte uygun koşulların yaratılması için tahıl, et ve süt ürünlerini içeren anlaşmalar düzenlenmiştir. Kennedy Turu sonunda buğday taban ve tavan fiyatları belirlenmiş, et ürünlerinde ikili anlaşmalar yapılmış, süt ürünlerinde ise gelişme sağlanamamıştır. Tokyo Turu sonunda ise tarımsal ürünlerin istikrarsızlığı üzerinde durulmuş olup, arz ve talebi düzenleyen birtakım kurulların gerekliliğinin üzerinde durulmuştur. İstikrarsızlığı önleme amaçlı "Uluslararası Et Konseyi" ve "Uluslararası Süt Ürünleri Konseyi" kurulmuştur. Ancak bu düzenlemeler belirli bir seviyede sınırlı kalmış, kapsamlı ve bağlayıcı kararlar alınamamıştır.[13]

2.2. Tarım Anlaşması ile Alınan Kararlar

Tarım sektörü, gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımasının yanı sıra, en gelişmiş ülkelerde dahi doğa koşullarına bağlı olmasından dolayı oldukça stratejik bir öneme sahiptir.

Tarım Anlaşması, kuruluş anlaşmasının ek anlaşmalarından biridir ve bu anlaşma ile tarım sektöründe önemli mesafe kat edilmiştir. Anlaşma, dünya tarım ürünleri ticaretindeki serbest piyasa mekanizmasına dayalı ve adil bir sistem oluşturmak için atılmış en büyük adımdır. Tarım Anlaşması görüşmeleri 1986'da başlamış, 1994 yılında imzalanmış ve 1995 yılında ise yürürlüğe girmiştir. Uruguay Turu sonunda düzenlenen 500 sayfalık belgeden 26 sayfalık bölümü Tarım Anlaşmasına aittir.

Mal ticaretini kapsayan DTÖ anlaşmaları tarım sektöründe de uygulanır. Fakat tarım anlaşması ile DTÖ anlaşmaları arasında bir anlaşmazlık olması durumunda tarım anlaşması hükümleri geçerli olacaktır. Anlaşmanın 1. Ekinde yer alan ürün tanımları

[13] Şener Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret Sistemi, GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye,** 1. Baskı, Ankara: Esbank Yayınları, 1997, s.76

listesinde tahıl, süt gibi ürünlerin yanında et, ekmek, yağ, çikolata, sosis gibi işlenmiş ürünler de yer almaktadır.

Tarım anlaşmasında temel amaç, piyasa sistemine duyarlı bir tarım sistemi oluşturmaktır. Ayrıca ülkelerin kendi iç desteklerinde ve dış ticarette karşılaşılan sorunlara çözüm bulmak da amaçları arasında yer almaktadır. DTÖ Tarım Anlaşması, Gelişmiş Ülke, Gelişmekte olan Ülke ve En Az Gelişmiş Ülkelerde farklı oranlarda ve sürelerde taahhütte bulunabilme olanağı sağlamaktadır.

Tablo 2.1
Uruguay Turu İndirim Oranları (1995-2004)

	Gelişmiş Ülkeler 1995-2000	**Gelişmekte Olan Ülkeler 1995-2004**
Tarifeler		
Tüm tarımsal ürünler için ortalama indirim	%-36	%-24
Ürün başına asgari indirim	%-15	%-10
İç Destekler		
Toplam desteklerde kesinti	%-20	%-13
İhracat Sübvansiyonları		
Sübvansiyon değeri	%-36	%-24
Sübvanse edilen ürün miktarı	%-21	%-14

Kaynak: Agriculture: Fairer Markets For Farmers, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm (11.10.2017)

Taahhütlerin uygulanma süresi gelişmiş ülkelerde 6 yıl, gelişmekte olan ülkelerde 10 yıla kadar esneklik sağlanmıştır.

Tarım anlaşmasında Pazara Giriş, İhracat Sübvansiyonları ve İç Destekler alanlarında önemli düzenlemelere gidilmiştir. Anlaşma bu alanlarda bazı yasaklar koymuş olup, indirimleri düzenlemiştir. Zorlukları gidermede bazı teminat ve garantiler sunmaktadır.

Tablo 2.2
Tarım Anlaşmasının Yapısı

	Kurallar	**Liberalleşme**	**Teminat ve Garantiler**
İthalat	Tarife dışı engelleri tarifelendir. Tarife kotaları oluştur. Tüm tarifelere üst sınır koy.	Tarifelendirme sonucunda oluşan tarifeleri on yıllık süre içinde ortalama %24 oranında indir. Her bir tarifeyi en az %10 indir.	Tarife kotalarıyla ihracatçılara pazara ulaşabilme garantisi. İthalatçılar için özel teminat.
İhracat	Mevcut ihracat sübvansiyonlarına sınır koy. Yeni ihracat sübvansiyonu verilmeyecek.	Harcamaları on yıl içinde %24 azalt. Sübvansiyonlu ihracat miktarını on yıllık süre içinde %24 azalt.	Gıda yardımı kurallarına uyma. İhracat kredilerine ilişkin müzakerelerin ileri alınması.
Üretim	İzin verilen sübvansiyonlar için tanımlanan "yeşil kutu".	Dış ticareti saptıran desteklerin on yıllık süre içinde %13.3 oranında azaltılması.	Gelişmekte olan ülkelere sübvansiyon istisnaları. Üretimi kısıtlayan programların istisna tutulması.

Kaynak: A. Halis Akder, **Dünya Ticaret Örgütünün Tarım Anlaşması ve Türkiye'de de Tarımsal Desteklemenin Geleceği,** Friedrich Elbert Vakfı, İstanbul, 1998, www.fes-tuerkei.org/media/pdf/Ekonomi%20Forumu/1998/Dünya%20Ticaret%20Örgütü'nün%20Tarım%20Anlaşması%20ve%20Türkiye.pdf (10.09.2017), s.7

Pazara Giriş, tarife dışı engellerin (miktar kotaları, dolaylı vergiler, tarife kotaları vs.) tarifelere dönüştürülmesi ve tarım ürünleri ithalatının yalnız tarifelere konu olması amaçlanmış, bu tarifelerin de zaman içerisinde azaltılması öngörülmüştür.

İhracat Sübvansiyonları, ihracatı artırmak için devlet tarafından yapılan uygulamaları kapsar. Sübvansiyonların türleri her ülke için farklılık göstersede genel olarak ihracatta vergi iadesi, ihracata yönelik ucuz girdi temini ve üreticilere düşük faizli kredi sağlanması gibi uygulamaları mevcuttur. Fakat bu uygulamalar ticaretin adil dağılımına engel olmaktadır. Çünkü sübvansiyonlar ihraç mallarının birim maliyeti düşürmekte ve ülkeler arası haksız rekabete yol açmaktadır. Ayrıca sübvansiyonlar,

ithalatçı ülke açısından bir damping niteliği taşımakla birlikte uluslararası ticareti olumsuz etkilemektedir.[14]

İç Destekler, tarım ürünlerinde fiyat istikrarının sağlanması açısından ihracat sübvansiyonlarına benzer olarak devlet tarafından yapılan yardımları içerir. Bunlar ise, pazar fiyatı desteği, sulama yardımı, mazot desteği, prim ödemeleri gibi yardımlardır. Ürünlere sağlanan destekler ihracat sübvansiyonları gibi malın birim maliyetini düşürmekte, arzını artırarak dünya fiyatının düşmesine yol açmaktadır. Bu durum da ürünlerin ülkeler arası nispi fiyat ilişkisinin bozulmasına neden olmaktadır.

Tarım anlaşması ile bahsi geçen 3 uygulamaya ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Uluslararası ticaretin önündeki söz konusu bu engelleri azaltmak için taahhütlerde bulunmuşlardır.

2.2.1. Pazara Giriş

Tarım ürünleri ithalatında uygulanan oranların azaltılması ve tarife dışı engellerin tarifelere dönüştürülmesi üzerinde durulmuştur. Oranlar, gelişmiş ülkelerde 6 yıl için her üründe en az %15, basit ortalamada ise %36 indirim taahhüdünde bulunmuşlardır. Gelişmekte olan ülkeler de bu oranlar 10 yıl için her üründe %10, basit ortalamada ise %24 indirim taahhüdünde bulunmuşlardır. En Az Gelişmiş Ülkeler için herhangi bir indirim taahhüdü bulunmamaktadır.[15]

2.2.2. İhracat Sübvansiyonları

İhracat sübvansiyonları, ülkelerin ihracatlarında devlet tarafından sağlanan sübvansiyonların ve bütçeden yapılan harcamaların azaltılması konularını kapsar. Anlaşmaya göre Gelişmiş ülkeler 6 yıl için bütçeden sağlanan ihracat sübvansiyonlarının %36, sübvansiyon ihracat hacminin ise %21 oranında azaltılması öngörülmüştür. Gelişmekte olan ülkeler 10 yıl için, bütçeden sağlanan ihracat

[14] Aslı Büyükerşen, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın Sonuçları ve Türkiye Örneği", **Doktora Tezi,** Anadolu Üniversitesi SBE, 2008, s.22

[15] Ahmet Ay ve Sinem Yapar, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye", http://portal.tmo.gov.tr/Uploads/Haberler/Dosc/TarimAnlasmasiVeTurkiye.pdf, (08.09.2017), s.60

sübvansiyonları harcamalarını %24, ihracat sübvansiyon hacmini ise %14 oranında azaltılmasını öngörmüştür.

2.2.3. İç Destekler

İç destekler, gelişmiş ülkelerde 6 yıl için %20, gelişmekte olan ülkelerde 10 yıl için %13 oranlarında gerçekleştirilmiştir. En az gelişmiş ülkeler indirim taahhüdünde bulunmamışlardır. İç Destekler; Kırmızı, Mavi, Yeşil olmak üzere 3 kutuda değerlendirilmektedir.[16]

2.2.3.1. Yeşil Kutu Destekleri

Tarım sektöründe üretimi ve ticareti olumsuz etkilemeyen veya çok az etkileyen destekleri ifade eder. Bu destekler indirim taahhüdünden muaftır. Destekleri genel olarak sıralayacak olursak;

- Genel Tarımsal Hizmetler
- Kamu tarafından Yapılacak Alt Yapı Hizmetleri
- AR-GE Hizmetleri
- Pazarlama ve Tanıtım Hizmetleri
- Gıda Güvenliği Amacıyla Yapılan Kamu Stokları
- Doğal Afet Ödemeleri gibi fiyata direkt etkisi olmayan desteklerdir.[17]

2.2.3.2. Mavi Kutu Destekleri

Mavi kutuda ise üretimi sınırlayan doğrudan ödemeler yer almaktadır. Doğrudan ödemeler belirli ürün veya hayvan için yapılıyorsa indirimden muaf olabilmektedir.

---

[16] Okan Gaytancıoğlu, **Türkiye'de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası,** İstanbul Ticaret Odası, 14. Yayın, İstanbul, 2009, s.76

[17] Ahmet A. Yücer, "Dünya Ticaret Örgütü İleri Tarım Müzakereleri ve Türkiye", Türktarım, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dergisi, Sayı 162, Ankara, 2005, (17.09.2017), s.33

2.2.3.3. Kırmızı Kutu Destekleri

Yeşil ve Mavi kutuda yer almayan destekler kırmızı kutuya dâhil edilmiştir. Bu desteklerin üretimi ve ticareti bozucu etkisinden ötürü azaltılması amaçlanmaktadır. Söz konusu indirim taahhütleri, 1986-1988 döneminde hesaplanan Toplu Destek Ölçümü (TDÖ) baz alınarak uygulanır. Taahhüt oranları gelişmiş ülkeler için %20, gelişmekte olan ülkeler için %13'tür. TDÖ, ülkelerin sağlayabileceği iç desteklerin üst sınırıdır ve bu sınırı aşmamak koşuluyla iç destek sağlayabilirler.[18]

2.2.4. Tarım Anlaşması Özel ve Lehte Muameleleri

DTÖ anlaşmalarında gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke ve en az gelişmiş ülke ayrımına gidilmiştir. Ülkeler arasındaki bu ayrım, uygulanan muamelelerde de kendisini göstermiştir. Böylelikle gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelere yönelik bazı ayrıcalıklar tanınmasına olanak sağlamıştır ve anlaşmada "Özel ve Lehte Muameleler" olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu ülkelerin gelişmiş ülkelere göre farklı ekonomik yapıya sahip olmaları, uluslararası ticarette gelişmiş ülkelere nazaran dezavantajlı olmaları gibi nedenler bu uygulamayı zorunlu kılmıştır.

Özel ve Lehte Muameleler genel itibariyle şöyle sıralanabilir;

- Taahhütlerin uygulanmasında sürelerin daha uzun tutulması
- Taahhüt oranlarının daha düşük olması
- Taahhütlerin DTÖ'ye bildiriminde daha esnek davranılması
- Finansal ve Teknik Yardım Sağlanması[19]

2.2.5. İleri Tarım Müzakereleri

Tarım ürünleri ticaretinin serbestleşmesi amacıyla yapılan tarım anlaşmasından daha ileri aşamalara varılması ile müzakereler "İleri Tarım Müzakereleri" olarak adlandırılmıştır. Müzakereler 1999 yılında DTÖ'nün iki yılda bir düzenlediği Bakanlar

---

[18] Yücer, s.33

[19] I. Mamaty, "Special and Differential Treatment" s.2.,www.fao.org/decrop/003/X7353e/X735e07.htm, Aktaran: Büyükerşen, s.36

Konferansı'nın 3. Görüşmelerinde Seattle 'de başlamıştır. Fakat GOÜ'ler ile GÜ'ler arasındaki görüş farklılıklarından dolayı yaşanan sorunlar nedeniyle duraksamalara neden olmuş, tamamlanması uzun süre almıştır.

İleri Tarım Müzakereleri, 2001 yılında Katar'ın başkenti Doha'da gerçekleştirilen 4. Bakanlar Konferansı ile "Doha Kalkınma Gündemi" ne dâhil edilmiştir.

2.2.6. Müzakerelerdeki Ülke Grupları

İleri Tarım Müzakerelerinde ülkeler kendi istek ve beklentilerini göz önünde bulundurarak bir araya gelip gruplar oluşturmuşlardır.

- ABD, ülke grupları içerisinde oldukça etkin, tek başına bir taraf oluşturmaktadır. Pazara girişte ticaretin serbestleşmesini, iç destekler konusunda uygulamaların devam etmesi gerektiğini savunmuştur. Sübvansiyonların azaltılması hususunda ise korumacı bir tavır sergilemiştir.
- AB'de etkin gruplardan birisidir. Hem ticaretin serbestleşmesini savunmuş, hem de ABD'nin ihracat sübvansiyonlarındaki korumacı tavrını destekler görüşlerde bulunmuştur.
- G-10, Japonya, İsrail, İsviçre, Norveç gibi defansif tutum sergileyen, uluslararası ticaretin serbestleşmesine karşı çıkan ülkelerden oluşur.
- G-20, Brezilyanın önderliğinde Çin, Meksika, Uruguay, Arjantin gibi uluslararası ticaretin serbestleşmesini isteyen gruptur.
- G-33, Türkiye'nin de yakın olduğu bu grup bazı özel ürünlerde korumacılığın devamını istemektedir.
- CAIRNS, Kanada ve Avustralya'nın önderliğini yaptığı bu grup tarım ürünleri ticaretinde tamamen serbestleşmeyi savunmuştur. Brezilya, Yeni Zelenda, Güney Afrika Cumhuriyeti de bu grup içerisinde yer almaktadır.
- FIB, ABD, AB, Avustralya, Brezilya, Hindistan, gibi ülkeler yer almaktadır. Bu grup da ticaretin serbestleşmesinden yanadır.

Görüldüğü gibi ülkeler birden fazla grupta yer alabilmektedirler. Örneğin, Hindistan ve Çin G-20 ve G33 de yer almaktadır.[20]

2.3. Üye Ülkelerin Tarım Anlaşmasındaki Taahhüt ve Uygulamaları

Tarımsal üretimin büyük ölçüde doğal koşulların etkisi altında olması, düğer sektörlere göre stratejik öneminin artmasını sağlamıştır. Ayrıca sektörler arasında tam rekabet piyasasına uygun tek sektör olması özelliği tam sektörünü diğer sektörlerden ayrı kılar. Ayrıca EAGÜ ve GOÜ'ler için ekonomik kalkınmanın sağlanmasında tarım sektörünün etkisi oldukça fazladır. Bununla birlikte kaynakların etkin kullanımı sayesinde ülkelerin tarım ticaretinin artması ile birlikte gelirlerinin artması ve refah seviyelerinde yükselme görülmektedir. GOÜ'lerin tarım ticareti payları dünya ticaretindeki paydan küçük olsa da, endüstri sektörüne kıyasla kazancı daha fazla olacaktır.

Tarımsal ticareti düzenleyici kurallar GATT hükümlerinde yetersiz kalıp 1995 Uruguay Turu ile ilerleme göstererek disiplin altına alınmıştır.

2.3.1. Tarım Anlaşmasının Yapısı

1986 Uruguay Turunda temel amaç, adil rekabet içerisinde, engellerin daha aza indirildiği bir tarım ticaret ortamının yaratılmasını sağlamaktır. Aslında temel amaç tarım ticaretinde tam serbestleşmeden ziyade, serbest tarım ticaretini engelleyen politikaların belirlenip kontrol altına alınması ve zamanla daha da azaltılmasıdır. Bunun için anlaşma yapılması öngörülmüş ve 1994 yılında tarım anlaşması imzalanmıştır. 1995 yılında yürürlüğe giren tarım anlaşmasının kapsamı pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonlarından oluşmaktadır. Uruguay Turunda düzenlenen 500 sayfalık metnin 26 sayfası tarım anlaşması ile ilgilidir. Tarım anlaşması hükümlerinin DTÖ Anlaşması hükümleriyle çakışması halinde tarım anlaşması hükümleri geçerli olacaktır.

---

[20] M. Sait Akman ve Şahin Yaman, "DTÖ Tarım Müzakereleri, Türkiye'nin Tutumu ve Müzakere Sonuçlarının Türk Tarımına Olası Etkilerinin Nitel Bir Değerlendirilmesi", Mustafa İmir (Ed.) "**Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye"** içinde (133-156), Tepav. Aralık, 2008, s.137

Tarım anlaşması, canlı hayvanlar, dondurulmuş ya da soğutulmuş hayvan etleri, süt ve süt ürünleri, tütün ve tütün ürünleri, buğday, pirinç, yulaf, çavdar, pamuk, yün, ipek gibi ürünleri kapsar. Balık, balıkçılık ürünleri ve ormancılık ürünlerini kapsamaz.

Uruguay Turu görüşmelerinde imzalanan tarım anlaşması ile üye ülkeler tarım ticaretine yönelik bazı kurallar ve yasaklara uymakla yükümlüdürler. Örneğin, belirlenen ithalat sınırının aşılmaması, yeni bir ihracat sübvansiyonunun verilmemesi veya var olan sübvansiyonların azaltılması, iç desteklerin miktarı ve türünün anlaşması ile belirlenmesi gibi uygulamalardır.

Tarım anlaşmasının içeriğine kısaca değinecek olursak, 1. madde tanımlar, 2. madde ve EK 1 de tarım ürünlerinin kapsamı, 3. Madde indirim taahhütleri, 4 ve 5. maddeler ithalat konuları üzerinedir. 6, 7. maddeler ve EK 2,3,4 tarımsal destekleri, 8, 9, 10, 11 ve 12. maddelerde ise ihracat sübvansiyonları düzenlenmiştir. " Hayvan ve Bitki Sağlığı " anlaşması ise 14. madde de yer almaktadır.[21]

Tarım anlaşması 3 ana konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar:

1. Pazara Giriş
2. İhracat Sübvansiyonları
3. İç Destekler

2.3.1.1. Pazara Giriş

Tarım anlaşmasının 4. ve 5. maddeleri pazara giriş konusunda düzenlenmiştir. En önemli amaç, ithalat kısıtlamalarının azaltılması yönündedir. Böylelikle tarife dışı uygulamaların (miktar kotaları, dolaylı vergiler vs.) tarifelere dönüşmesiyle uluslararası tarım ticaretinin önündeki engeller zamanla azaltılacak, daha sonraki dönemlerde liberalleşme sağlanabilecektir.

Üye ülkeler reform sürecinde 1986-1988 dönemi baz alınarak belirlenmiş olan oranlara göre su ürünleri hariç olmak üzere tüm tarım ürünleri tarifelerini DTÖ'ne

[21] Akder, s.6

konsolide etmişlerdir. Yapılan bu işlem tarifikasyon (tarifelendirme) olarak adlandırılmıştır.[22]

Pazara girişin kolaylaşmasında yapılan indirimler ile birlikte;

- Piyasalara girişin daha şeffaf, güvenilir olması,
- Üye ülkeler arası tarım ticaret bağlarının güçlenmesi
- Kaynakların verimli kullanımı ile gerçekleşen tarım ticaretini sağlamak gibi unsurları içermektedir.

Oranlar, GOÜ'lerde olan ülkelerde 10 yıl için en az %10, ortalama olarak %24; GÜ'lerde 6 yıl için en az %15, ortalama olarak %36 olarak belirlenmiştir. Uygulama süresi GÜ'lerde 2000, GOÜ'lerde 2004 yılında son bulunacaktır.

Bağlı tarife oranları olarak adlandırılan bu oranlar üye ülkelerin ilgili yılda uygulayabilecekleri tarife oranlarının üst sınırını göstermektedir. Üst sınırın bu şekilde belirlenmesinden sonra indirim taahhütlerinin ne kadar indirileceği her ülkenin kendisi tarafından belirlenecektir. Ayrıca baz yılı olarak seçilen 1986-1988 yılları arası korumanın yüksek olduğu bir dönemdir. Bu durum üst değerlerin uygulanmakta olan değerden yüksek olmasına yol açarak " kirli tarifelendirme " ye neden olmuştur.[23]

EAGÜ'lerin dünya ticaretindeki payları oldukça düşüktür. Ürün üretebilme kapasitelerinin düşük olması, ihracat potansiyellerini de olumsuz etkilemektedir. Bir de GOÜ'ler ve GÜ'lerin EAGÜ tarım ürünlerine uygulanan tarifeler pazara girişlerini kısıtlamaktadır. Nitekim tarım anlaşması EAGÜ'lere ayrıcalık tanımıştır. EAGÜ'ler için bağlı tarife oranları geçerlidir. Buna karşın, bu oranlar belirlenen oranlar üzerinden indirim taahhüdünde bulunma ile yükümlü değildirler.

2006 yılında Dünya Bankası tarafından yapılan bir araştırmaya göre 2001 yılında dünya genelinde tarım ürünlerinde tarifeler %16.7 oranında iken, sanayi

[22] İsmail Aydoğuş ve Ahmet İnkaya, "Dünya Ticaret Örgütü ve Tarım Politikaları", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2001, http://acikerisim.akv.edu.tr/xmlui/hadle/AKU/1265#sthash.z6RATtBC.AErEpFTn.dpbs (19.10.2017), s.173

[23] Akder, s.8

ürünlerinde bu oran %5.2'dir. Farkın en yüksek olduğu ülke grubu ise yüksek gelire sahip ülkelerdir.

2003 yılında tarım ve sanayi ürünlerine uygulanan ortalama tarife oranlarının grafiksel gösterimi ise şöyledir:

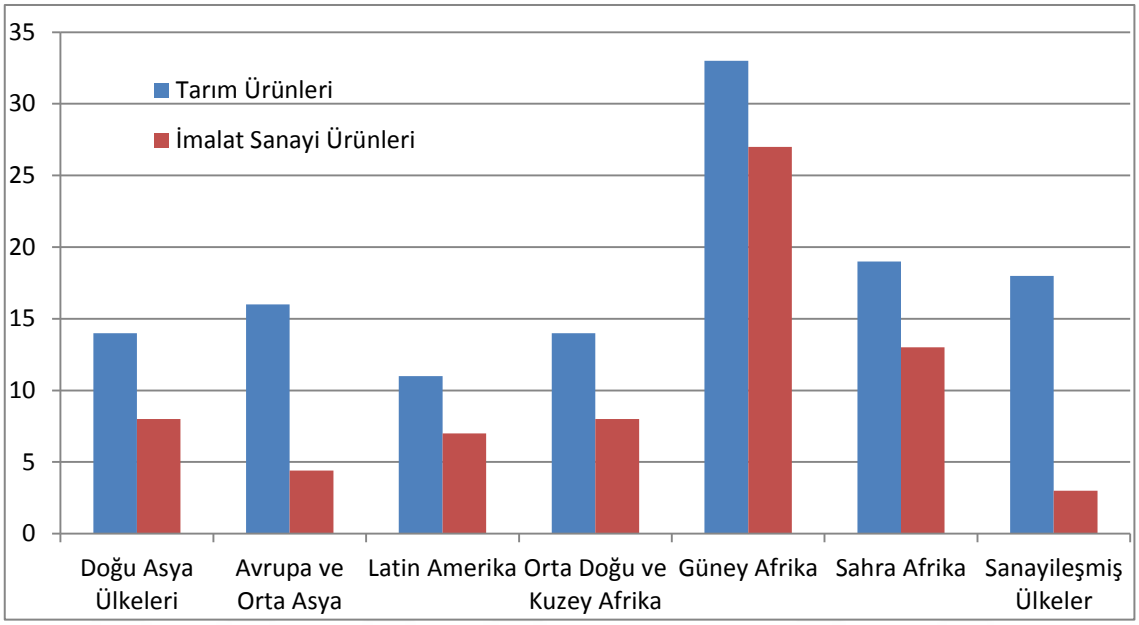

Grafik 2. 1: 2003 Tarım ve İmalat Sanayide Geçerli Tarife Oranları (Ortalama, %)

Kaynak: Aslı Büyükerşen, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın Sonuçları ve Türkiye Örneği", **Doktora Tezi,** Anadolu Üniversitesi SBE, 2008, s.57

Grafikten de görüldüğü gibi, imalat sanayi ürünleri tarife oranları, tarım ürünleri tarife oranlarından düşüktür. Tarife oranları arasındaki farkın en yüksek olduğu ülkeler sanayileşmiş ülkelerdir. Yaklaşık %15 gibi bir fark bulunan bu ülkeleri Avrupa ve Asya ülkeleri takip etmektedir. Tarifelerin en yüksek olduğu ülkelerin ise Güney Afrika ve Sahra Afrika olduğu görülmektedir. Grafikten de anlaşılacağı üzere genel olarak, tarım ürünleri tarifeleri her ülkede imalat sanayi ürünleri tarifelerinden yüksektir. Tarifelerin en yüksek olduğu ülkeler AGÜ iken, farkın en fazla olduğu ülkeler sanayileşmiş ülkelerdir.

Üye ülkelerin pazara girişte karşılaştıkları engelleri kaldırmak için bazı tedbirler alınmıştır.

- **Tarifelendirme**

İthalatı kısıtlayan tarım ticareti önündeki tarife dışı engellerin tarifelere çevrilmesine tarifikasyon (tarifelendirme) denir. Tarifelendirmenin uygulanma nedeni, tarife dışı engellerin uluslararası tarım ticaretini kısıtlayıcı etkisinin tarifelere göre daha yüksek oluşudur. Tarife dışı önlemler eş tarifelere çevrilmektedir. Eş değer tarife ise, ürünün ortalama iç fiyatı ile benzer ürünün ortalama dünya fiyatı arasındaki farka eşittir.

- **Azaltma Taahhütleri**

Üye ülkeler tarifelerinin 1986-1988 yılı baz alınarak geçerli olan oranlar üzerinden indirim taahhüdünde bulunmak ile yükümlüdürler. Gelişmiş ülkeler 6 yıl için (1995-2000) ortalama %36, en az %15; Gelişmekte olan ülkeler ise 10 yıl için (1995-2004) ortalama %24 ve en az %10 oranında indirim yapmak durumundadırlar.

- **Asgari Giriş**

Ülkeler ithal ettikleri ürün iç tüketiminin %5'inden az ise bu ürüne asgari giriş olağanının sağlanacağı yönünde bir uygulamadır.

- **Cari Giriş Fırsatı**

Tarifelendirme yapılan ürünün ithalatı, temel dönemde iç tüketimin %5'ini geçerse ülkeler temel dönemde geçerli olan giriş olanağını koruyacaklardır.

- **Özel Koruma Önlemleri**

Tarifelendirme yapılan ürünün ithalat hacminin ani bir şekilde belirli bir seviyeyi aşması veya ithal mal fiyatının belirli bir seviyenin altına inmesi durumunda ülkelere "Özel Koruma Önlemleri" ile ek bir vergi konulması imkânı sağlanmıştır. İthalatın aşıldığı durumlarda, konulan vergi ilgili yılın sonuna kadar, fiyat düşüşünde ise söz konusu vergi ürün bazında yapılmaktadır. Sınırlı sayıda üründe 38 ülke bu uygulamadan faydalanmıştır.[24]

[24] Aydın, s.32

Tablo 2.3
Ülkelere Göre Özel Koruma Önlemleri

Ülke	Ürün Sayısı
Avustralya	10
AB	539
ABD	189
Barbados	37
Bostvana	161
Bulgaristan	21
Çek Cumhuriyeti	236
Ekvator	7
El Salvador	84
Endonezya	13
Fas	374
Filipinler	118
Guatemala	107
Güney Afrika	166
İsrail	41
İsviçre-Liehtenstein	961
İzlanda	462
Japonya	121
Kanada	150
Kolombiya	56
Kostarika	87
Kore Cumhuriyeti	111
Macaristan	117
Malezya	72
Meksika	293
Namibya	166
Nikaragua	21
Norveç	581
Panama	6
Polonya	144
Romanya	175
Slovakya	114
Svaziland	166
Tayland	52
Tunus	32
Uruguay	2
Venezuela	76
Yeni Zelenda	4

Kaynak: Market Access: Special Agricultural Safeguards (SSGs) https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negs_bkgrnd11_ssg_e.htm, (01.11.2017)

Ayrıca çok hassas ürünlerde tarifelendirmeyi kolaylaştırmak için özel muamele kuralı ile bazı tarife dışı engellerin (örneğin miktar kısıtlamaları gibi) devam etmesi imkânı tanınmıştır.

➢ Tarife Basamaklandırılması

Tarife basamaklandırılması; işlenmemiş, yarı işlenmiş ve işlenmiş ürünlere uygulanan tarifelerin birbirinden farklı olması yönünde bir uygulamadır. Buna göre yarı işlenmiş ve işlenmiş ürünlere konulan tarife oranları işlenmemiş ürünlere konulan tarife oranlarından daha yüksek olacaktır. İşlenmiş gıda ürünlerinin ticaretine engel oluşturması ve sanayinin gelişmesini olumsuz etkilemesi nedeniyle DTÖ üyesi ülkeler tarafından eleştirilmektedir.[25]

Tabloda farklı gelir düzeylerine sahip ülkelerin, farklı gelişme aşamasında olan ürünlere uyguladıkları ortalama tarifeleri gösterilmiştir.

Tablo 2.4
Ülke Sınıflandırmasına Göre Tarife Basamaklandırılması
(Basit Ortalama, %)

Ülke Sınıflandırması	Dönem	İşlenmemiş tarım ürünlerine uygulanan tarife oranları	Yarı İşlenmiş tarım ürünlerine uygulanan tarife oranları	İşlenmiş tarım ürünlerine uygulanan tarife oranları
Düşük Gelirli Ülkeler	1998-2004	15.9	17.0	20.9
Orta Gelirli Ülkeler	1997-2004	15.3	17.5	23.8
OECD Üyesi Yüksek Gelirli Ülkeler	2000-2004	9.1	16.9	13.6
OECD Üyesi Olmayan Yüksek Gelirli Ülkeler	1999-2004	7.8	9.4	11.8

Kaynak: Tariff Escalation in Developingand Industrial Countries in Recent Years, s.2, Aktaran: Büyükerşen, World Bank, http://siteresources.worldbank.org/INTRES/Resources/469232-1107449512766/ tar2005b.xls, s.61

➢ Tarife Kotaları

Asgari giriş imkânı genellikle tarife kotası şeklinde uygulanmaktadır. Tarife kotası uygulamasına göre ithalat miktarının belirli bir seviyeye ulaşmasına kadar tarife oranlarının düşük, belirli bir seviyeden sonra ise yüksek oranlarda olmasını ifade etmektedir. 43 üye ülkenin toplam 1413 tarife kotası taahhüdü bulunmaktadır.

[25] WTO, Understanding the WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/tif_e.htm (01.11.2017)

Tarife kota miktarları;

- Gelişmiş ülkelerde iç tüketimin %10, GOÜ'lerde %6,6'sı kadar artırılması
- Uygulama süresinin ise GÜ'lerde 5, GOÜ'lerde 10 yıl olması

Tablo 2.5
Tarife Kotalarının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Tarife Kotası
Avustralya	2
AB	87
ABD	54
Barbados	36
Brezilya	2
Bulgaristan	73
Çek Cumhuriyeti	24
Çin	10
Dominik Cumhuriyeti	8
Ekvator	14
El Salvador	11
Endonezya	2
Fas	16
Filipinler	14
Guatemala	22
Güney Afrika Cumhuriyeti	53
Hırvatistan	9
İsrail	12
İsviçre	28
İzlanda	90
Japonya	20
Kanada	21
Kolombiya	67
Kostarika	27
Kore	67
Letonya	4
Litvanya	4
Macaristan	70
Malezya	19
Meksika	11
Nikaragua	9
Norveç	232
Panama	19
Polonya	109
Romanya	12
Slovakya	24
Slovenya	20
Şili	1
Tayland	23
Tayvan	10
Tunus	13
Venezuela	61
Yeni Zelenda	3

Kaynak: Market Access: Tariffs and Tariff Quotas
https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negs_bkgrnd10_access_e.htm (03.11.2017)

2.3.1.2. İhracat Sübvansiyonları

2. Dünya savaşı sonrası yaşanan kıtlık, ülkeleri korumacı politikalar uygulamaya itmiş, bu ise tarım ürünleri fiyatlarının artması ile birlikte üreticilerin yüksek kar elde etmelerine neden olmuştur. Yüksek fiyatlı satışlardan yüksek kar elde eden üreticiler üretimlerini artırarak bir üretim fazlalığına yol açmışlardır. Üretim fazlalıklarını eritebilmek için hükümetler, ihracata yönelen üreticilere yüksek fiyatlı ürünlerinin dünya piyasasında rekabet edebilmesi için ihracat sübvansiyonları vermişlerdir. Böylelikle ürün fiyatları düşecek ve piyasalarda rekabet imkânı olacaktır. Uygulanan politika "sübvansiyon savaşları" olarak adlandırılmış ve yüksek maliyetli pazar mücadelelerine yol açmıştır.[26]

İhracat sübvansiyonları ile ilgili düzenlemeler anlaşmanın 8, 9, 10, 11 ve 12. maddelerinde yer almaktadır. Amaç, var olan ihracat sübvansiyonlarının azaltılması ve yeni bir sübvansiyon verilmemesinin kurala bağlanmasıdır. Böylece üye ülkeler ihracat sübvansiyonlarında indirim yaparak üst sınır koymayı taahhüt etmişlerdir.

Baz yıl olarak 1986-1990 yılları seçilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler pazara girişte olduğu gibi 10 yıl için ihracat sübvansiyonlarını %24, sübvansiyonlu ihracat miktarını %14, gelişmekte olan ülkeler ise 6 yıl için ihracat sübvansiyonlarını %36, sübvansiyonlu ihracat miktarlarını ise %21 oranında indirmeyi taahhüt etmişlerdir. Bu oranlar ülkeler için üst sınır niteliğindedir ve yeni bir ihracat sübvansiyonu konulmayacaktır. En az gelişmiş ülkelerin ise indirim taahhüdü bulunmamaktadır.

Sübvansiyonlar için 3'lü bir ayrıma gidilmiştir.[27]

- ✓ İlk olarak, ticaret üzerinde bozucu etkisi minimum seviyede olan, önlem alınamayan ve dava konusu edilemeyen sübvansiyonlar,
- ✓ İkinci olarak, taahhüt listelerinde bulunan, ticaret üzerinde olumsuz etkisi olup ülkelere zarar veren ve dava konusu edilebilen sübvansiyonlar,

---

[26] Ahmet Şahinöz, **Avrupa Topluluğunda Ortak Tarım ve Dış Ticaret Politikası,** Yayın No 12, Ankara Üniversitesi, Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1993, s.79

[27] Ay ve Yapar, s.60

- ✓ Son olarak ise, taahhüt listelerinde yer almayıp, sonradan uygulamaya konulmuş sübvansiyonlardır. Bunlar dava konusu edilebilirler.

İndirime tabi olan sübvansiyonlar anlaşmanın 9. maddesinde sıralanmıştır:[28]

1. Doğrudan ihracat sübvansiyonu
2. Stokların sübvansiyonlu fiyatla satılması
3. Vergi indirimi ile sağlanan sübvansiyon
4. Pazarlama maliyetleri için verilen sübvansiyonlar
5. Navlun sübvansiyonları

İndirim taahhütleri DTÖ listelerinde ayrı ayrı gösterilmiştir. 23 ürün (buğday, et, tereyağı, şeker, peynir vs.) gruplara ayrılarak indirim taahhütlerine konu olmuştur.

Özel ve Lehte Muameleler hükmü kapsamında GOÜ'lere indirim taahhüdü sınırları içerisinde kalmak koşuluyla pazarlama maliyet sübvansiyonları ve iç nakliyat sübvansiyonları uygulama izni verilmiştir.

- **İhracat Sübvansiyonu Uygulayan Ülkeler**

Tarım anlaşmasında hangi ülkelerin kaç ürüne ihracat sübvansiyonu uygulayacağı belirlenmiştir. Ülkeler de DTÖ'ne sübvansiyon sağlayacakları ürünleri bildirmişlerdir. Tabloda 25 ülkenin kaç sayıda ürüne sübvansiyon sağlayabileceği gösterilmiştir.

[28] Akder, s.10

Tablo 2.6
İhracat Sübvansiyonu Sağlanan Ürün Sayısı

Ülke	Ürün Sayısı
Venezuela	72
Güney Afrika Cumhuriyeti	62
Bulgaristan	44
Türkiye	44
AB	20
Kolombiya	18
Polonya	17
Slovakya	17
Brezilya	16
Macaristan	16
Çek Cumhuriyeti	16
Romanya	13
ABD	13
Norveç	11
Kanada	11
Kıbrıs Rum Kesimi	9
İsrail	6
Avustralya	5
Meksika	5
İsviçre-Liehtenstein	5
Uruguay	3
İzlanda	2
Endonezya	1
Yeni Zelenda	1
Polonya	1

Kaynak: Export Subsidies and Competition, https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negs_bkgrnd08_export_e.htm (03.11.2017)

Ürünlere verilecek sübvansiyon tutarları dünya fiyatları, döviz kuru ve üretim düzeyi gibi faktörlere bağlı olarak belirlenmektedir.

- **Bazı Ülkelerin İhracat Sübvansiyonu Harcamaları Seyri**

DTÖ üyesi bazı ülkelerin 1995-2000 yılları arası sübvansiyon harcamaları tabloda yer almaktadır.

Tablo 2.7
Bazı Ülkelerin İhracat Sübvansiyonu Harcamaları (milyon ABD dolar)

Ülke	1995	1996	1997	1998	1999	2000
AB	6,495.9	7,470.3	4,856.7	5,989.0	5,853.7	2,516.6
ABD	25.6	121.5	112.2	146.7	80.2	15.3
İsviçre	454.6	355.4	294.5	292.8	268.9	187.7
Norveç	83.9	77.9	99.9	76.9	116.0	44.0

Kaynak: T. Josling, a.g.e.,s.32, Aktaran: Büyükerşen, s.69

- **İhracat Sübvansiyonları Taahhütlerinin Gerçekleşme Durumu**

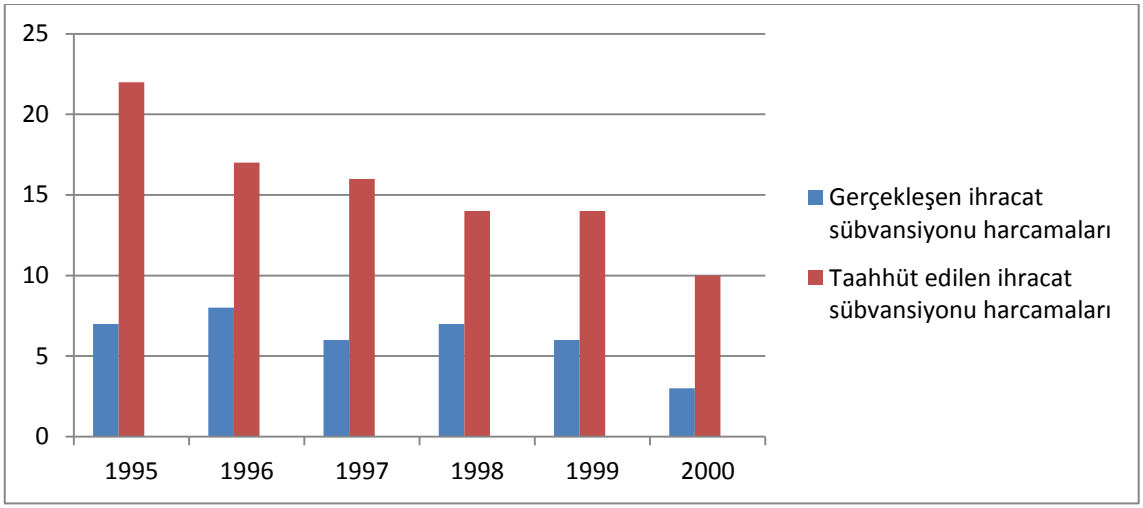

Grafik 2. 2: Taahhüt Edilen ve Gerçekleşen İhracat Sübvansiyonu Harcamaları
(milyar ABD dolar)

Kaynak: WTO, World Trade Report 2006, www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report06_e.pdf , (10.11.2017), s.139

1995-2000 yılları arası ülkelerin taahhüt ettikleri ihracat sübvansiyonlarının fazla olmasına karşın gerçekleştirdikleri harcamaların az olduğu görülmektedir. Bu da demek oluyor ki ülkeler uymuştur, hiçbir yılda üst sınırı geçmemektedir.

2.3.1.3. İç Destekler

İç desteklerde amaç, ticareti bozucu etkisi olan destekleme politikalarının disiplin altına alınması ve azaltılmasıdır. Anlaşmanın 6, 7. maddelerinde ve 2, 3, 4. eklerinde düzenlenmiştir.

Oranlar, Gelişmiş Ülkelerde 6 yıllık bir süre için %20, Gelişmekte Olan Ülkelerde 10 yıllık süre için %13'tür. En Az Gelişmiş Ülkeler indirim taahhütlerinden muaf tutulmuştur. Taahhüt edilen destek harcamaları üye ülkelerin gerçekleştirebileceği desteklerin üst sınırını ifade etmektedir. Destekler 1986-1988 yılları arası baz alınmış "Toplu Destek Ölçümü" ile hesaplanmaktadır.

- **Toplu Destek Ölçümü**

Toplu Destek Ölçümü (TDÖ), indirimden muaf desteklerin dışında kalan tüm desteklerin yıllık parasal ifadesidir. Temelde referans fiyatı denilen dünya fiyatı ile iç piyasadaki fiyat arasındaki farkın üretim miktarı ile çarpımına dayanır.[29]

- **"De Minimis" Kuralı**

"De Minimis" kuralına göre ülkelerin üreticilere sağladığı destek, toplam üretim değerinin gelişmiş ülkelerde %5, gelişmekte olan ülkelerde ise %10'unu aşmıyor ise indirim taahhüt zorunluluğu bulunmaması durumudur. Bu oranların altında olması koşuluyla iç desteklere izin verilebilmektedir.[30]

İç Desteklerde Yeşil, Mavi ve Kırmızı Kutu ayrımı yapılarak destekleme müdahaleleri seviyelerine göre sınıflandırılmaktadır.

- **Yeşil Kutu Destekleri**

Yeşil Kutu Destekleri, indirimden muaf destekler olarak da adlandırılmaktadır. Anlaşmanın 2. Ekinde yer alan yeşil kutu destekleri, üretimi ve ticareti doğrudan etkilemeyen ve bozucu etkisi olmayan desteklerdir. Bu tür destekler hükümet tarafından verilmelidir ve fiyat desteği içermemelidir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülke ayrımı

[29] Ay ve Yapar, s.61
[30] Ay ve Yapar, s.61

yapılmaksızın ticareti bozucu etkisi olmayan tüm ülkeler tarafından uygulanabilmektedir.

Yeşil Kutu Destekleri;[31]

- Kamu Kesimi Tarafından Yapılan Altyapı Hizmetleri
- Tarım Ürünü İçin Yapılan AR-GE Hizmetleri
- Gıda Güvenliği amaçlı Kamu Stokları
- Pazarlama ve Tanıtım Hizmetleri
- Üretimi Doğrudan Etkilemeyen Üreticilere Yapılan Gelir Destekleri
- Çevresel ve Bölgesel Yardımlar

- **Kırmızı Kutu Destekleri**

Kırmızı kutu destekleri, Amber kutu destekleri olarak da adlandırılmaktadır. Üretim ve Ticaret üzerinde bozucu etkisi olan bu desteklerin azaltılması gerekmektedir. İndirim taahhütleri bu kutudaki desteklerle ilgilidir. TDÖ ile hesaplanan oranlar (%20, %13) kırmızı kutu destekleri için geçerlidir. Ülkeler bu sınırları aşmamak koşulu ile iç destekler sağlayabilirler.

Aşağıdaki grafikte 1995-2001 yılları arası 21 ülkenin taahhüt ettiği ve gerçekleştirdiği harcamalar hakkında bilgi verilmektedir. Söz konusu ülkeler; Avustralya, Brezilya, Kolombiya, Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, AB, Macaristan, İrlanda, İsrail, Japonya, Fas, Yeni Zelenda, Norveç, Polonya, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, İsviçre, Tayland, Tunus ve ABD'dir.

[31] Hamza Çeştepe, "Dünya Ticaret Örgütü'nün Son Dönemdeki Uygulamalarının Türkiye'ye Etkileri", Sakarya Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289525 (28.03.2018), s.165

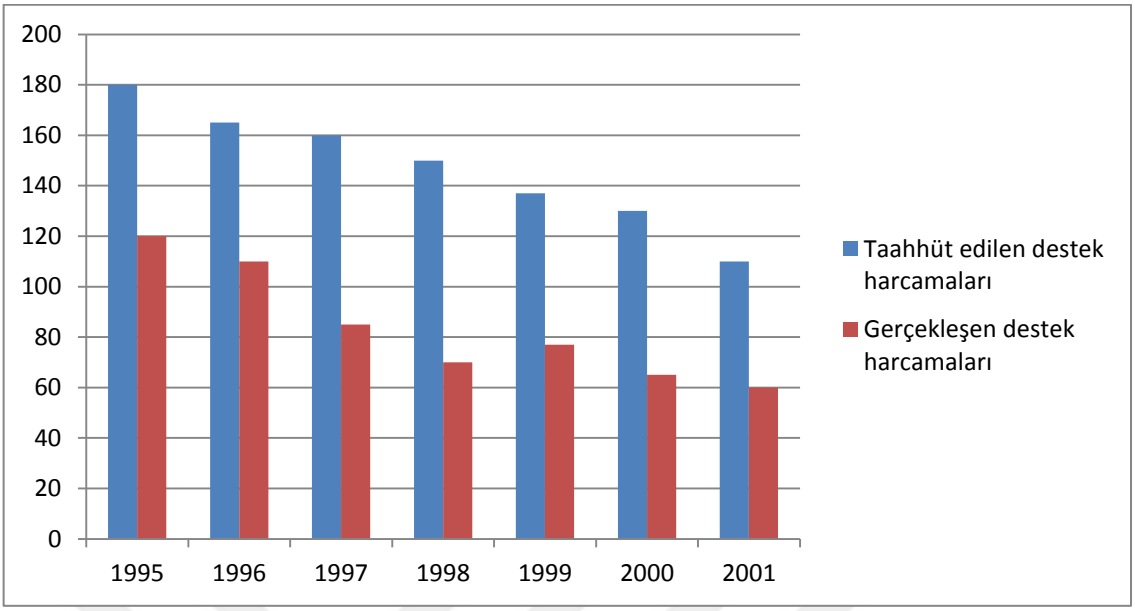

Grafik 2.3: Kırmızı Kutuda Taahhüt Edilen ve Gerçekleşen Harcamalar

Kaynak: WTO, World Trade Report 2006, www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report06.pdf Aktaran: Büyükerşen, s.79

Taahhüt edilen yıllarda destek harcamalarının düşüş gösterdiği ve gerçekleşen harcamaların hiçbir yılda taahhüt edilen harcamaların üzerinde olmadığı görülmektedir. Bu ise üye ülkelerin kırmızı kutu kapsamında yer alan desteklerle ilgili taahhütlerine uyduğunu göstergesidir.

- **Mavi Kutu Destekleri**

Doğrudan ödemeler belirli bir alan, ürün ya da belirli sayıda hayvan için yapılıyorsa mavi kutu desteklerinde yer alırlar. Bu ödemelerin indirimden muaf tutulabilmeleri üretim seviyesinin %8'i ya da daha az bir oranda uygulanması gerekmektedir.[32]

İndirim taahhüdü zorunluluğu olmayan mavi ve yeşil kutu desteklerinde artışlar görülmüştür.

[32] Aydın, s.32

Tablo 2.8
Yeşil Kutu Desteklerindeki Artış (milyon dolar)

Üye Ülkeler	1995	1996	1997	1998	1999
AB	24.189	26.580	-	-	29.694
ABD	46.041	51.825	51.246	-	49.749
Japonya	32.859	25.020	21.612	-	24.081
Kore Cumhuriyeti	5.174	6.443	6.090	3.828	4.590
İsviçre	2.300	2.404	2.128	2.190	2.190
Norveç	647	638	520	515	548
Kanada	1.539	1.466	-	-	1.177

Kaynak: WTO, 2000, http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ngs2_e.doc (10.11.2017)

Buna karşın, kırmızı kutu desteklerinde azalma görülmüştür. DTÖ hazırladığı raporda tarımda desteklerin 2000 yılı 356 milyar dolardan 237 milyar dolara gerilediği tespit edilmiştir. Üretici desteklerinin ise 274 milyar dolardan 246 milyar dolara gerilediği belirtilmiştir.

Tablo 2.9
İç Destek Miktarları (1999) ve İhracat Sübvansiyonları Miktarları (1998)

KONU	AB	ABD	Japonya	Kore Cumhu-riyeti	İsviçre	Norveç	Kanada
Kırmızı Kutu	47.318	16.862	6.705	1.305	2258	1.383	631
De Minimis	304	7.435	292	409	-	-	741
Mavi Kutu	19.558	-	831	-	-	984	-
Yeşil Kutu	29.694	49.749	24.081	4590	2.190	548	1.177
İhracat Sübvansiyonu	5.835	147	0	3	292	77	0

Kaynak: WTO, 2004 http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agnegs_bkgrnd_e.doc, (12.11.2017)

2.3.2. Tarım Anlaşması ile İlgili Anlaşmalar

DTÖ anlaşmalarının tümünün genelde ortak amaçları ticareti engelleyen unsurların ortadan kaldırılmasıdır. Bu ortak amaç doğrultusunda anlaşmalar birbirleriyle

bağlantı içerisindedir. Tarım anlaşmasının da özü itibariyle " Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma" ve "Tekstil Anlaşması" ile oldukça bağlantısı bulunmaktadır.

2.3.2.1. Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma

Tarım anlaşmasında sağlık, hayvan ve bitki sağlığı üzerine imzalanmış bu anlaşma ile hastalıklara karşı koruyucu önlemlerin alınması için çalışmalar yapılmıştır. Gerekli önlemlerin alınması ülkeler arasında kurallara bağlanmıştır. Tüm üye ülkeler bu anlaşmaya uymak zorundadırlar.

Anlaşma Hükümleri:[33]

1. **Uyumlandırma Hükmü**: Bu hüküm, üye ülkeler arasında ortak hareket edilmesi ile ölçütlerin uyum içerisinde olması gerektiğini ifade eder. Bunun için ise her ülkenin kendi kurallarını uluslararası standartlara endekslemesi gerekmektedir.
2. **Denklik Hükmü**: Ticaret yapan ülkeler arasında eğer ithalatçı ülke ihracatçı ülkeye Sağlık ve Bitki Sağlığı ile ilgili bir kural koyarsa üye ülkelerin denklik ölçütünü tüm ülkeler kabul etmekle yükümlüdürler.
3. **Uygun Kuralların Belirlenmesi ve Risk Tespiti Hükmü**: Üye ülkelerin anlaşma hükmü gereğince ihtiyaç duyacağı tüm bilgileri vermesi ve bu doğrultuda gerekli tüm tespitlerin yapılmasını ifade eder.
4. **Yerel Şartlara Uygunluk Hükmü**: Ticarete konu olan malların ihracatçı ülkeden alınıp ithalatçı ülkeye bırakılmasına kadar arada geçen tüm bu sürede çevre ve sağlık ölçütlerine uygun olması gerektiğini ifade eder. Hastalıklardan korunması amacıyla tüm tedbirlerin alınması da hükme bağlanmıştır.

---

[33] Aykut Ordukaya, "Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması Açısından Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Karşılaştırılması", Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, **AB Uzmanlık Tezi,** Ankara, 2008, http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/İDARİ%20İŞLER/uzmanlık%20Tezleri/TezAykut.pdf (28.03.2018), s.19

5. **Teknik Yardım Hükmü:** Özellikle GOÜ'lere gerekli tüm önlemlerin alınabilmesini sağlamak amacıyla teknik yardımlar yapılmaktadır. Bunlar;

   - Teknoloji üretecek alanlar
   - Araştırma ve içyapı
   - Kredi sağlama
   - Hibe
   - Eğitim ve Ekipman

Anlaşmanın uygulanması ve koşulların yerine getirilmesinde AGÜ'ler ve GOÖ'lere ayrıcalıklar tanınarak süreler uzun tutulmuş ve bu ülkelerin istekleri ön plana alınmıştır. Anlaşmanın yönetimi, belirlenen devlet organları tarafından yönetilecek ve bu sayede anlaşmayı ihlal eden üye ülkeler tespit edilebilecektir.

2.3.2.2. Tekstil ve Giyim Anlaşması

Tekstil sektöründe kullanılan ham maddelerin tarım ürünlerine dayanması bu iki sektör arasındaki ilişkilerin güçlü tutulabilmesini gerektirmiştir. Doğa koşullarına bağlı olarak değişen mevsimsel konjonktürde hasatın verimi o yılki tekstil ürünlerinin gelişimini de etkilemektedir.

Tekstil ve Giyim anlaşması 1974 yılında imzalanan Çok Elyaflılar Anlaşması ile uyumlu hale getirilerek DTÖ kurallarının daha disiplinli yürütülmesini amaçlamaktadır. Tekstil ve Giyim sektörünü kapsayan bu anlaşmanın DTÖ'ne entegresi aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Buna göre ithalat hacimlerinin 1995 yılı %16, 1998 Yılı %17, 2002 yılı %18 ve geriye kalan %49 ise 2005 yılında entegre olmuştur. [34]

2.3.3. İleri Tarım Müzakereleri

İleri Tarım Müzakereleri, tarım anlaşması hükümlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla Uruguay Turu ile başlamıştır. 24 Mart 2000 tarihinde başlayan müzakerelerde üye ülkelerin pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destek taahhütlerinin

[34] GMB, Dış Ticaret Mevzuatı, http://www.orgtr.org/tr/tekstil-ve-giyim-anlasmasi(15.01.2018)

gerçekleşip gerçekleşmediği, ülkelerin ticaret hacimlerindeki değişim miktarları gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

Müzakerelerde özellikle, kapsamlı bir reform aracılığı ile serbest piyasa koşullarına dayalı adil bir ticaret sistemi kurulması, tarım ticaretinin artmasına bağlı olarak gelişen refah artışı ve EAGÜ ile GOÜ'lerde var olan yoksulluğun kaldırılması hedefi üzerinde yoğunlaşılmıştır.

24 Mart 2000 tarihinde başlayan müzakereler 22-23 Mart 2001 tarihinde Tarım Komitesi toplantıları ile gelişme sürecinin ilk adımını tamamlamıştır. Toplantılarda ana başlıklar üye ülkelerin pazara giriş, ihracat sübvansiyonları, iç destekler ve GOÜ'lere sağlanan Özel ve Lehte Muameleler konularında önerilerin sunulmasından ibarettir.

Bakanlar Konferansının tarihlere göre sıralanışı şu şekildedir:

- 9-14 Kasım 2001 Doha Bakanlar Konferansı
- 10-14 Eylül 2003 Cancun Bakanlar Konferansı
- 31 Temmuz 2004 Genel Konsey Kararı Çerçeve Metni
- 13-18 Aralık 2005 Hong-Kong Bakanlar Konferansı
- 30 Kasım-2 Aralık 2009 Cenevre Bakanlar Konferansı
- 15 Aralık 2011 Cenevre Bakanlar Konferansı
- 3-6 Aralık 2013 Bali Bakanlar Konferansı
- 15-18 Aralık 2015 Nairobi Bakanlar Konferansı
- 10-13 Aralık 2017 Buenos Aries Bakanlar Konferansı

Doha Bakanlar Konferansı, Katar'ın başkenti Doha'da 9-14 Kasım 2001 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Konferansta GOÜ ve GÜ'leri yakından ilgilendiren yeni çok taraflı ticaret görüşmeleri ile deklerasyon ve karar metinleri düzenlenmiştir. Doha Bakanlar Deklerasyonu ile pazara giriş koşullarında iyileştirmeler yapılması, ihracat sübvansiyonlarında önemli indirimlere gidilmesi ve iç desteklerin azaltılması amaçlanmıştır. GOÜ'lere sağlanan ayrıcalık olarak uygulanan Özel ve Lehte Muamelelerde de yeni düzenlemelere gidilmiş olup, özellikle gıda güvenliği ve kırsal kalkınma konuları üzerinde durulmuştur.

Konferansın işleyişi devam ederken üye ülke grupları arasında bazı görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Örneğin AB ve CAIRNS grubunun liberalleşme süresinde ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması süresinde ayrı fikirlerde bulunmuşlardır. AB, sürenin zamana yayılması konusunda fikrini beyan etmiştir.[35]

Bu tur "Kalkınma Turu" olarak da adlandırılmaktadır. Çünkü bu tur, GOÜ'lerin kalkınmalarını engelleyen sorunları ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Böylece Gelişmekte olan ülkelerin tura olan yaklaşımları daha ılımlı olacaktır.

Doha Turunda, tarım sektörü üzerine diğer turlara nazaran daha fazla görüşmeler yapılmıştır. Fakat kalkınma kavramına her ülkenin farklı bir şekilde yaklaşması görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Tarım ürünlerinde ihracatçı olan ülkeler tarife indiriminden yana olurken, nispeten daha az gelişmiş ülkeler korumacılıktan yana tutum sergilemişlerdir. Bu durum ise turun sekteye uğramasına sebep olmuştur.[36]

10-14 Eylül 2000 tarihleri arasında Meksika'nın Cancun kentinde Bakanlar Konferansının 5. toplantısı yapılmıştır. Konferansın gündeminde AB ile ABD yapılan ortak bir çalışmaya dayalı "Derbez Metni" olarak adlandırılan metin yer almıştır. Bu metin gelişmekte olan ülkeler ve özellikle CAIRNS grubu tarafından eleştiri ile karşılanmıştır. GOÜ'ler açısından olumsuz sonuçlar doğuracağı karşı beyan olarak ifade edilerek taviz verilmemiştir.

Sonuç olarak, AB ve ABD'nin ortak metinleri ilerleme sağlayamamıştır. GOÜ'lerin kendi aralarında oluşturdukları önderliğini Brezilya'nın üstlendiği G-21 hareketiyle sonuçlanmıştır ve diğer GOÜ'ler tarafından büyük destek görmüştür. Buna göre GÜ'lerin iç desteklerinin önemli oranda azaltılması, ihracat sübvansiyonlarının ise tamamen kaldırılması, pazara girişte daha yüksek oranda tarife indirimine gitmeleri gündem konusu olmuştur.[37]

Genel Konsey kararı olarak da adlandırılan Çerçeve Metni, Tarım Komitesi tarafından 31 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilmiştir. Diğer tüm konferanslarda

---

35 Aydın, s.25

36 Bayram Güneş, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Bir Hesaplanabilir Genel Denge Modeli", Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, 2009, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/211103 (04.11.2017) s.125

37 WTO, Understanding the WTO,https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/tif_e.htm(01.11.2017)

olduğu gibi çerçeve metni de pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç desteklerde yeni düzenlemelere gidilmiştir.

- Pazara Giriş, gümrük vergilerinin azaltılması, GOÜ'lere indirim oranlarının daha düşük ve uzun süreye yayılması, hassas ürünlerde gelişmiş ülkelerinde faydalanabilmesi üzerinde durulmuştur.
- İhracat Sübvansiyonları, tamamen ortadan kaldırılması, ihracat kredilerinin kontrol altına alınması ve belirli bir vadenin (180 gün) üzerindeyse kaldırılması, devlet tarafından yapılan ayni yardımların üretimi bozucu etkisi olmaması hususunda özen gösterilmesi, Özel ve Lehte Muameleler konusunda ise GOÜ'lere uzun vade öngörülmüştür.
- İç destekler, indirim miktarlarının artırılması ve kırmızı kutu destekleri ile dünya fiyatının düşük olmasına neden olan GÜ'lerin bu desteklerde önemli indirime gidilmesini öngörmüştür.

31 Temmuz 2004 tarihli WTO kararlarının Türkiye'ye etkilerine bakacak olursak; Türkiye'nin GOÜ'lere yönelik özel ve lehte muamele uygulamasından yararlandığını belirtmek gerekir. Bu kapsamda en fazla etkilenen alan iç desteklerde kırmızı kutu yer alan destekler olmuştur. Tarım ürünleri fiyatlarına müdahalenin azaltılarak yerini doğrudan gelir desteğine bırakmıştır. Böylelikle fiyat müdahalesi, girdi temini ve primlerin toplam desteklerdeki payı oldukça azalmıştır.[38] Sübvansiyonların belli bir tarihte kaldırılacağı, GOÜ'lerin, GÜ'lere göre bu sürenin daha uzun süreceği kararlaştırılmıştır. Fakat Türkiye'nin tarım ürünleri ihracat teşviklerinin zaten oldukça düşük olması sebebiyle, diğer ülkelerin sübvansiyonlarının uzatılmasının Türkiye açısından rekabeti olumlu etkilediği söylenebilir.

Genel olarak çerçeve metninin etkileri Türkiye açısından GOÜ'lere tanınan sürelerin uzun ve oranların az olması gibi ayrıcalıklar doğrultusunda olumsuz bir etkisinin olmadığını, aksine rekabet gücünün artması yönünden olumlu olduğunu söylemek mümkündür.

[38] Aykut Ordukaya, "DTÖ İleri Tarım Müzakereleri", 2013, www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ETİ/DTÖ%20İleri%20Tarım%20Müzakereleri.pdf(19.10.2017)

13-18 Aralık 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilen Hong-Kong Bakanlar Konferansı, kendinden önceki konferanslar ile aynı hedef doğrultusunda ilerlemiştir. İlaveten advalorem olmayan gümrük vergilerinin eşdeğerlerinin hesaplanması ve indirimlerin bu oran üzerinden yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, de minimis'den vazgeçilmiş GOÜ'lerin de minimis oranında indirime gitmeyeceği kararlaştırılmıştır.

Son dönem Bakanlar Konferanslarında yaşanan gelişmelere çalışmanın ilerleyen ayrıntılarıyla bölümlerinde yer verilecektir.

2.4. AB ile ABD Arasında Ticarete Yönelik Uygulamalar

2.4.1. AB Gelişim Süreci

2. Dünya Savaşı sonrası yaşanan olumsuzluklar, Avrupa kıtasında bazı ülkeleri bir araya getirerek birlik oluşturma gereksinimini doğurmuştur. Böylece 1951 yılında 6 ülke (Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) Paris'te Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) adını verdikleri bir topluluk kurmuşlardır.

Ayrıca 2. Dünya Savaşı sonrası yıkımı tekrar inşa etmek amacıyla NATO Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)'un kurulması ile 1957 yılında Roma'da kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), AKÇT üyeleri tarafından da imzalanmıştır. İlerleyen zamanlarda tüm bu topluluklar Avrupa Topluluğu (AT) altında birleşmiştir. Aynı dönemde bazı Avrupa ülkeleri tarafından (Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, İngiltere) oluşturulan bir başka topluluk ise EFTA'dır. EFTA ülkeleri kendi aralarında gümrük tarifelerini kaldırmış, 3. ülkelere karşı ise kendi uygulamalarını sürdürmüşlerdir. Fakat EFTA, AET 'den farklı olarak tarım sektörünü serbest ticaret alanına dâhil etmemiştir.

AT, 7 Şubat 1992 yılında ekonomik, parasal ve siyasi birliğini sağlamak amacıyla " Avrupa Birliği Anlaşması" imzalamıştır. Bu anlaşma "tek para birimi" ve "ortak merkez bankası" sistemine dayalıdır.

Anlaşma Çerçevesinde;

Tek paraya geçilerek ekonomik birliğin sağlanması hedeflenmiştir. 1 Ocak 1993'te 12 ülke arasında "tek Pazar" oluşturulmuştur. Böylelikle mal, hizmet ve insanların dolaşımı serbestleştirilmiştir. 1 Ocak 1999'da ise 11 ülke arasında Avro resmi para haline gelmiş ve ülkeler ulusal paralarını Euro'ya sabitlemişlerdir. 2002 yılı itibariyle Avro, Avrupa ülkeleri arasında tedavüle girerek madeni ve banknot halinde kullanılmaya başlanmıştır. 26 Mart 1995 tarihinde DTÖ'ne üye olan Türkiye ile birlikte 2014 yılında üye sayısı 160'a ulaşmıştır.

2.4.2. AB-TR İlişkileri

Türkiye 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan örgütlenmeler arasında yer almış, 1949 yılında Avrupa Konseyine, 1952 yılında Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü (NATO)'ya katılmıştır. 1958 yılında AET'nin kurulması ile 1959 yılında topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. 12 Eylül 1963 yılında AB ile Ankara anlaşması imzalanarak 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiş ve ortaklık ilişkisi başlamıştır.

Türkiye-AB ilişkileri 1980'lerde yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ile birlikte 1980 darbesinden dolayı duraksamaya neden olmuştur. Duraksamanın ardından ilk girişim 14 Nisan 1987 tarihinde ortaklık konseyine üyelik başvurusu yapması ile gerçekleşmiştir. 18 Aralık 1989 tarihinde Avrupa Konseyi Türkiye'nin sosyal ve siyasal açıdan gelişme göstermesi gerektiği yönünde açıklamada bulunmuştur.

Türkiye'nin AB üyelik sürecinde önemli bir yere sahip olan Gümrük Birliği sürecinin tamamlanması 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleştirilmiştir. AB ile ilişkiler artık ayrı bir boyuta ulaşmıştır. Gümrük Birliği uygulamasında üye ülkeler kendi aralarında serbest ticaret gerçekleştirebilirken 3. Ülkelere karşı artık serbest değildiler, ortak bir politika uygulamaları vardır. Bu özelliği ile Serbest Ticaret Bölgelerinden ayrılmıştır.

1997 yılında Avrupa Komisyonu AB'nin genişleme sürecini değerlendirdiği Gündem 2000 raporunda Türkiye'nin bazı siyasi ve ekonomik sorunları nedeniyle genişleme sürecine dâhil edilemeyeceğini açıklamıştır. Türkiye ise bunun üzerinde yaptığı toplantıda AB ile ilişkilerini askıya alacağını açıklamıştır.

Helsinki Zirvesinde alınan kararlar da Türkiye-AB ilişkileri açısından önemli bir yere sahiptir. 1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin diğer aday ülkeler ile eşit olarak katılacağı yönünde karar verilmiştir. Diğer aday ülkeler gibi katılım öncesi araçlardan yararlanması sağlanmıştır. Türkiye, Helsinki Zirvesi sonrası kapsamlı bir reform sürecine girmiştir. AB, Türkiye için ilk katılım ortaklığı belgesini 2001 yılında kabul etmiştir.[39]

2004 yılında 14 ülkenin AB'ye katılımı ile gelişimine hız katan topluluğun aralık ayında Brüksel Zirvesinde aldığı kararlar Türkiye ile ilişkilerine yeni bir ivme katmıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır.

16 Mart 2015 tarihinde Türkiye-AB Üst Düzey Enerji Diyaloğunun başlatılması diğer bir önemli gelişmelerdendir. 29 Kasım 2015 tarihinde düzenlenen Türkiye-AB Zirvesi de ilişkilerin boyutunu geliştirmiştir. Zirve'de Türkiye'yi dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu temsil etmiş olup, diğer hükümet başkanları da katılmıştır. Zirvede vize ile ilgili serbestlik, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi, Suriyeli göçmenlere yapılan destek, göç ve terörle mücadele konuları ele alınmıştır.

2.4.3. AB Ortak Tarım Politikası

AB üyeleri arasında tarım sektörünün rolü oldukça fazladır. Böylelikle üye ülkeler kendi aralarında ortak bir pazarın oluşturulması amacıyla politikalar geliştirmişlerdir. Topluluk nüfusunda tarımda çalışan kesimin fazlalığı, çiftçilerin gelir düzeylerinin artırılarak kalkınmanın gerçekleşmesi isteği ve savaş sonrası yaşanan kıtlık ve gıda yetersizliği AB üyesi ülkeleri bir araya getirmiştir.[40]

Fakat topluluk ülkeleri arasındaki piyasa yapıları ve uygulamakta olan tarımsal politikalar farklılık göstermektedir. Dönemin yaşanan sorunları ve ülkeler arası politika farklılıkları AB üye ülkelerini 3-12 Temmuz 1958 tarihleri arası İtalya'nın Stresa

---

39 AB Bakanlığı, Türkiye AB İlişkileri, www.ab.gov.tr/ab-ile-iliskiler_4.html (13.10.2017)

40 İbrahim Örnek, "Dünya Ticaret Örgütü Kapsamında Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarım Politikasının Değerlendirilmesi", Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, 2007, www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869655.pdf (10.12.2017), s.327

kentinde konferans yapılarak alınan kararlar doğrultusunda 1960 yılında OTP ile ilgili çalışmalara başlanmıştır.

2.4.3.1. Ortak Tarım Politikası Amaçları

- Tarımsal üretimde rasyonelleşme (Rasyonelleşme, birliğin uzmanlaştığı ürünlerin üretimini artırılıp, bu ürünlerde kendini geliştirmesidir.)
- Üretim faktörleri ve işgücünde etkin kullanım ve verimlilikte artış (Belirli yaşı aşmış olan çiftçilerin üretimden çekilmesi gibi)
- Tarımda çalışan çiftçilerin gelir düzeylerinde artış sağlanması
- Tarımda istikrarın sağlanması (İklim koşulları ve talep gibi değişkenlere göre stok maliyetine katlanarak pazara tutunmak)
- Düzenli ürün arzında sürekliliği sağlamak (Savaş sonrası dönemde yaşanan kıtlığın korumacı politikalar ile korunması)
- Tarım ürünlerinin tüketici bütçesine uygun olarak fiyatlandırılması

2.4.3.2. Ortak Tarım Politikası İlkeleri

OTP'nin ilkeleri temel olarak 3 ana başlıkta toplanmıştır.[41]

1. Tek İç Pazar
2. Topluluk Tercihi
3. Ortak Mali Sorumluluk

- **Tek İç Pazar**

Tek iç Pazar ilkesi, birlik üyeleri arasında oluşturulan bir pazar ile tarım ürünlerinin serbestçe dolaşımını hedef almaktadır. Bu ilkenin uygulanabilmesi için tüm üye ülkelerinin aralarında gümrük vergisi gibi kısıtlamaları kaldırarak 3. ülkelere karşı ortak bir politika izlemeleri gerekmektedir.

[41] Mehtap Atakan, "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu", T.C Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, **Uzmanlık Tezi,** AT ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998, www.abuzmanlari.org.tr/web/Portals/0/pdf/2.pdf (29.03.2018), s.14

Tek bir pazarın uygulanabilmesi ancak ortak fiyatın oluşması gerçekleşebilecektir. Bu nedenle birlik üyeleri ortak fiyat doğrultusunda "Euro" ya geçmişlerdir.

- **Topluluk Tercihi İlkesi**

Tek iç pazarın oluşturulması, topluluk üyelerinin birlik içerisinde üretilen tarım ürünlerini tercih etmelerine yöneliktir. Bu ilkenin gerçekleşebilmesi için ithalata yönelik korumacı politika ve ihracata sübvansiyon gibi uygulamalar getirilmesi öngörülmüştür. Fakat söz konusu bu uygulamalar ticarete zarar vermesi açısından AB'nin DTÖ 5. Bakanlar Konferansında güncelliğini kaybetmiştir.

- **Mali Sorumluluk İlkesi**

OTP'ye yönelik yapılan harcamaların birlik üye ülkeleri tarafından ortaklaşa giderilmesi ilkesidir. Gelir ortaktır ve üyeler gelirlerden pay alırlar. Harcamalar ortaklaşa giderilir. 1962 yılımda harcamaların finansmanı için "Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) kurulmuştur. FEOGA'nın iki ayağı vardır. Garanti eder ve yönlendirir. 1 Ocak 2007 tarihinde FEOGA kaldırılarak yerine "Avrupa Tarımsal Garanti Fonu" ve " Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu" kurulmuştur.

2.4.4. Ortak Tarım Politikasının Para Sistemi

Ortak fiyatlar ile tek iç pazarın oluşumu gerçekleşmiştir. Bretton Woods sisteminin yıkılışından sonra kur riskinin artması, sabit fakat ayarlanabilir döviz kuruna dayalı ECU'ya geçilmiştir. ECU'nun döviz dalgalanmaları ve spekülatif ticarete yol açması ile AB, ortak fiyatı sağlamak ve söz konusu sorunları ortadan kaldırmak amacıyla 1 Ocak 1999 tarihinde 11 ülkede "Euro" tek para birimine geçilmiştir. 1 Ocak 2002 tarihinde ise tedavüle girmiştir.

2.4.5. Yapısal Politikaların Farklılığına Karşı Ortak Tarım Politikası Düzenlemeleri

Üye ülkelerin tarımsal yapılarının farklı olması birçok nedene dayanmaktadır. İklim koşulları ve toprak yapılarının farklılığı gibi doğal faktörlerin yanı sıra üretim yöntemleri, kullanılan aletler, işletme ölçekleri, çiftçi nüfusunun yaş ortalaması, eğitimi gibi unsurlar yer almaktadır. Yapısal politikalar ile çiftçilere sağlanan mesleki eğitimler, çiftlik modernizasyonu, kırsal kalkınma gibi iyileştirici bir takım reformlar yapılmıştır.

OTP Düzenlemeleri

OTP bazı tüzükler yayınlayarak tarım sektöründe düzenleyici eylemlerde bulunmuşlardır. Bunlar;

- Küçük çiftçilere yönelik modern üretim teknikli yatırım yardımları
- Düşük gelirli ve 55 yaş üstü çiftçilerin üretimden çekilmesi
- Çalışanlara yönelik mesleki eğitim verilmesi

Bölgeler arasında uyum bulunmaması ülkeleri bölgesel reform düzenlemelerine yöneltmiştir. Böylece;

- Düşük verimli çiftçilere doğrudan yardım
- Tarım ürünlerinin pazara ulaştırılması desteği sağlanmıştır.[42]

2.4.6. Ortak Tarım Politikası Finansman Mekanizması

AB, ortak tarım politikasına yönelik koyduğu amaçlar ile yaptığı giderler için üye ülkelerin ortaklaşa finanse edeceği bir "finansman mekanizması"na gereksinim duymuştur. Bu nedenle 1962 yılında Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'nu (FEOGA) kurulmuştur. FEOGA, birliğin temel finansman kaynağıdır ve genel bütçe içerisinde yer almaktadır. Garanti ve Yönlendirme olarak iki bölüme ayrılmıştır. Garanti

[42] Aydın, s.61

bölümünde zorunlu harcamalar karşılanırken, yönlendirme bölümünde politikalara karşı tedbirler yer almaktadır.[43]

2.4.7. Ortak Tarım Politikası'nın Ortaya Çıkışı ve Reformları

1962 yılında düzenlenen OTP'nin 1970'li yıllara gelindiğinde nüfus artış hızındaki gerileme ve gıda harcamaları tüketim payının azalması üretim fazlalıklarına yol açmıştır. Üretim fazlalıkları ise müdahaleci kurumlar tarafından alınmıştır. Müdahaleci kurumlar tarafından desteklerinde satılamaması üzerine maliyetler oldukça artmıştır. Durum böyle olunca birlik, stok fazlalıklarını eritmek için ihracat yapmaya başlamış, ayrıca ürünlerini dış piyasada satabilmek için sübvansiyonlarını artırmıştır. Bu da diğer ülkeler tarafından eleştirilmiştir. Bu gibi sebepler DTÖ Bakanlar Konferansında reform çalışmaları başlamıştır.

Başlıca OTP Reformları;

2.4.7.1. 1968-1989 Dönemi Mansholt Planı

Mansholt Planı[44], arz ve talep dengesizliğin tarım sektöründe istikrarsızlığa yol açtığını ileri sürerek 3 reform önermiştir.

1. Arz-Talep dengesizliğinin sağlanabilmesi için arazilerin bir kısmının boş bırakılması
2. Modern işletmelerin geliştirilmesi
3. Belirli yaşı aşmış çiftçilerin üretimden çekilmesi

---

[43] Ahmet, Atay, "Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ve Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracının Hedef, Kapsam ve Yöntemlerinin İrlanda Örneği Çerçevesinde İncelenmesi, **Uzmanlık Tezi,** Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Ankara, 2004, https://www.ab.gov.tr/files/Uzmanlık%20Tezleri/ahmet_atay.pdf, (29.03.2018), s.6-10

[44] H. Naci Bayraç ve Füsun Yenilmez, "Türk Tarımının AB Ortak Tarım Politikasına Uyum Çalışmaları ve Olası Ekonomik Etkileri", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Haziran, 2005 www.dergipark.gov.tr/download/article-file/113013 (29.03.2018), s.28

2.4.7.2. 1973-1983 Topluluğun Genişlemesi

1973 yılında OTP'nin iyileştirilmesi, 1975 yılında OTP'de mevcut durum değerlendirmesi raporları yayınlanmıştır. Ortak Sorumluluk Vergisi ile 1962 yılında şeker, 1977 yılında süt, 1986 yılında tahıl ürünleri için vergi uygulanmaya başlanmıştır. Bu vergi üreticilerden tahsis edilir. Stokların eritilmesi amaçlanmıştır.

2.4.7.3. 1987 Delors Planı

FEOGA kapsamında yapılan harcamaların %39 oranında süt ürünlerinin yer alması ile birlikte harcamaların azaltılması amacıyla birçok ülkede kota uygulaması ve cezai yaptırım yoluna gidilmiştir.

1985 yılında tek pazar uygulamasının devamının gerekliliği açısından ise Delors Planı yayımlanmıştır.

Yeşil kitaba göre;

- ✓ Uygulanan sıkı politikalar sonucu 1987 yılında Yeşil kitap, zarar gören işletmelere doğrudan yatırım yapılması
- ✓ Politikaların çevreye olumsuz etkisini azaltmak için önlemler alınması
- ✓ Çiftçilerin üretimden çekilmesi sonucu oluşan gelir kayıplarını telafi etmek amacıyla yardımlar yapılması

gerekmektedir.

2.4.7.4. Mac Sharry Planı

OTP'leri ile aşırı üretim, aşırı toprak kullanımı nedeniyle bazı kimyasal maddelerin toprakta kullanılarak birikmesi hastalıklara ve çevre kirliliğine yol açmıştır. Bu gibi sorunlar, yeni bir reformu beraberinde getirerek 1992 yılında Mac Sharry Planı geliştirilmiştir.[45]

[45] Gökhan Kilit, "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Reform Çalışmaları", 2012, www.degerlendirme_notu_-_52ik.gov.tr (01.01.2018), s.33

Mac Sharry Planı 3 ana konu üzerinde yoğunlaşmıştır.[46]

- **Destek Fiyatlarının İndirilmesi**

Destek fiyatlarının yüksek olmasının beraberinde getirdiği üretim fazlalarını engellemek amacı ile tahıl ve sığır etinde düzenlemeler yaparak destek fiyatlarının indirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla tahıl destek fiyatlarında 1993-1996 yılları arasında %30 oranında bir indirime gidilmiştir. Sığır eti fiyatlarında ise 1993-1996 yılları arasında %15 oranında bir indirim söz konusudur.

- **Telafi Edici Önemler**

Destek fiyatlarının indirilmesi ile üreticiler üzerinde oluşan olumsuz etkinin azaltılması amacıyla alınan önlemlerdir. Doğrudan ödemeler ile üreticilerin gelir düzeyi eski seviyede tutulmaya çalışılmıştır.

Büyük ölçekli işletmelerin stoklarında kalan ürünlerinin müdahale fiyatlarından alınması ile yüksek gelir elde etmesi ve küçük ölçekli işletmecilerin daha az gelir elde etmesi aralarında gelir farklılığına yol açmıştır. Bu durumu önlemek amacıyla küçük üreticilerin üretimden vazgeçmesi zorunluluğu muaf tutulmuştur.

- **Eşlik Edici Tedbirler**

Eşlik Edici Tedbirler 2 ana konu üzerinde yoğunlaşmıştır:

1. Çevrenin Korunması
2. Erken Emeklilik Planı

Çevrenin korunmasına ilişkin olarak, doğal kaynaklara zarar vermeyen üretim tekniklerinin kullanılmasını sağlamak amacıyla kurallara uyan üreticilere yardım yapılmıştır. Diğer bir düzenleme ise tarım üretiminden vazgeçilen alanların ağaçlandırılması ile kereste ihtiyacının karşılanmasına yönlendirilmesidir.

Erken Emeklilik Planı ise, işgücü verimliliğinin artırılması amacıyla 55 yaş üzeri çiftçilerin üretimden çekilmesi için yapılan yardımları içerir.

---

[46] Bülent Gökdemir, **Tarımda Piyasa Reformu Türk Tarımı Özelinde Tarım Rekabet Politikası İlişkisi,** 1. Basım, Yayın No 0143, Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları, 2004, s.28

2.4.7.5. Gündem 2000 Reformu

Gündem 2000 Reformları 1997 yılında Avrupa Komisyonu tarafından sunulmuştur. Gündem 2000 reformu, bütçe harcamalarının neden olacağı olumsuz etkileri ve stok artışlarına bağlı olarak gerçekleşen maliyetlerin artmasına yönelmiş ve çözüm bulmaya çalışmıştır. 2006 yılına kadar OTP harcamaları sınırlanmıştır.

Mac Sharry reformunda sağlanan desteklerin payı artırılmış ve kırsal alanda kalkınmaya ağırlık verilmiştir. Ekilebilir ürünler, sığır eti, süt ve şarap, zeytin ve tütün sektörüne doğrudan gelir desteğini içeren tüzükler yayınlanmıştır. [47]

2.4.7.6. 2003 Reformları

Gündem 2000 reformlarının yetersiz olduğunun düşünülmesi üzerine 2003 yılında tekrar bir reforma ihtiyaç duyulmuştur. 2003 reformu çiftçilere hektar sayıları dikkate alınarak yılda bir kez verilen "tek ödeme planı"nı öngörmüştür.

Ayrıca çevre, gıda, bitki, hayvan sağlığı için yapılan desteklerin doğrudan ödemelerle karşılanmasını öngören "çapraz uyum"a dayalı sistemi geliştirmiştir. Fakat harcamaların belirlenen sınırı aşması durumunda mali disiplin mekanizması devreye girerek yapılan yardımların azalmasını sağlayan sistem geçerlidir.

2.4.7.7. Yakın Dönem Reformları

Son birkaç yıldır, AB'de "2020'ye Doğru OTP" ana başlığı altında çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Son dönemlerde AB Komisyonu OTP önündeki bazı gıda güvenliği, iklim etkisi gibi faktörlere dayanarak 3 ana amaç belirlenmiştir.[48]

---

47 Elif Seda Ülkü, "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Reformları" www.ikv.org.tr/ikv_dergi/ikv_temmuz_agustos_2012/html/files/assets/basic_html/page33.html (01.01.2018), s.32

48 Neslihan Yalçınkaya, M. Hakan Yalçınkaya ve Coşkun Çılbant. "Avrupa Birliğine Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi" Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2006, https://www.dergipark.ulakbim.gov.tr/yonveek/article/viewFile/5000069149/5000064053 (25.03.2018) s.109

1- *Tutarlı Gıda Güvenliği*

Çiftçilerin üretimde devamlılığını sağlamak amacıyla ve rekabeti artırmak amacıyla gelirlerini artırmak

2- *Doğal Kaynakların Devamlılığı*

"Yeşil Büyüme"yi teşvik ile çevrenin korunması, iklim değişikliklerine karşı gerekli önlemlerin alınarak çevresel kamu mallarının garanti altına alınması

3- *Dengeli Bölgesel Kalkınma*

Kırsal alanda üretimi teşvik ederek, ekonomik faaliyetleri geliştirerek ve çiftçilerin Pazar alanlarını genişletmek yoluyla istihdam artışını sağlamak

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ TARIM POLİTİKALARININ TÜRK TARIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. Türkiye'de Tarım Sektörüne Genel Bakış

3.1.1. Geçmişten Günümüze Tarım Sektörü

Tarımın tarihsel gelişimi insanoğlunun yaradılışı kadar eskiye dayanmaktadır. Çünkü hayatımızın devamlılığı için tarımsal faaliyetler ile karşılanan besin ihtiyacı vazgeçilemez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski çağlardan günümüze kadar geçen süre içerisinde tarım çeşitli evrelerden geçmiştir. İlk çağlarda insanlar tabiatın sunduğu meyve, sebze ve hayvansal ürünleri toplayıp sadece tüketme eğiliminde bulunmuşlardır. Toplayıcılık olarak adlandırılan bu dönemin ardından, insanların bazı araç ve gereçleri icat ederek kullanmaları ile avcılık yapılmaya başlanmıştır. Ardından hayvanların göç ettikleri yerlere giderek avlanmış, yaşamlarına yeni bir yön vermişlerdir. Göçebe yaşamaktan yorulan insanoğlu, su kaynaklarının yakınlara yerleşip, su kaynaklarının yakınların yerleşip toprağı ekip biçme, hayvanları evcilleştirerek etinden sütünden yararlanmaya başlamışlardır. Bu zamana kadar sadece tüketim amacı ile yetiştirilen tarımsal ürünlerin fazla olan kısmı artık yerini başkaları ile takas faaliyetlerinde kullanılmak üzere depolanmıştır. Böylelikle ilkel ekonomik faaliyetler başlamıştır. Günümüzde ise bilgi ve teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı modern tarım uygulaması yer almaktadır. Tarım sektörü günümüze kadar ülkelerin ekonomik gelişimlerinde önemli görevler üstlenmiş ve üstlenmeye de devam etmektedir.

3.1.1.1. Osmanlı Döneminde Tarım

Osmanlı İmparatorluğunda en önemli ekonomik aktörün tarım olduğu ve nüfusun %80'inin tarımsal faaliyetler ile uğraştığı bilinmektedir. Dönemin en fazla üretilen ürünü ise tahıl ve türevlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Padişahın

toprakta en büyük paya sahip olduğu Osmanlı İmparatorluğunda sadrazam, beylerbeyi gibi devlet adamları da toprak sahibi olarak yer almaktadır. Köylüler de kiracı olarak toprağı işletmekte ve karşılığında devlete vergi ödemekle yükümlüdürler.

Osmanlı döneminde toprak sistemi mülk, vakıf, miri, metruk ve mevad olmak üzere 5'e ayrılmıştır. Miri topraklar ise kendi arasında has, Zeamet ve tımar olmak üzere 3'e ayrılmaktadır. Has; geliri 100.000 akçeden fazla olan şahıslara, zeamet; geliri 20.000 ile 100.000 arasında olan şahıslara, tımar ise geliri 20.000'den az 3.000 'den fazla olan dirliklere tahsis edilmiştir. Tımar sistemi Osmanlıda tarımın temelidir. Boşta kalan toprakların dirliklere verilerek vergi geliri elde etmek amaçlanmıştır. Toprağı kullanmaları karşılığında devlete asker yetiştirilir, bu askerlere de tımarlı sipahiler adı verilmiştir. Toplanan vergilerin kayıt altına alınması tahrir defterleri aracılığı ile olmuştur.

Tımar sistemi, 19. yy'da reform çağıyla birlikte bozulmaya başlamış ve yerini emanet usulüne bırakmıştır. 1858 yılında Arazi Kanunnamesi ile birlikte özel mülkiyete geçiş sağlanmış ve köylüler işledikleri topraklar üzerinde mülkiyet sahibi olmuşlardır. 1926 yılında Medeni Kanun'un kabulü ile tarım arazileri mirasa konu olmuş ve parçalanmaya başlamıştır. Topraktaki parçalanma verimin düşmesine ve göçlere neden olmuştur.[49]

3.1.1.2. Cumhuriyet Dönemi Tarımı

Cumhuriyet sonrası dönemde sanayi sektörüne ağırlık verilmesine rağmen tarım sektörü de ekonomi içerisinde önemini korumaya devam etmiştir. Özellikle " İzmir İktisat Kongresi" kararlarında tarımla ilgili önemli politikalara yer verilmiştir. Bunlardan en önemlileri ise şunlar olmuştur:

- ✓ Aşar Vergisinin kaldırılması
- ✓ İçki ve Tütün tekelinin yerli halka bırakılması
- ✓ Lüks tüketim ithalatının azaltılması
- ✓ Kapitülasyonların kaldırılması

[49] Mehdi Eker, **Türkiye Tarımının Değişim ve Dönüşüm Süreci,** İstanbul: Alfa Yayınları, 2015, s.31

1926 yılında Medeni Kanun'un kabulü ile toprak üzerindeki özel mülkiyet hakları da yasallaşmış bulunmaktadır. 1929 ekonomik kriz tarımsal ürünlerin ihraç fiyatlarının düşmesine ve ithal ikameci politikaların uygulanmasına neden olmuştur. 1932 yılında devlet müdahalesi artmış ve destekleme alımları yapılmıştır. Uygulanan politikaların devamlılığını sağlama ve disiplin altına almak amacıyla 1937 yılında Tarım Bakanlığı ve 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi kurularak tarımsal üretimi koruyan ve geliştiren ıslah çalışmaları yapılmıştır.[50]

1940'lı yıllarda 2. Dünya Savaşı tarımsal ürün fiyatlarının artmasına yol açarak olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Dönemin hükümetleri fiyat artışlarını azaltma yönünde çalışmalara başlamış ve 1945 yılında "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkararak toprağı olmayan çiftçileri topraklandırmayı hedeflemiştir. 1960'lı yıllardan sonra ise hazırlanan 5 yıllık kalkınma planları ile tarım politikaları disiplin altına alınmaya başlamıştır.[51]

3.1.1.3. Planlı Dönem

Planlı dönem, 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-67) ile başlamıştır. Bu dönemde fiyat müdahaleleri yerine kooperatifler kurulmuş ve teşvikler verilmiştir. Çiftçilere tarımsal destekleme amaçlı düşük faizli krediler sağlanmıştır. Sonrasında Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında uygulanan yüksek fiyat politikasının (1973-77) iç fiyat ile dünya fiyatı arasındaki dengenin bozulmasına yol açmasıyla 1973 yılında "Toprak ve Tarım Reformu" kanunu çıkarılmıştır. Dördüncü Kalkınma Planında (1979-83) tarım eğitimi üzerinde durulmuş ve örgütlenme sağlanmıştır. Beşinci (1984-89) ve Altıncı (1990-94) Kalkınma Planlarında tarımsal gelirin istikrarını sağlama, pazarı kolaylaştırma ve verimliliği artırma çalışmaları yapılmıştır. Yedinci (1996-2000) ve Sekizinci (2001-2005) Kalkınma Planlarında tarım politikalarının AB'ye uyum ve DTÖ anlaşmaları yükümlülükleri doğrultusunda oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Sekizinci Kalkınma Planında " Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (2005)" ,

---

[50] İstanbul Ticaret Odası, **İstihdam Perspektifinde AB Sürecinde Türk Tarımının Genel Sorunları ve Çözüm Önerileri,** İstanbul, 2007, s.18

[51] Zeki Doğan, Seçkin Arslan ve Ayberk Nuri Berkmen, "Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış", Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/185141, (04.12.2017), s.33

"Tarım Sigortaları Kanunu (2006)" gibi kanunlar çıkarılarak tarım kaynaklarının verimli bir şekilde kullanımının sağlanması amaçlanmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen ne yazık ki tarım sektörünün GSMH'den aldığı pay giderek azalmaktadır. Tarım sektörünün GSMH'den aldığı payları gösteren veriler ilerleyen bölümlerde detaylı olarak açıklanacaktır.

Sahip olunan doğal kaynakların korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması ülkelerin kalkınmaları açısından önemli bir unsurdur. Hızla artan dünya nüfusu, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte araziye olan ihtiyaç, çoğaltma olanağı bulunmayan toprağın önemini de hızla artırmaktadır. Toprağın yanlış kullanımı ile tarım arazileri maalesef ki tarım dışı kalabilmektedir. Ayrıca tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı (konut, sanayi, turizm, madencilik, ulaştırma amaçlı) Türkiye'de halen önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Tarımsal ürün ihtiyacı arttıkça tarım arazilerinin azalması insan yaşamı için tehdit oluşturmaktadır.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018) 2013 yılında kabul edilerek vizyon ve misyonunu oluşturmuştur. Buna göre vizyon olarak:

"… tarım arazisi varlığı ve toprak kaynaklarını bilimsel esaslara göre nitelik ve nicelik itibariyle belirleyerek güncellenebilir bir veri tabanında kayıt altın almış; günün ihtiyaçları ile birlikte gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da dikkate alarak koruma, geliştirme ve verimli kullanma prensiplerine uygun bir şekilde ekolojik, ekonomik ve sosyal değerleri gözeten; bilgi ve bilinç düzeyi yükselen kullanıcıları örgütlü ve katılımcı bir yaklaşım izleyen "TÜRKİYE" dir. [52]

Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınma amaçlı hedefler;

- ✓ Amaç dışı kullanımların azaltılması
- ✓ Mevzuatta düzenlemelere gidilerek sorunların azaltılması
- ✓ İşletme yapılarından kaynaklanan sorunların giderilmesi
- ✓ İklim ve küresel ısınmanın yaratacağı sorunları aza indirme amaçlı uygulamalar

[52] **TC Kalkınma Bakanlığı,** 10. Kalkınma Planı (2014-2018), Tarım Özel İhtisas Komisyonu, Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu, Ankara, 2013, s.10

- ✓ Köyden kente göç sorunun giderilmesi ve arazilerin planlı kullanımını sağlamaktır.

3.1.2. Tarım Politikası Kavramı

Öncelikle politika kavramı, belirlenen hedeflere ulaşabilmek amacıyla izlenen yolu ifade etmektedir. Tarım politikası ise, tarımsal ürünlerin yetiştirilmesinden, tüketiciye ulaşıp tüketilmesine kadar geçen süre içerisinde herkesin yararına olacak şekilde düzenlemeler yapılmasıdır. Tarım politikası çerçevesinde çiftçilere gerekli desteğin sağlanarak üretimlerini kolaylaştırmak, tüketicileri fiyat artışlarından korumak ve satın alım güçlerine uygun düzenlemeler ile bu sayede toplum refahına yönelik devlet uygulamalarını içerir. Tarım politikalarının oluşumunda ve yürütülmesinde devletin rolü oldukça önemlidir.[53]

3.1.2.1. Tarım Politikalarında Devletin Rolü

Devlet, tarım politikaları ile destekleme yaparak tarımda devamlılığı sağlamak için çalışmalar yapar. Tarımsal faaliyetleri özendirerek tarımda teşviki sağlar. Devletin tarıma müdahalesi;

- ✓ Doğrudan Destek
- ✓ Fiyat ve Alım Desteği
- ✓ Girdi Desteği
- ✓ Kredi Temini Desteği
- ✓ AR-GE Eğitim Hizmetleri
- ✓ Pazarlama Yöntemleri şeklinde sıralanabilir.[54]

3.1.2.2. Tarım Politikasının Amaçları

Öncelikle her ülke, toplumda var olan bireylerin maksimum refah içerisinde yaşamasını arzu etmektedir. İzlenen politikalarında bu yönde olması aşikardır. Tarım

[53] İstanbul Ticaret Odası, **Türkiye ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası,** İstanbul, 2009, s.17
[54] İstanbul Ticaret Odası, **Türkiye ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası,** İstanbul, 2009, s.17

politikalarında da aynı amaç doğrultusunda hareket edilerek Türkiye'de tarım politikası amaçları 1963 yılında Planlı Döneme geçilmesiyle birlikte hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında yürütülmektedir. Tarım politikası amaçları şu şekilde sıralanabilir;

- **Gelir Sağlama Amacı**

Bilinçli ve rasyonel kararlar alan çiftçilerin hasılat dönemlerinde tam istihdam gerçekleştirerek, yüksek verimli çalışma ile gelirlerini maksimum seviyede tutma amacıdır. Geliri maksimum seviyede tutma ile kastedilen, çiftçinin yaşamını sürdürebilmesi ve tarımsal faaliyetlerini devam ettirebilmesini sağlayan gelirdir. Tarım gelirleri politikalarında optimum kaynak kullanımı gibi iyileştirici düzenlemeler ile çiftçi geliri sanayi ve hizmet sektörüne yaklaştırmak mümkündür. 1980'li yıllardan sonra Türkiye bu amaca yönelmiştir.

- **İstihdam Amacı**

Tarım bölgelerinde yaşayan insanlar için en önemli geçim kaynağı tarımsal faaliyetlerdir. Tarım politikaları ile istihdam sağlanması ile, köyden kente göçü de engelleyerek bölgeler arası dengesizliğin azaltılması gerekmektedir.

Güncel istihdam verileri ilerleyen bölümlerde detaylı olarak açıklanacaktır.

- **Yerli Üretim Amacı**

Tarımda yerli üretim amacı, ülke içindeki talebin yine ülke içinde arz edilerek karşılanmasını ifade etmektedir. Ülke içi talebin karşılanamaması durumunda ithalata başvurulması ve su durumun sürekli hale gelmesi ülke ekonomisini olumsuz etkileyebilmektedir. Üretim Planlaması ile üretimin hem yurtiçi tüketimi karşılaması hem de dışsatım gerçekleştirilmesi ülke gelişimini sağlayacaktır. Ayrıca çiftçiye üretimi teşvik ederken, bir yandan da pazarlama olanaklarının sunulması da gerekmektedir. Bu sayede çiftçilerin elinde atıl tarım ürünü kalmayacağı da garanti altına alınarak güven sağlanmış olacaktır.

- **Dışsatım Amacı**

Nitelikli ürünlerin tarım politikaları ile yurtdışına satımı, döviz girdilerinde ve üretici gelirlerinde artış sağlayarak ülkelerin ödemeler dengesini de iyileştirici etkiye sahiptir.

3.1.2.3. Tarım Politikası Araçları

Devletin tarım politikalarında hedeflenen amaçlara ulaşabilmesi için başvurduğu en önemli aracı "fiyat politikası" aracıdır. Fiyat politikası ile devlet, tarım ürünleri fiyatlarını belirler ve bu fiyattan alımlarını gerçekleştirerek uzun vadede hem üretici, hem tüketicilerin çıkarları doğrultusunda ekonomik faaliyetlerini yürütmektedir.

Devletin fiyat politikası yoluyla piyasaya müdahale etmesi oldukça önemlidir. Zira tarımsal mallar, insanoğlu için zorunlu ve yaşamını devam ettirebilmesi için en önemli unsurdur. Dolayısıyla fiyatlardaki artış tüketicilerin gıda taleplerini fazla etkileyememektedir. Bu durum fiyat artışlarının gıda taleplerine karşı esnekliğinin az olmasından kaynaklanmaktadır. Tarımsal ürünlere talebin artması sonucunda, arzın aynı anda artmayacak veya arz artışlarının tarımsal ürün fiyatlarını düşürecek olması devletin bu alana müdahalesini zorunlu kılmıştır. Bu sayede çiftçi gelirleri artarak, tüketicinin de uygun fiyatlarda tarımsal ürünler sağlanması hedefine ulaşılmış olunacaktır.[55]

Fiyat Politikasının üretici, tüketici ve devlet açısından olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Üreticiler açısından fiyatı belirleyen devlet, spekülatif fiyat hareketlerine veya fiyat dalgalanmalarına yol açmayacağı ve ürünlerin alınma garantisi vermesinin yaratacağı güven olumlu yönleridir. Tüketiciler açısından bakıldığında ise başta üretici ve tüketicinin anlaştığı denge fiyatından devletin müdahalesi ile fiyatları yükseltmiş olması olumsuz olsa da arzın düşmesi sonucu üretim dalgalanmasının önüne geçmesi olumlu etkilemektedir. Devlet yönünden bakacak olursak, çiftçilerin ürünlerini alım garantisi altına alması ile ülkedeki sosyal devlet olgusu güçlenecektir. Satın aldığı ürünleri stoklayarak arz düşmelerine karşı önlemini almış olacaktır. Olumsuz yanı ise, devletin satın aldığı ürünlere yaptığı ödemeler hazine için giderdir. Devlet tarımsal

[55] İstanbul Ticaret Odası, **Türkiye ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası,** İstanbul, 2009, s.30-31

fiyatlara müdahale etmemiş ve işleyişi piyasaya bırakmış olsaydı eğitim, sağlık, güvenlik gibi alanlara yönelerek yatırımlarını gerçekleştirmesi alternatif bir seçenek olabilmektedir.

Devletin, fiyat politikası dışında doğrudan destek, sigorta ödemeleri, girdi sübvansiyonları, fark ödeme sistemi, kredi sağlama gibi çeşitli araçları da bulunmaktadır.

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile ithal ikameye dayanan politikalar yerini dışa açık fiyat, faiz ve kur politikalarına bırakmıştır. 1990'lı yıllardan sonra tarım politikalarında yeni bir sürece girilmiştir. Uruguay görüşmeleri sonrasında imzalanan tarım anlaşması AB ile kurulan Gümrük Birliği ve AB Ortak Tarım Politikası çalışmaları Türk tarım politikalarının yeniden şekillenmesine yol açmıştır.

3.1.2.4. Tarım Politikalarının Yürütücüleri

Tarım politikalarında hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için kararlar alan ve bu kararları uygulayan devlet kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar tarım politikalarının yürütücüleri olarak adlandırılırlar. Yürütücüler faaliyet gösterdikleri alanlara göre ulusal ve uluslararası kuruluşlar olarak ayrılmaktadır.

Ulusal alanda faaliyet gösteren yürütücüler, ülke içerisindeki politikaların yönlendirilmesinden sorumludurlar. Ülkemizde başta Tarım Bakanlığı olmak üzere Tarımsal Kooperatifler, Sivil Toplum Örgütleri, Tarımsal Eğitim Kurumları örnek gösterilebilir.[56] Uluslararası faaliyet gösteren yürütücüler ise, işbirliği içerisinde olunun ülkeler ile orantılı kuralların konularak yürütüldüğü kuruluşlardır. Bunlar Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Uluslararası Tarım Kalkınma Fonu (IFAD), ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi örgütlerdir.

[56] İstanbul Ticaret Odası, **Türkiye ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası,** İstanbul, 2009, s.58

3.1.2.5. Tarım Politikalarının Finansmanı

Çiftçiler tarımsal faaliyetleri gerçekleştirmek ve devamlılığını sağlamak amacıyla geçmiş dönemlerden beri çeşitli kaynaklara başvurmuşlardır. Bunlar, önceleri şahıslardan borçlanma şeklinde gerçekleşerek teminat veya faize bağlı olmayan çiftçiler yakınlarından borçlanarak kendilerini güvence altına almaktadırlar. Zaman ilerledikçe değişen ekonomik koşulları ve gelişen ekonomik kuruluşlar ile birlikte faizsiz borç verme geçerliliğini kaybederek yerini faiz karşılığı borç veren kuruluşlara bırakmıştır. Bunlar artık günümüzde faiz oranı genellikle düşük kanun ve yönetmeliklere göre kurulmuş kuruluşlardır. Bunlardan bazıları ise şunlardır.[57]

- ✓ Tarım Kredi Kooperatifleri
- ✓ Kamu Tarımsal Kredi Kuruluşları
- ✓ Özel Kredi Kurumları
- ✓ Merkez Bankaları

Tarımsal Kredi Kooperatifleri üreticilerin bir araya gelmesi ile oluşan ve devletin de bazı yardımlarını içeren kooperatiflerdir. Fakat gelişimini tamamlayamamış ülkelerde kooperatifçilik fikrinin özümsenememesi bu finansman aracının etkinliğini azaltmasına yol açmıştır. Kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması için devlet öncülüğünde gerekli yardım, kontrol ve desteğin sağlanması gerekmektedir.

Kamu Tarımsal Kredi Kuruluşlarına ülkemizde en iyi örnek, T.C. Ziraat Bankasıdır. Ziraat Bankası, tarımsal verimi artırarak ürün kalitesini yükseltmek ve çiftçinin sermayesini karşılamak amacıyla kredi temin etmek için kurulmuştur.

Özel Kredi Kurumları ise ticari banka ve sigorta şirketlerinden oluşmaktadır. Merkez Bankalarının da tarımsal finansmanın sağlanmasında rolü oldukça fazladır. Özellikle Gelişmekte Olan Ülkelerde çiftçilerin gerekli sermayelerini yaratabilmeleri güç olduğundan devlet bu alana müdahale ederek kendi mevzuatlarının düzenlemesinin yapılmasını ve organizasyonlarının kontrolünü sağlamalıdır.

---

[57] İstanbul Ticaret Odası, **Türkiye ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası,** İstanbul, 2009, s.80

3.2. Türkiye'nin Tarım Anlaşmasındaki Uygulamaları ve Sektörler Üzerindeki Etkileri

3.2.1. Türkiye'nin Tarım Anlaşması Doğrultusunda Taahhüt ve Uygulamaları

1986 yılında görüşmeleri başlayan ve imzalanması 1994 yılını bulan tarım anlaşması ile birlikte artık hem GÜ'ler hem GOÜ'ler bazı konularda taahhütlerde bulunmuşlardır. Anlaşmayı imzalayan her ülke artık bu sistemin bir parçası olmayı kabul etmiş demektir.

Türkiye de GOÜ kategorisinde yer alarak 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmış ve belirli taahhütlerde bulunmuştur. Diğer GOÖ'lerde olduğu gibi Türkiye için de taahhütlerin uygulanma süresi 10 yıldır (1995-2004). Çalışmamın bu kısmında Türkiye'nin pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç desteklerdeki taahhütleri ve akabinde uygulamaları incelenecektir.

3.2.1.1. Pazara Giriş

Kendisini gelişmiş ülkelere karşı korumak isteyen Türkiye, tarife indirimleri yönündeki uygulamanın başarısını, ancak gelişmiş ülkelerin sübvansiyon ve desteklerinde kapsamlı bir indirim yapmaları halinde mümkün olacağını dile getirmiştir. Buna bağlı olarak sektör bazında değil, her bir üründe minimum indirim uygulaması önerilmiştir. Ayrıca Türkiye, tarifelerde gelişmiş ülkelerin uyguladıkları spesifik vergilerin advalorem vergilere dönüştürülmesi gerektiği önerisinde bulunmuştur.[58]

- **Türkiye'nin Pazara Giriş ile İlgili Uygulamaları**

Türkiye, tarife dışı engellerin tarifelere dönüştürülmesi aşamasında tam anlamıyla bir tarifikasyon gerçekleştirememiştir. Bu durumun en önemli nedeni, Türkiye'de 1980'lerden sonra ticarette önemli oranlarda serbestleşme sağlanmasıdır. Bunun ile birlikte anlaşmanın sunduğu özel koruma önlemlerinden de yararlanma

[58] Aydın, s.78

imkânı olmamıştır. Aşağıda yer alan tabloda Türkiye'nin taahhütte bulunduğu tarife oranları yer almaktadır.

Tablo 3.1
Tarım Anlaşmasında Türkiye'nin Tarife Taahhütleri (%)

Tarife No	Ürün Grubu	Temel Yıl Oranı	2004 Üst Sınırı
01	Canlı hayvan	43.5	37.6
02	Et ve diğerleri	195.1	175.3
04	Süt ürünleri ve diğerleri	131.5	117.2
05	Diğer et ürünleri	21.0	10.6
06	Ağaç, kök, çiçek ve diğerleri	33.0	28.8
07	Yenilebilir sebze, kök ve yumru	35.6	30.0
08	Yenilebilir meyve sert kabuklular	64.1	53.4
09	Kahve, çay ve diğerleri	85.3	56.8
10	Tahıllar	161.1	145.0
11	Değirmencilik ürünleri	50.4	43.3
12	Yağlı tohumlar, tohum, saman	34.1	22.1
13	Besin ve diğer sebze müstah.	59.5	29.7
14	Diğer sebzeler	41.3	16.9
15	Hayvansal ve bitkisel yağlar	40.6	29.4
16	Et ve balık ürünleri	90.3	82.1
17	Şeker ve mamulleri	113.1	90.7
18	Kakao ve mamulleri	69.2	51.0
19	Tahıl, un ve süt ürünleri	64.1	55.4
20	Sebze ve meyve ürünleri	73.8	59.6
21	Diğer yenilebilir ürünler	70.5	51.4
22	Alkollü ve alkolsüz içki	87.6	70.7
23	Gıda endüstrisi kalıntıları	11.3	10.0
24	Tütün ve mamulleri	150.0	113.1
52.01	Pamuk (ham)	10.0	6.0
52.02	Pamuk artığı	20.0	12.0
52.03	Pamuk (taranmış)	20.0	12.6

Kaynak: Erol Çakmak ve Halis Akder, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması'nın Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler", Ankara, 1999, http://www.tepge.gov.tr/dosyalar/yayinlar/e2d1cc5b4ebb475f97d8121ae9a48cdd.pdf (07.01.2018), s.4

Tablodan da görüleceği üzere Türkiye, taahhütlerini bazı ürünlerde yüksek tutarak tavan konsolidasyonuna başvurmuştur. Yerli üreticisini korumayı hedefleyen bu

yöntem ile Türkiye, tarifelerini yüksek oranda tutup, düşük oranlarda indirim taahhüdünde bulunma hakkını korumuştur.

3.2.1.2. İhracat Sübvansiyonları

Dünya Ticaret Örgütü tarım anlaşmasına göre, ihracat sübvansiyonları alanındaki düzenlemeleri temelde ihracat sübvansiyonları, ihracat kredileri ve gıda yardımı başlıklı konular içermektedir. Örgüte üye ülkelerin görüşlerine göre, tarım ürünlerine sağlanan sübvansiyonların dünya fiyatlarının aşağı çekilmesi sonucu gelişmiş ülkelerin rekabet güçlerini ve pazar paylarını artırarak haksız bir rekabete yol açtığını, akabinde uluslararası piyasaların olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir. Ayrıca fiyatların aşırı düşürülmesi ithalatçı ülkeler açısından yerel üreticilerin aleyhine bir durum ortaya çıkaracağını savunmuşlardır.[59]

- **Türkiye'nin İhracat Sübvansiyonları ile İlgili Uygulamaları**

Türkiye, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi baz alınan yıllarda (1986-1990) ihracat sübvansiyonlarına verilen harcamaların %24, sübvansiyon sağlanan ürün miktarlarında ise %14 oranlarında indirime gitmeyi taahhüt etmiş ve 1995-2004 yılları arası indirimlerini gerçekleştirecektir. Ayrıca taahhütler arasında daha önce sübvansiyon verilmeyen ürünlere yeni bir sübvansiyon verilmemesini içermektedir.

Aşağıdaki tabloda, Türkiye'nin seçili ürünlerde verdiği sübvansiyonların üst sınırları harcama ve miktar yönünden gösterilmiştir.

[59] Aydın, s.81-82

Tablo 3.2
Türkiye'nin İhracat Sübvansiyonu Taahhütleri

Ürün/Ürün Grubu	Harcama Taahhütleri (ABD dolar)			Miktar Taahhütleri (Ton)		
	Temel Alınan Harcama Düzeyi	1995 yılı üst sınır	2004 yılı üst sınır	Temel Alınan Miktar	1995 yılı üst sınır	2004 yılı üst sınır
Sığır etleri	106,77	104,409,6	81,302.5	663	624.1	544.4
Koyun etleri	3,414,814	3,332,858.5	2,595,258.6	20,206	19,923.1	17,377.2
Kümes hayvanları eti (yenilen sakatatı hariç)	510,196	497,953.2	387,258.6	2,416	2,384.1	2,079.5
Krema	13,032	12,719.2	9,904.3	181	178.5	155.7
Süt	1,541	1,504.0	1,171.2	23	22.7	19.08
Yoğurt, ayran	7,950	7,759.2	6,042.0	265	261.3	227.9
Tereyağı	55,444	54,113.3	42,137.4	167	164.7	143.6
Peynir	462,513	451,412.7	351,509.9	3,063	3,020.1	2,634.2
Yumurta	379,974	370,854.6	288,780.2	54,282,000 (adet)	53,522,052	46,682,520
Bal	206,415	203,413.0	158,395.4	2,855	2,815.0	2,455.3
Kesme çiçek (taze)	343,400	991,798.4	260,984.0	68,680,000(adet)	95,063,869	59,064,800
Patates	718,036	700,803.1	545,707.4	32,638	32,181.1	28,068.7
Domates	2,271,317	2,216,805.4	1,726,200.9	119,543	117,869.4	102,807.0
Soğan (kurutulmuş)	2,500,776	2,440,757.4	1,900,589.8	138,932	136,907.0	119,481.5
Dondurulmuş sebzeler (patates hariç)	1,101,375	1,801,804.5	637,045.0	12,375	15,499.4	10,642.5
Patates (dondurulmuş ve kızartılmış)	621,064	606,178.0	472,023.8	8,508	8,388.9	7,316.9

Tablo 3.2'nin devamı

Ürün/Ürün Grubu	Harcama Taahhütleri (ABD dolar)			Miktar Taahhütleri (Ton)		
	Temel Alınan Harcama Düzeyi	1995 yılı üst sınır	2004 yılı üst sınır	Temel Alınan Miktar	1995 yılı üst sınır	2004 yılı üst sınır
Sebzeler (kurutulmuş)	612,717	596,011.0	465,664.0	1,141	1,125.0	981.3
Nohut	9,299,780	9,075,925.5	7,067,319.0	338,149	333,414.9	290,808.1
Yeşil ve kırmızı mercimek	3,909,780	3,815,945.3	2,971,432.8	279,270	275,360.2	240,172.2
Turunçgiller (portakal, mandalin, limon, greyfurt)	9,713,375	9,480,254.0	7,382.165.0	277,525	273,639.7	238,671.5
Elma	4,663,100	4,551,185.6	3,543,956.0	68,575	67,615.0	58,974.5
Meyveler (dondurulmuş)	849,816	1,506,186.0	645,860	9,657	15,230.5	8,305.0
Buğday	36,077,000	640,424,252.0	27,418,520.0	574,200	2,124,781.2	493,812.0
Arpa	6,233,750	123,259,865.0	4,737,650,0	131,500	747,509.0	113,090.0
Mısır	1,633,000	1,469,700.0	0.0	7,000	6,300.0	0.0
Buğday Unu	1,894,396	9,542.674.1	1,439,741.0	65,324	475,471.9	56,178.6
İrmik-Bulgur	2,032,350	1.983,573.6	1,544,586.0	67,745	66,796.6	58,260.7
Malt	2,206,000	2,155,008.0	1,676,060.0	39,036	36,489.5	33,571.0
Meyan Kökü	283,826	277,014.2	215,707.8	1,486	1,465.2	1,276.0
Zeytinyağı	2,340,500	2,264,328.0	1,776,760.0	23,405	23,077.3	20,128.3
Ayçiçek tohumu yağı	3,128,334	2,286,453.4	2,377,533.8	72,192	94,511.1	62,065.0
Mısır yağı (rafine)	787,580	768,678.1	598,560.8	13,126	12,942.2	11,286.4
Margarin	3,660,450	4,915,894.2	2,781,942.0	73,209	99,055.4	62,959.7
Etten ve sakatattan yapılmış sosisler vb. ürünler	21,060	20,554.6	2,781,942.0	65	64.1	55.9

Tablo 3.2'nin devamı

Ürün/Ürün Grubu	Harcama Taahhütleri (ABD dolar)			Miktar Taahhütleri (Ton)		
	Temel Alınan Harcama Düzeyi	1995 yılı üst sınır	2004 yılı üst sınır	Temel Alınan Miktar	1995 yılı üst sınır	2004 yılı üst sınır
Diğer hazırlanmış et ve sakatatlar	22,560	22,018.6	17,145.6	80	78.9	68.08
Hazırlanmış ya da konserve edilmiş balık, kabuklu hayvanlar ve yumuşakçalar	4,993,560	4,873,714.6	3,795,105.6	8,536	8,416.5	7,341.0
Çikolata ve çikolata içeren diğer gıda müstahzarları ve bisküvi, ekmekçi mamulleri	2,778,204	2,551,143.5	2,111,435.0	19,428	25,070.8	16.708.1
Makarna, şehriye	1,238,850	3,341,352.6	941,526.0	16,518	44,620.6	14,205.5
Konserveler	19,027,260	15,945,471.8	13,915,717.6	211,414	308,881.6	181,816.0
Homojenize meyve müstahzarları	467,922	488,262.1	101,992	5,999	9,515.9	5,159.1
Yer fıstığı, yer fıstığı ezmesi	104,500	101,992.0	355,620.7	418	412.1	359.5
Meyve suları (konsantre)	1,977,672	4,377,603.1	1,503,030.7	13,011	24,519.0	11,189.5
Sebze suları	6,384	6,230.8	4,851.6	112	110.4	96.3
Tütün	8,158,824	7,943,012.2	6,200,706.2	57,854	57,053.9	49,763.0

Kaynak: TC Resmi Gazete, 25 Şubat 1995, Sayı:22213 (Mükerrer saØyı),www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22213.pdf (11.10.2017), s. 409-423

Türkiye, 44 üründe (bazılarında ürün grubu) ihracat sübvansiyonlarını sınırlayan taahhütlerde bulunarak, yeni ürünlere de sübvansiyon vermemenin taahhüdünde bulunmuştur. Dikkati çeken en önemli ürünler buğday, buğday unu ve arpadır. Fakat bu ürünlerde önceden bindirme, (front-loading) yani miktarlarda önceden artış yaparak taahhütleri sonrasında indirim sağlamaktadır. Böylelikle dönem başlarında yüksek sübvansiyon hakkı elde etmiş bulunmaktadırlar.

Türkiye, 2001 yılına kadar DTÖ hükümlerine uyarak sübvansiyonlarını gerçekleştirmiş, miktar ve değer bakımından taahhütlerine bağlı kalmış ve her yıl diğer tüm ülkeler gibi DTÖ'ne bildirimde bulunmuştur. Fakat bazı gelişmiş ülkelerin taahhütleri dışına çıkarak yüksek oranlarda sübvansiyon uygulaması Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından zor bir sürecin yaşanmasına neden olacaktır. Gelişmiş ülkelerin birçok alanda avantaj sahibi (teknoloji, finans vs.) olmasının yanında bir de sübvansiyonlarını artırması gelişmekte olan ülkelerle arasındaki gelişmişlik farkının daha da açılmasına ve adil olmayan bir piyasanın var olmasına neden olacaktır.

Tablo 3.3
Türkiye'nin İhracat Sübvansiyonu Sağladığı Ürünlerin Bazıları ve Miktarları (Ton)

Ürün/ Ürün Grubu	1995 yılı üst sınırı	1995 yılı gerçek.	1996 yılı üst sınırı	1996 yılı gerçek.	1997 yılı üst sınırı	1997 yılı gerçek.	1998 yılı üst sınırı	1998 yılı gerçek.	1999 yılı üst sınırı	1999 yılı gerçek.	2000 yılı üst sınırı	2000 yılı gerçek.
Buğday unu	475,417.9	366,854										
Margarin	99,055.4	65,288										
Çikolata ve çikolata içeren gıda müstahzarları, bisküvi ve ekmekçi ürünleri	25,070.8	25,071							21,354.1	21.350	20,424.9	20,420
Makarna ve şehriye	44,620.6	44,621							31,102.8	9,595	27,723.3	10,206
Konserveler	308,881.6	249,786			280,644.8	280,640	266,526.4	266,500	252,408.0	252,408	238,289.6	238,250
Meyve suları (konsantre)	24,519.0	24,519			21,556.90	21,550	20.075.8	20,070	18,594.8	18,450	17,113.7	15,867
Dondurulmuş sebzeler	15,499.4	15,499			14,420.1	14,420	13,880.40	13,820	13,340.80	11,949	12,801	11,900
Sebzeler (kurutulmuş)	1,125	1,125			1,093.1	864	1,077.1	895	1,061	1,060	1,045	1,045
Meyveler (dondurulmuş)	15,230	13,306			13,691	13,691	12,922	7,766	12,152	11,252	11,383	7,113
Patates			31,724	31,000	31,267	16,351			30,353.30	13,821	29,896	29,850
Soğan			135,041	95,000	133,0960	106,473			129,206	46,508	127,261	33,335
Turunçgiller			268,754	264,200	265,869	180,783	261,983	108,861				
Zeytinyağı					22,422	1,531	22,094	10,439	21,766	5,102	21,439	10,000
Yumurta	53,522	53,522			52,002	50,300	51,242	30,732	50,482	50,482	49,722	22,880

Kaynak: WTO, Notifications on Export Subsidies Reportedtothe WTO by TURKEY, www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agric_e.htm, Aktaran: Büyükerşen, s.128

Tablo 3.3'ten de görüleceği üzere Türkiye, ilgili yıllarda (1995-2000) taahhüt ettiği miktarlara bağlı kalarak üst sınırı aşmamıştır. Bazı yıllarda sınıra yaklaşmış, bazılarında ise sınırın oldukça altında kalmıştır. Örneğin, konserveler, meyve suları, dondurulmuş ve kurutulmuş sebzeler, turunçgiller ve yumurtada verebileceği sübvansiyonlara çok yakın miktarlarda sübvansiyon sağlamıştır. Fakat buğday unu, margarin, makarna, patates, soğan ve zeytinyağına ise fazlasıyla sübvansiyon verebilecek iken, daha az miktarlarda gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin 1995-2000 yılları arası sübvansiyon taahhütleri miktar ve harcamalarına uyarak DTÖ'ne bildirdiği ürünler dışında başka bir ürüne sağlamadığı görülmüştür.

Tablo 3.4
Türkiye'nin İhracat Sübvansiyonu Sağladığı Ürün Sayısı ve Bütçe Harcamaları

Yıllar	Ürün sayısı	Bütçe harcamaları (ABD dolar)
1995	19	29.378,787
1996	5	17.209,087
1997	18	38.697,287
1998	15	29.080,166
1999	17	27.996,384
2000	16	27.332,392

Kaynak: Aslı Büyükerşen, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın Sonuçları ve Türkiye Örneği", Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi SBE, 2008, s.130

Tablo 3.4'den de görüleceği üzere Türkiye, söz konusu yıllar itibariyle farklı sayılarda ürünlere sübvansiyon vererek, bütçe harcamalarını gerçekleştirmiştir. Ürün sayısının arttığı yıllarda harcamalarda artış, azaldığı yıllarda ise azalış göstermektedir. Bir yılda en çok 19 ürüne ihracat sübvansiyonu uygulayan Türkiye, DTÖ'ne ilgili bildirimleri yapmıştır.

3.2.1.3. İç Destekler

Tarım anlaşmasının 6 ve 7. maddelerinde düzenlenen iç destekler, üretim ve ticareti olumsuz etkileyen ülke içi desteklerin kontrol altına alınarak azaltılması yönünde çalışmaları içerir. Gelişmiş ülkeler açısından 6, gelişmekte olan ülkeler için 10 yıl süreyle iç desteklerde sınırlamalar getirilecektir. En az gelişmiş ülkelerde ise bir sınırlama getirilmemiştir. İndirimlerin gelişmiş ülkeler için %20, gelişmekte olan ülkeler için ise %13 oranında gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye iç destekler konusunda GÜ ile GOÜ arasındaki kaynak farklılığının yarattığı bozucu etkiye dayanarak iç desteklerin kaldırılması yönünde fikir beyan etmiştir.

İç desteklerin hesaplanması Toplu Destek Ölçümüne dayanmaktadır. Bilindiği üzere TDÖ, referans fiyat ile iç fiyat arasındaki farkın üretim miktarı ile çarpımına eşittir. Ayrıca destekler ile ilgili olarak gelişmekte olan ülkelerin kaynak sıkıntısına çare olabilecek "de minimis" uygulamalarının makul bir seviyede artırılması düşüncesi ortaya atılmıştır. Hatırlanacağı üzere "de minimis" uygulaması ülkelerin üreticilerine her bir ürün için sağladıkları desteklerin toplam ürün miktarının belli bir oranını geçmemesi halinde bu ürünlere indirim taahhüdünün uygulanmamasına yönelikti. Oranlar gelişmiş ülkelerde %5 iken, gelişmekte olan ülkelerde ise %10 seviyelerindedir.[60]

- **Türkiye'nin İç Destekler ile ilgili Uygulamaları**

Türkiye'nin iç destekler ile ilgili indirim taahhüdünde bulunma zorunluluğu bulunmamaktadır. Nitekim Türkiye'nin iç desteklere yapılan yardım miktarı, üretim değerinin %10'unun altında kalarak "de minimis" kapsamına girdiği görülmektedir. Sağlanan bu muafiyetle birlikte Türkiye, hiçbir ürün için %10 destek sınırını aşmayacağını da belirmektedir.

[60] Ay ve Yapar, s.74-75

Türkiye'nin 1995-2001 yılları arası iç destek taahhütleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.5
Türkiye'nin Tarım Ürünlerine Sağladığı Destekler (milyon ABD dolar)

Ürün	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Buğday	1.3	121.9	296.8	413.5	342.0	192.0	55.7
Arpa	0.6	59.0	62.9	50.4	24.8	13.3	4.6
Çavdar	0.03	2.1	1.8	2.7	1.2	0.09	-0.1
Mısır	0.6	27.5	26.6	30.2	17.3	1.08	0.0
Tütün	36.2	73.5	69.7	79.6	3.7	-42.2	-64.5
Yulaf	-	0.01	1.1	4.1	0.2	0.02	0.0
Çeltik	-	9.4	11.0	13.2	12.0	-	-
Şeker pancarı	-	-	626.6	718.8	542.2	505.8	214.0

Kaynak: WTO, Notifications on Domestic Support Reportedto the WTO by TURKEY,www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agric_e.htm , Aktaran: Büyükerşen, s.132

Türkiye, söz konusu senelerde seçili tarım ürünlerine farklı tutarlarda fiyat desteği sağlamıştır. Tablo 3.5'de dikkat çeken en önemli ürün buğdaydır. Öyle ki, ürün desteği 1995 yılında 1,3 milyon ABD doları iken 1998 yılında 413,5 milyon ABD dolarına kadar yükselmiştir ve 2001 yılında kadar tekrar düşüş yaşanmıştır. Genel olarak sağlanan desteklere bakıldığında 1997-98 yıllarına kadar sağlanan desteklerde artış, sonrasında ise düşüş yaşandığı görülmektedir. (-) ile yer alan tutarlar, devletin ton başına yaptığı ödemelerin 1986-1988 sabit dış referans fiyatlarından düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.6
Türkiye'nin Bazı Ürünlere Sağladığı Desteklerin Üretimdeki Payı (%)

Ürün	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Buğday	0.05	2.5	8.4	9.9	9.9	5.4	1.6
Arpa	0.07	3.8	5.8	4.2	2.4	1.1	0.5
Çavdar	0.1	4.5	5.8	9.2	4.3	0.2	-0.4
Mısır	0.2	6.9	9.3	8.0	4.5	0.2	0.0
Tütün	4.8	9.4	8.7	9.8	0.5	-9.3	-19.9
Yulaf	-	0.01	2.9	9.3	0.6	0.04	0.0
Çeltik	-	6.4	9.5	8.6	6.6	-	-
Şeker Pancarı	-	-	55.3	54.2	51.6	49.6	40.9

Kaynak: WTO, Notifications on Domestic Support Reportedto the WTO by TURKEY, www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agric_e.htm, Aktaran: Büyükerşen, s.134

Tablo 3.6 verileri incelendiğinde Türkiye'nin şeker pancarı haricindeki ürünlerde "de minimis" sınırlarında kalarak, uygulanan desteklerin üretimleri içerindeki paylarının %10'nu aşmadığı görülmektedir.

3.2.1.4. İleri Tarım Müzakereleri

Dünya tarım ticaretinde liberalizasyonun sürekliliğini sağlamak amacıyla DTÖ tarafından 24 Mart 2000 tarihinde yeni bir süreç başlatılmıştır. İleri Tarım Müzakereleri adı verilen bu süreçte ülkeler kendi istek ve gereksinimlerine göre gruplar halinde bir araya gelmişlerdir.

İleri Tarım Müzakereleri, Türkiye de dahil olmak üzere tüm DTÖ üyelerini yakından ilgilendirmiştir. Türkiye bu müzakerelerde özellikle Doha Turunda " pazara giriş" alanında yoğunlaşmıştır. Ayrıca, AB'ye uyum süreci sebebiyle Türkiye'nin AB'ye uyumlu bir tutum sergilediği söylenebilir. Çalışmanın bu kısmında tarım müzakerelerinde Türkiye'nin tutumu ve Türkiye üzerindeki olası etkileri ele alınacaktır.

- **İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Tutumu**

Tarım sektörü, DTÖ 'ne üye olan ülkelerin birçoğunda olduğu gibi Türkiye açısından da oldukça önemli bir stratejik konuma sahiptir. Büyüme, kalkınma ve

istihdam gibi alanlarda ekonomi politikalarının yönünü belirleyen tarım sektörünün bu kritik yönü DTÖ üyelerini de müzakere yapmaya yöneltmiştir. Müzakerelerdeki konuların içeriği ise tarımda liberalizasyonun kaçınılmaz olduğu yönündedir. Hal böyle olunca, Türkiye'nin de korumacı bir tutum içerisinde olmasının akılcı bir yanı bulunmamaktadır. Türkiye'nin müzakerelerdeki tutumu EAGÜ ve GOÜ'lerin özel koruma önlemlerinin korunarak, ihracat sübvansiyonu ve iç desteklerde serbestleşmeye gidilmesi yönündedir.

Türkiye, AB'ye uyum sürecinden dolayı AB ile paralel fakat ayrı bir tavır takınmıştır. Müzakere sürecindeki görüşlerini pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler başlıkları altında belirtmiştir.[61]

- Pazara Giriş: Türkiye'nin müzakere süresince üzerinde durduğu en önemli konu pazara giriş olmuştur. Nedeni ise, Türkiye tarımının dışarıya karşı yüksek oranda gümrük vergileriyle korunması yer almaktadır.

Türkiye'nin pazara giriş alanındaki görüşlerini sıralayacak olursak;

a) Müzakere sürecinde gelişmiş ülkelerin adil bir tutum sergilemelerinin vurgulanması
b) Türkiye'nin tarife indirimlerinin başarılı sonuç verebilmesi için GÜ'lerin ihracat sübvansiyonları ve iç destekler alanında önemli ölçüde indirime gitmesi
c) Özel ve Lehte Muamelelerin devamlılığı (GOÖ'lerin tarife oranlarının daha düşük ve uzun süre uygulanması)
d) Tarife kotaları, özel koruma önlemleri ve tarife basamaklandırılması gibi liberalizasyonu engelleyici uygulamaların kaldırılması
e) Tarifelerin spesifik vergilerden advalorem vergilere dönüştürülmesi
f) Bazı ürünlerde daha düşük tarife uygulamasını öngören özel ürün uygulamasının getirilmesi

[61] Özalp ve Ören, s.36-37

- İhracat Sübvansiyonları: İhracat sübvansiyonları ile ilgili Türkiye'nin tutumu en başta olduğu gibi gelişmekte olan ülkeleri gelişmiş ülkeler karşısında rekabetini azaltan uygulamaların önemli ölçüde kaldırılması ve zaman içerisinde azaltılmasını sağlamak olmalıdır. Çünkü gelişmiş ülkelerin sağladıkları yüksek oranlı sübvansiyonların beraberinde getireceği uluslararası fiyat artışı, gelişmekte olan ülkelerin ihracatını olumsuz yönde etkilemesinin kaçınılmaz olduğu yönündedir.

- İç Destekler: Türkiye'nin iç destekler ile ilgili görüşleri; gelişmiş ülkelerin iç desteklerini azaltması yönünde, gelişmekte olan ülkelerin ise de minimis oranının artırılması yönündedir. Uygulanan de minimis oranının ürün bazından toplam baz şekline dönüştürülmesini önermiştir. Türkiye'nin iç desteklerinin %10 olan de minimis oranının altında kalması nedeniyle herhangi bir taahhüdü bulunmamaktadır. Fakat taahhüdünün bulunmaması desteklerin Türkiye için önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Şöyle ki; gelişmişlik düzeyleri farklı ülkelerce sağlanan destekler arasındaki fark, haksız rekabeti de beraberinde getirmektedir.

3.2.2. Tarım Anlaşmasının Türkiye Sektörleri Üzerindeki Etkileri

Tarım anlaşmasının amacı, uluslararası tarım ticaretinde adil ve serbest piyasa mekanizmasına dayalı bir sistem oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler alanlarında gerçekleşen uygulamaların Türk tarımı üzerindeki etkilerine çalışmanın bu bölümünde yer verilecektir.

3.2.2.1. Tarım Anlaşması Sonrası İhracat ve İthalatın Gelişimi

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları öncesinde bazı ekonomik olumsuzluklar nedeniyle dışa kapalı, ithal ikameci politikalar uygulamıştır. 24 Ocak 1980 kararlarından sonra dışa kapalı ekonomik sistem yerini serbest piyasa koşullarında dışa açık ekonomik sisteme bırakmıştır. Dış ticaret serbestleştirilmiş ve ihracatı engelleyen

birçok uygulamaya son verilerek vergi iadesi, düşük faizli kredi, gümrük muafiyeti gibi teşvikler sağlanmıştır.

24 Ocak 1980 kararlarından sonra ithalat yasakları da liberalleşmeye başlamıştır. İthalat yasakları yerine kotalar koyulmuş, zaman ilerledikçe kotalarda yerini gümrük vergilerine bırakmıştır. 1995 yılında tarım anlaşmasının imzalanması ile tarım ürünleri ticaretinde yeni bir yol izlenmiştir. Türkiye anlaşma taahhütleri doğrultusunda politikalar belirleyerek tarım ticaretinin serbestleşmesi yönünde hareket etmiştir.

Tablo 3.7'de ISIC Rev.3 (International Standart Industry Categorization Revision 3) sınıflamasına göre, Türkiye'nin 1995-2004 yılları arasındaki toplam ihracat/ithalat miktarları ile bu miktarlar içerisinde tarımsal ürün ihracat/ithalat miktarlarının payı yer almaktadır. Tablo 3.7'de yer alan veriler doğrultusunda tarım anlaşmasının ticaret üzerindeki etkileri açıklanacaktır. ISIC Rev.3 sınıflamasında tarım dışında ormancılık ürünleri de yer almaktadır.

Tablo 3.7
Türkiye'nin 1995-2004 yılları arası Tarım Ürünleri Ticaretinin Toplam Ticaretindeki Payı (milyon ABD $)

Yıllar	İhracat			İthalat		
	Toplam İhracat (milyon ABD $)	Tarım Ürünleri İhracatı (milyon ABD $)	Tarım Ürünleri İhracatının Toplam İhracattaki Payı (%)	Toplam İthalat (milyon ABD $)	Tarım Ürünleri İthalatı (milyon ABD $)	Tarım Ürünleri İthalatının Toplam İthalattaki Payı (%)
1995	21,637	1,840	8.5	35,709	1,907	5.3
1996	23,224	2,153	9.3	43,627	2,166	5.0
1997	26,261	2,354	9.0	48,559	2,417	5.0
1998	26,974	2,357	8.7	45,921	2,125	4.6
1999	26,587	2,058	7.7	40,671	1,649	4.1
2000	27,775	1,659	6.0	54,503	2,123	3.9
2001	31,334	1,976	6.3	41,399	1,409	3.4
2002	36,059	1,754	4.9	51,554	1,703	3.3
2003	47,253	2,121	4.5	69,340	2,535	3.7
2004	63,167	2,542	3.5	97,540	2,757	2.8

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4, (17.01.2018)

Tablo 3.7'de yer alan veriler doğrultusunda Türkiye'nin söz konusu yıllarda toplam ihracatının 1998-1999 yılları haricinde sürekli arttığı görülmektedir. 1999 yılında toplam ihracatın düşmesinin sebebi ise Rusya'da yaşanan ekonomik krizden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Kriz etkilerini söz konusu yıllar da ithalatta da göstererek Türkiye'nin toplam ithalatının düşmesine sebep olmuştur. Sonrasında yaşanan 2001 krizi ile birlikte dalgalı kur uygulamasına geçilmiş, Türkiye'nin ulusal parasının yabancı paralar karşısında değer kaybetmesine yol açarak ithalat miktarlarında azalmaya sebep olmuştur. Bahsi geçen yıllar dışında Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat miktarları sürekli artış göstermiştir.

Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı ise 1999 yılında azalış göstermesine rağmen 2001 krizi sonrasında tekrar yükselmeye başlamış ve 2004 yılında 2.5 milyar ABD $'ına kadar yükselmiştir.

Türkiye'nin tarım ürünleri ithalatı ise 1999 yılına kadar düzenli olarak artış göstermiştir. 2000 yılından sonra tekrar artmaya başlayan toplam ithalat 2004 yılında 2.7 milyar ABD $'ına ulaşmıştır.

Tablodaki veriler incelendiğinde, kriz dönemi dışındaki yıllarda Türkiye'nin toplam ve tarım ürünleri ihracat/ithalatının sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Buna rağmen tarım ürünleri ihracat ve ithalatının toplam ihracat ve ithalattaki paylarına bakıldığında sürekli bir azalma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Tarım ürünleri ihracat payı 1995 yılında 8.5'ten 2004 yılında 3.5'leri, ithalat payı ise 1995 yılında 5.3'ten 2004 yılında 2.8'e düşmüştür.

Tablodaki veriler 1995 yılında imzalanan tarım anlaşmasının toplam tarım ihracat ve ithalatını artırdığı ve başarılı olduğu söylenebilir. Fakat toplam ihracat ve ithalat miktarları artarken tarım ürünlerinin payının azalması tarım ticareti açısından olumsuz bir gelişmedir. Nedeni ise, ülkelerin tarife indirimlerini yeterli düzeyde gerçekleştirmemiş olmalarıdır. Buna rağmen Türkiye'nin dış ticaretinde imalat sanayi payları oldukça fazladır. Sanayi ürünlerine, tarım ürünlerine nazaran daha düşük tarifeler uygulanması ve Türkiye- AB gümrük birliği anlaşması ile ticaret miktarları oldukça artmıştır.

3.2.2.2. Tarım Anlaşması Sonrası Tarım Üretiminin Gelişimi

Tarım anlaşmasının uyguladığı 1995 yılından GOÜ'ler için geçerli olan 2004 yılına kadar geçen sürede Türkiye'nin tarımsal ürün miktarlarının gelişimi tablodaki veriler kullanarak açıklanacaktır.

Tablo 3.8
1995-2004 yılları arası Tarım Üretimi Miktarları (Ton)

Yıllar	Tarla Ürünleri	Sebzeler	Meyveler
1995	52.411,665	18.944,345	11.346,287
1996	55.872,322	20.216,295	13.075,575
1997	60.582,374	18.784,662	11.893,090
1998	68.284,658	21.151,592	13.933,034
1999	59.343,348	22.083,352	13.069,237
2000	63.433,032	22.357,612	14.179,138
2001	54.192,949	21.930,762	13.078,486
2002	60.103,449	23.698,667	14.065,050
2003	55.688,932	24.018,697	14.010,370
2004	59.795,656	23.215,577	14.070,450

Kaynak: Aslı Büyükerşen, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın Sonuçları ve Türkiye Örneği", **Doktora Tezi,** Anadolu Üniversitesi SBE, 2008, s.162

Tablodaki veriler ISIC Rev.3 sınıflamasına göre oluşturulmuştur. Tarla ürünleri; tahıl, tohum, baklagil, yumruk ve yem bitkilerini kapsamaktadır.

Tablodaki veriler incelendiğinde her üç ürün grubu miktarında da artış sağlandığı fakat yıllar itibariyle istikrarlı olmadığı dikkat çekmektedir. Örneğin 1995 yılında 52.411,665 ton olan tarla ürünleri üretimi 1998 yılına kadar arıtış göstermiş, 1999 yılında 68.284,658'den 59.343,348 tona gerilemiştir. Benzer durumu 1997 ve 2001 yıllarında sebze ve meyve üretimlerinde de görmek mümkündür. 1995-2004 yılları arasında üretimin çok istikrarlı olmasa da genel olarak artış gösterdiği görülmektedir.

3.2.2.3. Tarım Anlaşması Sonrası İstihdamın Gelişimi

Tarım üretiminin gelişmesinde en önemli faktörlerden birisi de tarımsal istihdamdır. Tarım istihdamının artması, gelişmişlik göstergelerinde olumsuz karşılansa da ülkelerdeki işsizliğin azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Tarım anlaşması çerçevesinde istihdamın gelişimi Tablo 3.9 verileri kullanılarak açıklanacaktır.

Tablo 3.9
1995-2004 Yılları Arası Tarım İstihdamının Seyri (15+ yaş, Bin kişi)

Yıllar	Toplam İstihdam	Tarım Sektöründeki İstihdam	Tarım Sektöründeki İstihdamın Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)
1995	20.586	9.080	44.1
1996	21.194	9.259	43.7
1997	21.204	8.837	41.7
1998	21.779	9.039	41.5
1999	22.048	8.856	40.2
2000	21.580	7.769	36.0
2001	21.524	8.089	37.6
2002	21.354	7.458	34.9
2003	21.147	7.165	33.9
2004	21.791	7.400	34.0

Kaynak: TÜİK, İş Gücü İstatistikleri www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8(16.01.2018)

Tablo 3.9'daki veriler incelendiğinde, toplam istihdamın bazı yıllarda azalış göstermesine rağmen 2004 yılında 21.791 bin kişiye ulaştığı görülmektedir. Buna rağmen, tarım sektöründeki istihdam sayısının azaldığı 1995 yılında 9.080 kişi olan tarım istihdamının 2004 yılı sonrasında 7.400 kişiye düştüğü görülmektedir.

Tarım sektöründeki istihdamın, toplam istihdam içerisindeki payı da giderek azalmaktadır. 1995 yılında %44,1 olan bu oran 2004 yılı sonrasında %34,0'a düşmüştür. Bu duruma, tarımda makineleşmenin artmasıyla köyden kente göçlerin yaşanması gibi

faktörlerin neden olduğu söylenebilir. Tarım istihdamındaki düşüşlere rağmen ülke ekonomisi açısından tarım istihdamı oldukça önem arz etmektedir.

3.2.2.4. Tarım Anlaşması Sonrası Tarım Sektörünün GSYH'deki Payı

Bilindiği üzere, GSYH, bir ülkede belli bir zaman dilimi içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin parasal değeridir. Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün GSYH'deki payı oldukça önemlidir. GSYH içerisinde tarım sektörünün payının azalıp sanayi sektörünün payının yükselmesinin gelişmişlik düzeyini olumlu etkilediği düşünülse de tarım sektörü stratejik açıdan tüm GÜ ve GOÜ ekonomileri için oldukça mühim bir sektördür.

Tablo 3.10'daki verileri kullanarak tarım anlaşması çerçevesinde sektörün GSYH'deki payları açıklanacaktır.

Tablo 3.10
1995-2004 Yılları Arası Tarım Sektörünün GSYH'deki Payı (1987 sabit fiyatlarla)

Yıllar	GSYH (YTL)	Tarım Sektörü Katma Değeri	Tarım Sektörünün GSYH'deki Payı (%)	Tarım Sektörü Katma Değerindeki Değişim (%)
1995	97.887,800	14.230,305	14.5	1.3
1996	104.745,151	14.878,622	15.2	4.6
1997	112.631,203	14.549,630	12.9	-2.2
1998	116.113,609	15.952,685	13.7	9.6
1999	110.645,883	15.064,386	13.6	-5.6
2000	118.789,113	15.641,800	13.2	3.8
2001	109.885,336	14.710,538	13.4	-6.0
2002	118.612,222	15.808,470	13.3	7.5
2003	125.485,113	15.422,217	12.3	-2.4
2004	136.692,580	15.733,558	11.5	2.0

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar (www.tuik.gov.tr/Veri.Bilgi.do?tb_id=55&ust_id=6), (21.01.2018)

Tablo 3.10 verileri incelendiğinde, Türkiye'nin 1995-2004 yılları arası GSYH'si 2001 yılı haricinde sürekli artış göstermiştir. 1995 yılında 97.887,800 YTL

iken, bu rakam 2004 yılı sonrasında 136.692,580 YTL'ye ulaşmıştır. Buna bağlı olarak tarım sektöründeki katma değer de benzer durumdan 2001 yılı haricinde artışla sonuçlanmıştır. Fakat tarım sektörünün yıllar itibariyle azalıp artmasına rağmen son yıllarda azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Nedeni ise, tarım ürünleri fiyatlarının ekonomideki diğer sektörlerin fiyatlarının gerisinde kalmasıdır. Tarım sektöründeki katma değerinin de bazı yıllarda (-) olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise, toplam GSYH'nin tarım sektörü katma değerinden daha fazla olmasıdır.

3.3. Dünya Ticaret Örgütü'nün Son Dönem Tarım Politikaları ve Türkiye'nin Tarım Politikalarındaki Tutumu

Çalışmanın bu kısmında, tarım ticaretinde serbestleşme ve adaletin sağlanması amacıyla bir araya gelerek anlaşma imzalayan ülkelerin anlaşma çerçevesindeki taahhüt ve uygulamalarının Türkiye üzerindeki etkileri incelenecektir.

3.3.1. DTÖ İleri Tarım Müzakerelerinin Türk Tarım Ticaretine Etkileri

DTÖ İleri Tarım Müzakereleri ile atılmış en önemli adım, 2015 yılında Kenya'nın başkenti Nairobi'de gerçekleştirilen ve neticesinde "ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması" ile sonuçlanan Bakanlar Konferansıdır. Konferans kararlarının etkileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklılık göstermektedir. Karardan en çok etkilenen gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler olmuştur. Nedeni ise tarım anlaşması öncesinde tarımda yüksek sübvansiyon uygulayan gelişmiş ülkelerin tarım sektörlerini zaten arzulanan seviyeye getirmiş olmalarıdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ise ihracat sübvansiyonları sınırlı kalmıştır. Gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmeleri için gelişmekte olan ülkelerin desteklerini artırmaları bile gerekmektedir. Fakat müzakerelerde sübvansiyonların sürekli azaltılması yönünde kararlar alınmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, müzakerelerin gelişmekte olan ülkeler lehine sonuçlandığı ve çıkarların yine gelişmiş ülkeler doğrultusunda gerçekleştiğini savunarak eleştirilerde bulunmuşlardır.

Çalışmanın bu kısmında İleri Tarım Müzakereleri Sonrası Türkiye'nin durumu 2010-2017 yılları arası göstergelerinden yola çıkılarak açıklanacaktır.

3.3.1.1. İleri Tarım Müzakereleri Sonrası Tarım Sektörü GSYH'deki Payı

İleri Tarım Müzakerelerinin Türk tarımına etkileri Tablo 3.11'daki veriler kullanılarak açıklanacaktır. Türk tarımsal sektörünün katma değeri ve GSYH'deki payı güncel veriler kullanılarak oluşturulmuş tabloda yar almaktadır.

Tablo 3.11
Türkiye'nin 2010-2016 Yılları Arası GSYH'deki Tarım Sektörünün Payı (TL)

Yıllar	GSYH	Tarım Sektörü Katma Değeri	Tarım Sektörünün GSYH'deki yeri (%)
2010	1 160 013 978	104 703 635	9.0
2011	1 394 477 166	114 838 169	8.2
2012	1 569 672 115	121 692 893	7.8
2013	1 809 713 087	121 709 079	6.7
2014	2 044 465 876	134 724 745	6.6
2015	2 338 647 494	161 447 917	6.9
2016	2 608 525 749	161 304 618	6.2

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar, www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=55&ust_id=6, (28.01.2018)

Not: Tablo verileri iktisadi faaliyet kollarına göre (A21) Gelir Yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3.11'deki veriler Türkiye'de 2010-2016 yılları arasında tarım sektörünün GSYH'ye ait yüzdesel oranları göstermektedir. Fakat daha eski dönemlerden itibaren tarım sektörünün GSYH'deki payından bahsedecek olursak, bu oranın yıllar itibariyle sürekli azalış gösterdiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki, 1920'li yıllarda %40'lara varan tarımın payı 1930'lu yıllarda sanayi sektörüne verilmeye başlanmasıyla düşüş göstermiş ve hızla azalmaya devam ederek 2016 yılı verilerine göre 6.2'ye gerilemiştir. Yaşanan bu düşüşte ekonomideki diğer sektörlerin de etkisi vardır. Tarımsal üretim fiyatlarının diğer sektörlerin gerisinde kalmasının da etkisi oldukça fazladır. Ayrıca tarım ürünleri gelir esnekliğinin 1'den küçük olması da gelişme hızını yavaşlatan sebepler arasında gösterilebilir. Tarımda üretim teknolojisinin geliştirilerek verimliliği artıracak politikalar ile GSYH içindeki payını artırmak mümkündür.

3.3.1.2. İleri Tarım Müzakereleri Sonrası Tarım İstihdamının Gelişimi

Çalışmanın bu kısmında Türkiye'de 2010-2016 yıllarına ait veriler kullanılarak tarım istihdamının toplam istihdamdaki payı Tablo 3.12 'da açıklanacaktır. İleri Tarım Müzakerelerinin tarım istihdamına etkileri tablodaki veriler doğrultusunda yorumlanacaktır.

Tablo 3.12
Türkiye'nin 2010-2016 Yılları Arası Tarım Sektörü İstihdamının Gelişimi
(15+yaş, Bin Kişi)

Yıllar	Toplam İstihdam	Tarım Sektöründeki İstihdam	Tarım Sektöründeki İstihdamın Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)
2010	21.858	5.084	23.3
2011	23.266	5.412	23.3
2012	23.937	5.301	22.1
2013	24.601	5.204	21.2
2014	25.933	5.470	21.2
2015	26.621	5.483	20.6
2016	27.205	5.305	20.0

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8, (16.01.2018)

Tarım sektöründeki istihdamın gelişimini tarımsal nüfusun toplam nüfustaki seyri ile açıklamak mümkündür. Türkiye'de 1950'li yıllara kadar kırsal nüfus kent nüfusundan yüksek gerçekleşirken 1950 yılından itibaren kırdan kente göçlerin başlamasıyla tablodan da görüleceği üzere bu oran 2016 yılında %20 'lere kadar gerilemiştir. Nüfusun hızla artması ile birlikte toprağın yetersiz kalması ve tarımda makineleşme sonucu işgücüne olan ihtiyacın azalmasının bu duruma yol açtığı söylenebilir. Kentlerde yaşanan plansız göçlerin ise gecekondulaşma ve işsizliği de beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Gelişmişlik düzeyleri açısından tarım istihdamının artması pek olumlu karşılanmasa da Türkiye gibi GOÜ'lerin işsizlikle mücadele ettiği şu dönemlerde tarım istihdamı ciddi önem arz etmektedir.

3.3.1.3. İleri Tarım Müzakereleri Sonrası Türkiye'nin Tarım Ürünleri Dış Ticareti

Türkiye'nin toplam dış ticaret rakamları ile tarım ürünleri ticaretinin toplam ticaretteki payları Tablo 3.13 verileri doğrultusunda açıklanacaktır. Tablo, ISIC Rev3 sınıflamasına göre 2010-2017 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3.13
Türkiye'nin 2010-2017 Yılları Arası Tarım Ürünleri Dış Ticareti ve Toplam Dış Ticaretteki Payı (milyon ABD dolar)

Yıllar	İhracat			İthalat		
	Toplam İhracat	Tarım Ürünleri İhracatı	Tarım Ürünleri İhracatının Toplam İhracattaki Payı (%)	Toplam İthalat	Tarım Ürünleri İthalatı	Tarım Ürünleri İthalatının Toplam İthalattaki Payı (%)
2010	113.883	4.935	4.3	185.544	6.457	3.4
2011	134.907	5.167	3.8	240.842	8.895	3.6
2012	152.462	5.189	3.4	236.545	7.447	3.1
2013	151.803	5.653	3.7	251.661	7.718	3.0
2014	157.610	6.030	3.8	242.177	8.589	3.5
2015	143.839	5.757	4.0	207.234	7.176	3.4
2016	142.530	5.397	3.7	198.618	7.041	3.5
2017	143.213	4.634	3.2	210.704	8.025	3.8

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4, (15.01.2018)

Tablo verilerine geçmeden önce daha eskiye dayanan 1950'li yıllarda toplam ihracat gelirlerinin büyük bir kısmını tarım ürünlerinin oluşturduğu ve ülke ekonomisine önemli katkı sağladığını belirtmek gerekir. Sanayileşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte özellikle 1980'li yıllardan sonra bu oran gittikçe azalmıştır. Tablo 3.13'deki veriler incelendiğinde tarım ürünleri ihraç ve ithalatının sürekli azalma veya artma eğiliminde olmadığı ve yıllara göre farklı seyir izlediği görülmektedir. Geçtiğimiz yıl toplam ihracat ve ithalatta tarım ihracat ve ithalat oranlarının %3'lerde seyir izlediğini görmekteyiz. Genel olarak toplam ihracatın artmasın rağmen tarım ürünleri

ihracatındaki azalış dikkat çekmektedir. Ürün çeşitliliğinin bol olan ülkemizde üretim ve verimliliğin uygulanacak doğru politikalarla artırılması, önce yerli halkın ihtiyacını gidererek sonrasında ihracatını gerçekleştirip ülke ekonomisine döviz girdisi sağlanarak cari açığın kapatılmasında önemli rol üstlenebilmektedir.

3.3.1.4. İleri Tarım Müzakerelerinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

DTÖ İleri Tarım Müzakereleri öncesi dönemde dünya ticaretinde önemli paya sahip olan tarım ticareti yıllar itibariyle azalmaya başlamış ve 1950'lerde %50 civarı olan bu oran 1990 yılı sonrasında %10'lara gerilemiştir. Tarımda serbestleşmenin sağlanması amacıyla 1947 yılında GATT anlaşmasının imzalanması ve akabinde 1995 yılında DTÖ'nün kurulması ile müzakere süreci başlamış bulunmaktadır. Üye ülkeler müzakerelerde gelişmiş, gelişmekte olan, AB ve ABD grupları olarak hareket etmişlerdir. Türkiye de gelişmekte olan ülkelerin bir araya gelerek oluşturduğu G-33 grubu içerisinde yerini almıştır.

Türkiye'nin tarım ihracatında 2017 yılı verilerine göre 26. sırada yer alması, diğer GOÜ'lerde olduğu gibi müzakerelerin gelişmekte olan ülkeler lehine gelişmediğini göstermektedir. Tarifeler, İhracat sübvansiyonları ve iç destekler alanlarında uygulanan oranların istenilen hedeflere ulaştırmadığını söylemek mümkündür. Gelişmesini tamamlayamamış ülkelerde üreticilerin olumsuz etkilenmesine ve hatta üretimden çekilerek istihdam kayıplarına neden olmuştur. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklar nedeniyle müzakerelerin olumlu sonuçlar verebilmesi için ödün verilmesinin gerekliliği açıktır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin rekabet güçleri artıncaya kadar taahhüt sürelerinin uzatılması ve iç piyasalarının korunması şarttır.

3.3.2. Dünya Ticaret Örgütünün Son Dönem Bakanlar Konferansları ve Alınan Kararların Türk Tarım Sektörüne Etkileri

Çalışmanın bu kısmında Dünya Ticaret Örgütünün 2013 yılından günümüze kadar gerçekleştirilen Bakanlar Konferansların dair bilgilere yer verilecektir.

Konferanstaki konu başlıkları, alınan kararlar ve Türkiye'ye olası etkilerinden bahsedilecektir.

2013-2018 yılları arasında gerçekleştirilen konferanslara ait temel bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.14
2013-2017 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Konferanslara Ait Temel Bilgiler

Yıl	Yer	Konu	Ülke Sayısı
2013	Bali (Endonezya)	Tarım, Ticaret, TRIPs, Anti-Damping, Sübvansiyonlar, Telafi Edici Önlemler	159
2015	Nairobi (Kenya)	Tarım, İhracat Sübvansiyonları, Özel Koruma Mekanizması, Gıda Arz Güvenliği Amaçlı Kamu Stokları, Pamuk	160
2017	Buenos Aries (Arjantin)	Balıkçılık Sübvansiyonları, E-ticaret, Tarımda Kamu Stokları, Tarımsal Destekler, Özel Koruma Mekanizması	164

3.3.2.1. 2013 Bali Bakanlar Konferansı

3-6 Aralık 2013 tarihleri arasında Endonezya'nın Bali şehrinde 159 ülkenin katılımıyla gerçekleşen 9. Bakanlar Konferansının başlıca konuları: tarım, ticaret çevre, TRIPs, anti-damping, sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler olarak gerçekleşmiştir.

Bali Bakanlar Konferansı, 2001 yılında Katar'ın Doha kentinde gerçekleştirilen Doha Bakanlar Konferansı ile halen neticeye varılamamış olması nedeniyle DTÖ çalışmalarının başarısının sorgulandığı bir döneme denk gelmiştir. DTÖ Genel Direktörü Azevedo'nun ticaret müzakereleri toplantısında "başarısızlık riski halen mevcuttur" ifadesi de bu durumu destekler niteliktedir. [62]

Bali Bakanlar Konferansında ele alınan konular;

- Ticaretin Kolaylaştırılması
- Tarımda İyileştirmeler

[62] Bozkurt Aran, "Dünya Ticaret Örgütü Bali Bakanlar Toplantısına İlişkin Beklentiler ve Türkiye", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, Aralık 2013, www.tepav.org,tr/upload/files/1386070950-3.Dunya_Ticaret_Orgutu_Bali_Bakanlar_Toplantisi_na_Ilıskin_Beklentiler_ve_Turkiye.pdf, (17.01.2018) s.2

- Özel ve Lehte Muameleler
- Yemen'in DTÖ'ye üyeliği

Ticaretin kolaylaştırılması başlığı adı altında üretime başlanmasından tüketiciye ulaştırılmasına kadar geçen sürede idari sürecin basitleştirilerek bazı gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Konferansın sonunda ise "ticaretin kolaylaştırılması" anlaşması kabul edilmiştir. Üye ülkeler ihracat ve ithalatın kolaylaştırılmasında transit geçişleri kolaylaştırma yönünde müzakereler yürütmüşlerdir. Ayrıca anlaşmada şeffaflık kavramı üzerinde de yoğunlaşılmış olup harçlarda sınırlama öngörülmüştür.

Tarımda iyileştirme adı altında ise gıda güvenliği önerisi ile üreticilere sağlanan olanakların "iç destekler" kapsamına alınmayıp, olanakların artırılması yönünde düzenlemeye öngörmüşlerdir. Türkiye'nin de üyesi olduğu G-33 grubu da bu düzenlemeyi desteklemektedir. Diğer bir önemli konu ise gelişmiş ülkelerin pamuk üretiminde sübvansiyonların kaldırılarak pamuk üreticisi olan Afrika ülkelerinin üretimi teşvik edilmiştir. Türkiye'nin bu konudaki yaklaşımı olumludur. Doha turunda yer alan özel ve lehte muamelelerin bazı gelişmiş ülkelerin tepkisiyle karşılanmasına neden olmuş ve işleyişi takip amaçlı "izleme mekanizması" kurulması hedeflenmiştir. Son olarak Yemen'in üyeliği konusuna Türkiye olumlu yaklaşmıştır. [63]

Genel Hizmetlere ilişkin ekonomik büyüme ve refahın artırılması amacıyla arazi rehabilitasyonu, kaynak yönetimi, kuraklığa karşı önlemler ve sel kontrolü, tarımsal istihdamın geliştirilmesi gibi ödemeler indirim taahhüdünden ayrı tutulmuştur. Bu durum iç desteklere özgü kararların GOÜ'ler lehine geliştiğinin göstergesidir.[64]

Kamu güvenliği amaçlı kamu stoklarına ilişkin temel gıda ürünlerinde iç destekleri almak durumunda kalan ülkelerin Anlaşmaların Halli Mekanizmasına ilişkin hükümlerden 4 yıl boyunca muaf kılınması sağlanmıştır.[65] Tarife kotası yönetimi ile

---

63 Aran, s.3-5

64 WTO, Tarım Müzakereleri, Bali Konferansı https://translate.google.com.tr/translate_hl=tr&sl=en&u=https://www.wto.org/&grev=search (31.01.2018)

65 TC Ekonomi Bakanlığı, 2015 Faaliyet Raporu, https://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK_242578, (27.01.2018), s.57

şeffaflığın sağlanarak bilgi paylaşımını ve kota kullanımlarının kontrolünün sağlanması öngörülmüştür.[66]

3.3.2.2. 2015 Nairobi Bakanlar Konferansı

Kenya'nın başkenti Nairobi'de 15-18 Aralık tarihlerinde 160 ülkenin katılımıyla gerçekleşen Konferansta başlıca konuları; tarım, ihracat sübvansiyonları, özel koruma önlemleri, gıda arz güvenliği amaçlı kamu stokları ve pamuk olarak gerçekleşmiştir. Konferansın özet sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.15
Nairobi Bakanlar Konferansı Sonuçları Özeti

Konu **Tarım**	**Kararlar**	**Belge**
İhracat Sübvansiyonları (rekabeti)	- Gelişmiş ülkeler ihracat sübvansiyonlarını derhal kaldıracaklar - Gelişme yolundaki ülkeler ise 2018 sonuna kadar (daha önce bildirimi yapılanları 2022 yılı sonuna kadar)kaldıracaklar - Üyeler ihracat sübvansiyonlarını ürün bazında son beş yıllık uygulamalarının üzerine çıkarmayacaklar - Bu taahhüt, Karar ile uyumlu olanlar haricinde ihracat kredileri, kredi garantileri ve ihracat sigortaları için de geçerli olacaktır - Bu karar işlenmiş ürünler, süt ürünleri ve domuz etinde 2020 sonrası geçerli olacaktır - Devlet eliyle yapılan tarım ihracatında Tarım Anlaşması ve XVII. Madde şartlarına uyulacaktır. - Üyeler uluslararası gıda yardımı taahhütlerine uyacaklardır.	WT/MIN(15)W/47

Kaynak: M. Sait Akman ve Bozkurt Aran, "DTÖ Nairobi Bakanlar Konferansı ve Dünya Ticaretinin Geleceği", Aralık, 2015, www.tepav.org.tr/upload/files/1451044926-2.DTO_Nairobi_Bakanlar_Konferansi_ve_Dunya_Ticaretinin_Gelecegi.pdf (06.02.2018), s. 5-6

[66] Aran, s.3

Nairobi Bakanlar Konferansında 2 önemli karar alınmıştır.

1. İhracat sübvansiyonlarının kaldırılması
2. Pamuk ticaretinin serbestleşmesi

Konferansta tarım alanında alınan en önemli karar, GÜ'lerin ihracat sübvansiyonlarını derhal, GOÜ'lerin ise 2018 yılı sonuna kadar kaldıracak olmalarıdır. Konferansta Türkiye'nin tutumu ihracat sübvansiyonlarının kademeli olarak kaldırılmasından ziyade belirli bir süre sonunda kaldırılması yönünde olmuştur. Diğer taraftan EAGÜ'lerin pamuk ticaretinde tarife ve kota olmadan pazara girişleri sağlanacaktır. Ayrıca EAGÜ'ler için ticaretin serbestleşmesi ile yerli üreticinin zarara uğramasını önlemek amacıyla getirilen özel koruma mekanizmasının kalıcı bir çözüme ulaşıncaya kadar devam etmesi kararlaştırılmıştır.[67]

Yapılan görüşmeler sonucu gelişmekte olan ülkeleri koruma amaçlı Özel Güvenlik Gereçleri Mekanizması (SMM) kabul edilmiştir. Böylece GOÜ'lerin ithalatta görülen istikrarsızlıklara ve fiyattaki azalmaları karşı tarım ürünleri fiyatlarını artırabilecekleri bir mekanizma sağlanmış olacaktır. [68]

Bütün bu gelişmelerin yanında Çin, Hindistan, Ekvator ve Afrika gibi ülkelerin Doha turunun devam etmesi niteliğinde görüş bildirmesinin yanında AB ve ABD'nin ise görüşmelerin sona erdirilmesi yönünde fikir beyanı görüş ayrıcalıkları ile sonuçlanarak çözüme kavuşturulamamış ve DTÖ için hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır.[69]

3.3.2.3. 2017 Buenos Aries Bakanlar Konferansı

Dünya Ticaret Örgütü'nün en üst mercii olan Bakanlar Konferansı tarafından iki yılda bir yapılan toplantıların 11.si geçtiğimiz yıl Arjantin'in Başkenti Buenos Aries'te 10-13 Aralık tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Ticaret alanında yapılan etkili düzenlemelere rağmen tarım alanında ciddi bir sonuç alınamamıştır.

---

67 Akman ve Aran, s.5-6

68 WTO, Tarım Müzakereleri, Nairobi Bakanlar Konferansı, https://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&u=https://www.wto.org/&grev=search,(08.02.2018)

69 Akman ve Aran, s.3.

Yapılan düzenlemelerde tarım ile ilgili konu başlıkları;[70]

- ✓ Balıkçılık Sübvansiyonları
- ✓ E- Ticaret
- ✓ Tarımda Kamu Stokları
- ✓ Tarımsal Destekler
- ✓ Özel Koruma Mekanizması şeklinde gerçekleşmiştir.

Balıkçılık alanındaki, sübvansiyonların 2019 yılında gerçekleşecek bakanlar konferansına kadar aşırı avlanmaya neden olan sübvansiyonların kaldırılması konusundaki düzenlemelerin oluşturulması yönündedir. Yasalara aykırı gerçekleşen ve rapor edilmeyen desteklerin kaldırılması hedeflenmektedir.

E-Ticaret, uygulamasında ise internet kullanımının yaygınlaşmasının sonucu olarak elektronik işlemler üzerinden ticaret yapılması durumunda gümrük vergisinden muaf tutulmasını öngören çalışmaların devamı niteliğindedir. Böylece e-ticaret sisteminin yaygınlaşarak ticaret önündeki engellerin kalkması ve tüketicilerin piyasaya ulaşımının kolaylaştırılması sağlanacaktır.

Tarımda Kamu Stokları, hükümetlerin tarımda kullandıkları en önemli araçlardan biridir. Hükümetler gıda satın alarak stok yaparlar ve piyasanın durumuna göre gerekli zamanlarda bu stokları dağıtarak dengeyi sağlarlar. Fakat görüşmelerde kamu stoklarına ilişkin görüş ayrılıkları sebebiyle işbirliği sağlanamamıştır.

Tarımsal Desteklerde, yine gruplar arası görüş ayrılıkları ve desteklerin azaltılması yönündeki farklı yöntem görüşleri sebebiyle başarıyla sonuçlanamamıştır.

Özel Koruma Mekanizması, konusunda GOÜ'lerin herhangi bir olumsuzlukla karşılaşılması sonucu yerli üretimi korumak amaçlı tarife konulabilmesi yönündeki uygulamaya Türkiye dahil olmak üzere diğer G-33 grubu ülkeleri de ılımlı yaklaşmamışlardır.

---

[70] M. Sait Akman, "Küresel Ticaret Sistemi'nin Açmazları: Buenos Aries Bakanlar Toplantısı Sonrası Elde Ne Var?", Aralık,2017, www.tepav.org.tr/upload/files/1513923850-1.Kuresel_Ticaret_Sistemi_nin_Acmazlari_Buenos_Aries_Bakanlar_Toplantisi_Sonrasi_Elde_Ne_Var.pdf, (15.02.2018), s.5-6

Sonuç olarak, Buenos Aries Konferansı'nın Türk tarımı açısından etkisinin çok fazla olduğu söylenememektedir.

3.3.3. Türkiye'de Tarım Sektöründeki Sorunlar ve Öneriler

Gıda, yaşamın en temel ihtiyacıdır ve toprak insanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için en önemli ve vazgeçilemez doğal kaynaklardan biridir. Bunların yanında toplum sağlığı ve kalkınma da ancak yeterli ve dengeli beslenme ile mümkün olabilmektedir.

Tarım sektörü, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri nasıl olursa olsun tüm ülke ekonomileri için önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu jeopolitik konumu, tarım arazilerinin yapısı, iklimin elverişliliği ve toprak verimliliğinin yüksek oluşu ekonomik açıdan avantajlı olmamızı sağlamaktadır.

Tarım sektörü, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasında da oldukça önemli bir paya sahiptir. Tarım sektörü ihracatı, gelişimini tamamlayamamış ülkelerde önemli bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. Her ne kadar tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı giderek azalsa da başta gıda gereksinimini temin etmesi, sanayi sektörü için girdi sağlaması, istihdam yaratması, dışsatım yoluyla gelir sağlaması yönlerinden ekonomimize katkısı oldukça büyüktür.

Bir ekonomide 3 önemli sektör bulunmaktadır: Tarım, Sanayi ve Hizmetler sektörü. Bu sektörler birbirleri ile entegre olmuş durumdadırlar. Tarım sektörü diğer sektörlerden etkilenir ve onlara etki eder. Şöyle ki, tarım sektörü için hammadde, sanayi sektöründe ürün haline gelerek hizmetler sektöründe satışa sunulmaktadır. Fakat tarım sektörünü diğer sektörlerden ayıran bazı temel faktörler bulunmaktadır. Tarım sektörünün insan yaşamının temel aktörü olması ve doğal koşullara bağlılığı nedeniyle birçok risk ve belirsizlikleri barındırdığını söylemek mümkündür. Tarımda talep artışına karşın, arzın aynı anda artmaması ekonomik sorunlara yol açabilmektedir.

1900'lü yıllardan sonra hızlı nüfus artışı ile birlikte tarımsal üretimde de bazı olumsuzluklar yaşanmıştır. Üretimin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için değil, kar amaçlı ve pazara yönelik tarımsal üretimin artması sonucu topraklarda kimyasal

kirlenmenin çoğalması, yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının azalışı, ucuz işgücü ile geçimini sağlayamayan köylü nüfusunun kente göç etmesi, yapısallaşmanın artması ile ormanların giderek azalması, aşırı avlama ile balık türlerinde azalmaları da beraberinde getirmiştir.

Tarımın makineleşmesi ile finansman sağlayamayan çiftçiler yoksullaşmıştır. Gelişmekte Olan Ülkeler veya Az Gelişmiş Ülkelerin diğer ülkeler ile ticaretinde ticaret hadlerinin aleyhine ürünleri ucuzlamakta, üretim artışı yaşanırken gelir artışı sağlanamamaktadır. Geçimini sağlayamayan çiftçi ve işletmeciler köyden kente göç ederek topraklarını terk etmektedirler. Bu duruma bir son verilmesi gerekmektedir. Çünkü Türkiye'de kırsal kesimin yaşam biçimi tarımsal faaliyettir. Her ne kadar 1950'li yıllarda tarım sektörünün istihdam içindeki payı %80'lerden %20'lere gerilemiş olsa da önemini korumaya devam etmektedir. Büyük şehirlere göçlerin önlenmesi amacıyla bölgesel farklılıkların aza indirilmesi gerekmektedir. Küçük ölçekli çiftçi ve işletmecilere kamu desteği sağlanarak istihdamı artıracak politikalar oluşturulmalıdır. Bu politikalarda öncelikle küçük çiftçilere yönelik olmalıdır. Çünkü küçük çiftçiler daha az enerji kullanıp toprağa daha az zarar vererek üretimi gerçekleştirirken gelecek nesiller için de tehlike vadetmemektedirler. Çiftçiler ve küçük işletmelerin gelir düzeylerini artırabilmek için bölgedeki sektörleri geliştirerek ve eğitim düzeylerinde artış sağlayarak köyden kenti göçü engelleyerek işsizliğin önüne geçebilmek mümkündür.

Türkiye'de tarım topraklarında verimliliğin azalmakta olduğu görülmektedir. Verimliliğin azalmasına yol açan en önemli nedenlerden birisi de tarım arazilerinin parçalı olmasıdır. Ülkemizde uygulanan miras hukuku, tarım arazilerinin parçalanmasına, işletme büyüklüklerinin küçülmesine ve bu da verimin azalmasına yol açmaktadır. Gelirlerin azalması, maliyetlerin artması ise küçük işletmecilerin faaliyetlerine son vermelerini zorunlu kılmaktadır. Düzenlenen politikalar ile bu durumu engelleyici çözümler üretilmeli ve toprağın verimini artırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca toprak verimliliğinin artırılmasında toprağı kullanan çiftinin de gerekli özeni göstermesi gerekmektedir. Aşırı otlatma ve toprağı aşırı sürmeden uzak durulmalıdır. Çünkü torağın aşırı sürülmesi, verimli olan üst tabakayı

erozyona uğratarak kayıplara yol açmaktadır. Çoklu ürün ekimi ile toprağın verimi artırılmalıdır. Yıl içerisinde aynı topraktan farklı ürün hasadı gerçekleştirerek biyoçeşitlilik sağlanmalıdır. Artık bitki sapları, kökleri ve hayvan gübrelerinin birbirleri ile entegre olunarak kullanılması ile toprağın verimini de artırabilmektedir.

Tarım alanlarının tütün, daha çok tekstil ürünü elde etmek amacıyla pamuk gibi ticari kar amaçlı hammaddeler için kullanımının azaltılması gerekmektedir. Ayrıca mısır, palmiye, şeker kamışı gibi tarım ürünlerinden elde edilen biyoyakıt üretimine de sınır getirilmelidir. Çevreye duyarlı politikalar geliştirilerek bilinçsiz gübre ve ilaç kullanımının önüne geçilmelidir. Tarımı sadece kar odaklı düşünerek yatırım amaçlı kullanmak ve doğanın dinamiğini dikkate almamak çok yanlıştır.

Türkiye'de yaşanan bir diğer sorun, tarımsal desteklerde görülmektedir. Tarımsal destekleme, çiftçiye doğrudan ödeme, taban fiyatı, düşük faizli kredi temin edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Destekleme yapılarken uygulanan politikaların makroekonomik politikalar ile uyumlu olması gerekmektedir. Faiz oranı, döviz kuru gibi değişkenler ve fiyat değişimleri de göz ardı edilmemelidir. Uzun dönemli planlamalar ile istikrarın sağlanması ileride yaşanabilecek sorunların öngörülerek önlemlerin alınmasını sağlayacaktır.

Tarımsal faaliyetlerin gerçekleşmesi kadar devamlılığı için düzenin de sağlanması oldukça önemlidir. Düzenliliği sürekli hale getirmek için hayvancılığı da gerekli özen gösterilmelidir. Hayvan hastalıkları ile mücadele çalışmalarının artırılması gerekmektedir. Hayvancılıkta yeterli yem sağlama ile çayır ve meraların verimini artıracak düzenlemeler, tarımda fazladan bulunan işgücünü hayvancılığa yönlendirerek, birbiri ile işbirliği içinde olan tarım ve hayvancılık alanlarında ülkemizde etkin ekonomik faaliyet gösterilebilmektedir.

Tarımsal ürün fiyatlarının ve üretim maliyetlerinin yüksek oluşu tarım işletmelerinin karlarının önemli ölçüde düşmesine neden olmuştur. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğumuz bazı ürünlerde (fındık, incir, üzüm vs.) doğru politikalar uygulayarak arzu edilen gelir düzeyine ulaşılması sağlanmalıdır. Bu ürünlere daha özel destekler verildiği takdirde üstünlüğümüzü devam ettirebilmekteyiz. Aksi takdirde

yanlış uygulanan politikalar, talebin üzerinde bir arza sebep olarak fiyat düşmelerinde veya elde atıl kalan ürünü başka bir ürün için kullanmaya yönelterek gelirimizi düşürebilmektedir.

Oluşturulan tarım politikalarının nitelikli ve tutarlı olabilmesi için Tarım Bakanlığı, tarımla ilgili sivil toplum örgütleri ve üniversitelerinde görüşleri alınmalıdır. Ayrıca tarımsal kooperatifçiliğin gelişememesi ve yetersiz kalması sonucu çiftçiler pazar güçlükleri çekmiş, ürünlerini pazarlayamamışlardır. Aracılar ürünleri düşük fiyattan alarak tüketicilere yüksek fiyattan satmış, üretici ve tüketici bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir.

Türkiye'de tarım sektörünün karşılaştığı diğer bir sorun ise GSMH'ye katkısının giderek azalıyor olmasıdır. Tarımın GSMH'ye katkısı 1970'lerde %30 iken 2010 yılından sonra %8'lere kadar gerilemiştir. ABD, Hollanda, Almanya, Brezilya ve Çin toplam ihracatlarının %30'dan fazlasını tarım ile gerçekleştirerek dünyanın en büyük tarım ürünü ihracatçısı durumunda iken, Türkiye 2017 verileri ile 26. sırada yer alıyor olması ülkemiz tarım politikalarının AR-GE'ye yönelik ciddi bir çalışma içerisinde olması gerektiğini açıklar niteliktedir.

SONUÇ

Tarım sektörü, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri nasıl olursa olsun tüm ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimlerinde için önemli bir yere sahiptir. İnsanoğlunun yaşamını devam ettirebilmesi için besin ihtiyacımızı karşılayan bu sektörün gelecekte de önemli görevler üstlenmeye devam etmesi beklenmektedir. Fakat dünya nüfusunun giderek artması ile birlikte tarım sektörünün geleceğinin de tehlikeye düşmesi, sağlık ve beslenme sorunlarının yaşanması öngörülmektedir. Nüfus artışının tarım ürünleri talebini artırması ile birlikte talebi karşılamayan ürünlerde ticaret yapılmaya başlanmaktadır. Ancak ülkelerin aşırı korumacı politikalar uygulamaları tarım ticaretinin serbestleşmesine ve adil rekabet koşullarında ticaret yapmalarına engel olmaktadır.

Birinci Dünya savaşı sonrası yaşanan ekonomik durgunluk, ardından İkinci Dünya savaşı sonrası yıkıma uğrayan bazı ülkelerin yeniden kalkınmaları için bir araya gelmeleri sonucu "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması" adı verilen bir anlaşma imzalanmıştır. Ağırlıklı olarak sanayi ürünleri ticaretini düzenleyen anlaşma, Uruguay turu sonunda DTÖ'ye dönüşerek tarım ürünleri ticaretini de kurallara bağlamıştır. DTÖ ek anlaşmalarından olan Tarım Anlaşması ile adil ve piyasa mekanizmasına dayalı tarım ticaretinin gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Anlaşma kapsamında pazara giriş, ihracat sübvansiyonları ve iç destekler konularında üye ülkeler indirim taahhütlerinde bulunmuşlardır. Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren serbestleşme yolunda ilerlemesi DTÖ tarım anlaşması politikalarına hazırlıklı olmasını sağlamıştır.

Pazara giriş konusunda tarife dışı engellerin (miktar kotaları, dolaylı vergiler, tarife kotaları vs.) tarifelere dönüştürülmesi ve tarifelerinde zamanla azaltılması öngörülmüştür. Üye ülkelerin tarifelerini belirlenen süreler içerisinde taahhüt edilen oranlar çerçevesinde gerçekleştirdiği görülmüştür. Uluslararası ticarete uygulanan tarifeler kıyaslandığında tarım ürünleri tarife oranları sanayi ürünleri tarife oranlarına göre daha yüksek seyir izlemiştir.

İhracat sübvansiyonları ise, ihracatı artırmak amacıyla devlet tarafından sağlanan vergi iadesi, ihracata yönelik ucuz girdi temini, düşük faizli kredi sağlanması gibi uygulamaları kapsamaktadır. İhracat sübvansiyonlarının ihraç mallarının birim maliyetini düşürerek ülkeler arası haksız rekabete yol açması sebebiyle üye ülkeler tarafından indirim taahhütlerinde bulunularak azaltılması hedeflenmiştir. DTÖ'ye bildirimde bulunan üye ülkelerin taahhüt edilen sınırları aşmadığı görülmüştür. Türkiye de 44 ürün/ürün grubunda ihracat sübvansiyonlarını azaltma yönünde taahhütte bulunarak uygulamaya da geçirmiştir.

Tarım anlaşması iç desteklerde ihracat sübvansiyonlarına benzer olarak devlet tarafından yapılan yardımları içermektedir. Desteklerin ticareti bozucu etkisine göre sınıflandırılması sağlanarak, ticareti bozucu etkiye sahip desteklerin disiplin altına alınması hedeflenmiştir. İndirim taahhüdü bulunmayan mavi ve yeşil kutu desteklerinde artışlar yaşanmasına rağmen ülkeler, kırmızı kutu desteklerinde azaltma taahhütlerine uymuşlardır.

Tarım anlaşmasının kapsadığı yıllar itibariyle (1995-2001), (1995-2004) söz konusu uygulamaların dünya ticaretinin artması yönündeki beklentisinin olumlu sonuçlandığı söylemek mümkündür. Ticaret hacmindeki artışın, beklenenden az gerçekleşmesine rağmen ihracat miktarının ortalama olarak %4 oranında artması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Fakat yine de tarım ürünleri ihracatının toplam ihracattaki payı 1950'li yıllardan itibaren giderek düşmüştür. 1950-1960 yılları arasında toplam ihracattaki payı %40'lara varan tarım ürünleri ihracatı 2000-2005 yılları arası %9'a, günümüzde ise ne yazık ki 2017 verilerine göre %3,2'lere kadar gerilemiştir.

2010 yılı sonrası verileri incelendiğinde ise tarım istihdamı, tarımın GSYH'deki payı ve dış ticaret hacminde tarımın payının yıllar itibariyle azaldığı görülmektedir. Bu durum Türkiye açısından ticareti düzenleyen en önemli kurum olan DTÖ Bakanlar Konferanslarında tarım alanında yapılan görüşmelerin ve alınan kararların lehimize gelişme sağlamadığının göstergesidir. Toplantı sonrası "ciddi bir sonuç alınamamıştır" ibareleri de DTÖ'den beklentileri karşılayamamış ve hayal kırıklıkları ile sonuçlanmıştır. Türkiye'nin de içinde yer aldığı GOÜ'ler grubunun bir araya gelerek ortak çalışmalar çerçevesinde politika araçlarını restore etmesi

gerekmektedir. Tarımını dışa karşı korumada tarife yoluna başvuran Türkiye'nin pazara giriş alanında GOÜ'lere sunulan "özel ve hassas ürünler" ile "tarımsal koruma mekanizması" muamelelerinden faydalanması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerin de iç desteklerini ve ihracat sübvansiyonlarını azaltmaları yönündeki görüşleri düzenlenen konferanslarda dile getirilmelidir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin dünya tarım piyasasında yer alarak tarım sektöründe rekabet edilebilir duruma gelebilmeleri için engellerin kaldırılarak pazara erişimlerinin kolaylaştırılması, yoksul ve geliri az olan çiftçilere sağlanan desteklerin azaltmak yerine artırılarak fakirleşmesini önlemek için çalışmalar yapılmalıdır. Aksi takdirde geçimini tarımla sağlayan ülkelerin gelişmiş ülkeler ile rekabet edebilmesi mümkün olmayacaktır.

Serbest dış ticaretin gerçekleşmesi ile hem üretici ve tüketicilerin yararına, hem de ekonomik refahın maksimum seviyede olduğu görüşü genel olarak kabul görse de bu durum pratikte pek mümkün olamamaktadır. Serbest dış ticaretin doğurduğu sonuçlar her ülke için aynı olmamakla birlikte bazı ülkelerin yararına, bazı ülkelerin ise zararına sonuçlanabilmektedir. Örneğin bir ülkede yeni kurulan endüstrinin "bebek endüstri tezi" ne göre olgunluk seviyesine ulaşıncaya kadar dış ticaretten uzak tutularak korunması gerekmektedir. Aksi takdirde serbest dış ticarete maruz kalması rakipleri tarafından piyasadan kolayca silinerek hem sanayi dalının hem de ülkenin kalkınmasını olumsuz etkileyecektir.

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin tarım ürünleri ihracatına karşı gelişmiş ülkelerden sanayi ürünleri ithal etmeleri fiyat dengesizliği nedeniyle dış ticarette bozucu etki yaratmaktadır. Bu durum ise az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri korumacı politikalara yöneltmektedir. Uluslararası dış ticarette serbestlik, her iki tarafın da aynı anda kazanamaması sebebiyle eski çekiciliğini kaybetmiştir. Tek başına serbestleşmesinin büyüme, kalkınma ve yoksulluğun giderilmesinde etkili olmadığı sonucuna varılmıştır. Verimli kaynak kullanımı hedefleyen hiçbir ülkenin aynı anda tüm sektörlerde rekabetçi olamadığı, daha üretken ve karşılaştırılabilir üstünlüğü fazla olan sektörlere yönelerek ihracatını gerçekleştirmeleri, diğer sektörlerdi ise ithalata yönelmeleri sürdürülebilir kalkınmaları için önemlidir. DTÖ kapsamında ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler karşısında rekabet güçleri

artıncaya kadar taahhüt ettikleri sürelerin uzatılması, sübvansiyonlar ve iç desteklerin artırılması gerekmektedir. Aksi durumda gelişmiş ülkelerdeki teknolojik gelişme ve makineleşmenin hızlanması diğer ülkelerin rekabetini azaltacak ve piyasadan silinmelerine yol açacaktır. Temel geçim kaynağı tarım olan az gelişmiş ülkelerin pazarlarını dış piyasadan koruma önlemleri almaları gerekecektir. DTÖ ilk dönemlerde ülkeler bazında eşit muameleye dayalı ilkeler üzerinde oldukça hassas davranılırken son zamanlarda DTÖ konferanslarında daha çok gelişmiş ülkelerin lehine ve onların çıkarlarına yönelik düzenlemelere gidildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

AB BAKANLIĞI - **Türkiye AB İlişkileri,** www.ab.gov.tr/ab-ile-iliskiler_4.html (13.10.2017)

Akder, A. Halis ve Çakmak Erol H, **"Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması'nın Yeni Görüşme Dönemi ve Türkiye: Olanaklar, Kısıtlar ve Stratejiler",** Ankara, 1999, http://www.tepge.gov.tr/dosyalar/yayinlar/e2d1cc5b4ebb475f97d8121ae9a48cdd.pdf (07.01.2018)

Akder, A. Halis, "**Dünya Ticaret Örgütünün Tarım Anlaşması ve Türkiye'de Tarımsal Desteklemenin Geleceği",** Friedrich Elbert Vakfı, Ekonomi Forumu, İstanbul,1998, www.fes-tuerkei.org/media/pdf/Ekonomi%20Forumu/1998/Dünya%20Ticaret%20Örgütü'nün%20Tarım%20Anlaşması%20ve%20Türkiye.pdf (10.09.2017)

Akman, M. Sait ve Aran, Bozkurt, **"DTÖ Nairobi Bakanlar Konferansı ve Dünya Ticaretinin Geleceği",** Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Değerlendirme Notu, Aralık, 2015, www.tepav.org.tr/upload/files/1451044926-2.DTO_Nairobi_Bakanlar_Konferansi_ve_Dunya_Ticaretinin_gelecegi (6.02.2018)

Akman, M. Sait ve Yaman Şahin, "DTÖ Tarım Müzakereleri, Türkiye'nin Tutumu ve Müzakere Sonuçlarının Türk Tarımına Olası Etkilerinin Nitel Bir Değerlendirilmesi" , Mustafa İmir (Ed.) "**Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye"** içinde (133-156), Tepav. Aralık, 2008.

Akman, M. Sait, **"Küresel Ticaret Sistemi'nin Açmazları: Buenos Aries Bakanlar Toplantısı Sonrası Elde Ne Var?"** Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Değerlendirme Notu, Aralık 2017, www.tepav.org.tr/upload/files/1513923850-1.Kuresel_Ticaret_Sistemi__nin_Acmazlari__Buenos_Aries_Bakanlar_Toplantisi_Sonrasi_Elde_Ne_Var.pdf (15.02.2018)

Aran, Bozkurt, **"DTÖ Bali Bakanlar Toplantısına İlişkin Beklentiler ve Türkiye",** Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Değerlendirme Notu, Aralık, 2013, www.tepav.org.tr/upload/files/1386070350_3.Dunya_Ticaret_Orgutu_Bali_Bakanlar_Toplantisi_na_Iliskin_beklentiler_ve_Turkiye (17.01.2018)

Aslan, Nurdan, **Ekonomik Küreselleşme: Tarihi, Boyutları ve Sonuçları,** Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.), Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım içinde (11-101), Bursa: Ekin Yayınevi, 2013.

Atakan, Mehtap, **"Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu",** T.C Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi, AT ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998, www.abuzmanlari.org.tr/web/Portals/0/pdf/2.pdf (29.03.2018)

Atay, Ahmet, **"Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ve Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracının Hedef, Kapsam ve Yöntemlerinin İrlanda Örneği Çerçevesinde İncelenmesi"**, Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, Ankara, 2004, https://www.ab.gov.tr/files/Uzmanlık%20Tezleri/ahmet_atay.pdf , (29.03.2018)

Ay Ahmet ve Yapar Sinem, **"Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye",**2005, http://portal.tmo.gov.tr/Uploads/Haberler/Dosc/TarimAnlasmasiVeTurkiye.pdf (08.09.2017)

Aydın, Ceren, **"Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları",** Avrupa Birliği Sekreterliği, Ankara,2004.

Aydoğuş, İsmail ve İnkaya Ahmet. **"Dünya Ticaret Örgütü Tarım Politikaları",** Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2001, http://acikerişim.akv.edu.tr/xmlui/hadle/AKU/1265#sthash.z6RATtBC.AErEpFTn.dpbs (19.10.2017)

Bayraç H. Naci ve Yenilmez Füsun, **"Türk Tarımının AB Ortak Tarım Politikasına Uyum Çalışmaları ve Olası Ekonomik Etkileri",** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Haziran, 2005 www.dergipark.gov.tr/download/article-file/113013 (29.03.2018)

Büyükerşen, Aslı, **"Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın Sonuçları ve Türkiye Örneği",** Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi SBE, 2008.

Büyüktaşkın, Şener, "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün Tarifelere İlişkin Düzenlemesi" **Dünya Ticaret Örgütü GATT Anlaşması'nın Kavranması, Stratejik Odak Nokta Projesi, Ön Raporlar, Ek 2,**Ankara, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Yayınları (TTGV-191/5), 1996.

Büyüktaşkın, Şener, **Dünya Ticaret Sistemi, GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye,** Ankara: Esbank Yayınları, 1997.

Çeştepe, Hamza, **"Dünya Ticaret Örgütü'nün Son Dönemdeki Uygulamalarının Türkiye'ye Etkileri"** , Sakarya Üniversitesi, İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289525 (28.03.2018)

Doğan Zeki, Arslan Seçkin ve Berkmen Ayberk Nuri, **"Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış",** Niğde Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, 2015,http://dergipark.gov.tr/download/article-file/185141 (04.12.2017)

Eker, Mehdi, **Türkiye'de Tarımın Değişim ve Dönüşüm Süreci,** İstanbul: Alfa Yayınları,2015.

Gaytancıoğlu, Okan, **Türkiye'de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası,** İstanbul Ticaret Odası, 14. Yayın, İstanbul, 2009.

Gökdemir, Bülent, **Tarımda Piyasa Reformu Türk Tarımı Özelinde Tarım Rekabet Politikası İlişkisi,** 1. Basım, Yayın No 0143, Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları, 2004

GÜMÜK MÜŞAVİRLİĞİ BİRLİĞİ (GMB)- **Dış Ticaret Mevzuatı,** http://www.orgtr/org/tr/tekstil-ve-giyim-anlasmasi(15.01.2018)

Güneş, Bayram, **"Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Bir Hesaplanabilir Genel Denge Modeli",** Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, 2009, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/211103 (04.11.2017)

Hasgüler Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. , **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler,**2. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

İstanbul Ticaret Odası, **İstihdam Perspektifinden AB Sürecinde Türk Tarımının Genel Sorunları ve Çözüm Önerileri,** İstanbul, 2007.

İstanbul Ticaret Odası, **Türkiye'de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası,** İstanbul, 2009.

Karaca, Nil,**"GATT'den Dünya Ticaret Örgütü'ne"** http://dergiler.sgb.gov.tr (03.10.2017)

Karluk, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar,** 5. Basım, Ankara: Turhan Kitapevi, 2002.

Kilit, Gökhan, **"Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Reform Çalışmaları",**2012, www.degerlendirme_notu_-_52ik.gov.tr (01.01.2018)

Ordukaya, Aykut, **"DTÖ İleri Tarım Müzakereleri",** 2013, www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/ETI/DTO%20Ileri%20Tarim%20Müzakereleri.pdf (19.10.2017)

Ordukaya, Aykut, **"Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması Açısından Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Karşılaştırılması",** Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008, http://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/İDARİ%20İŞLER/uzmanlık%20Tezleri/TezAykut.pdf (28.03.2018)

Örnek, İbrahim, **"Dünya Ticaret Örgütü Kapsamında Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarım Politikasının Değerlendirilmesi",** Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, 2007, www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869655.pdf (10.12.2017)

Özalp, Burhan ve Ören, M. Necat, **"Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerindeki Etkileri",** Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, 2014, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/253492 (14.09.2017)

Parasız, İlker, **Uluslararası Ekonomik Mali Kuruluşlar ve Oluşumlar,** 4. Basım, Bursa: Ezgi Kitapevi, 2004.

Şahinöz, Ahmet, **Avrupa Topluluğunda Ortak Tarım ve Dış Ticaret Politikası,** Ankara Üniversitesi, Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No 12, Ankara, 1993.

TC EKONOMİ BAKANLIĞI- **2015 Faaliyet Raporu,** http://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK-242578 (27.01.2018)

TC Kalkınma Bakanlığı, **10. Kalkınma Planı (2014-2018),** Tarım Özel İhtisas Komisyonu, Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu, Ankara, 2013.

TC Resmi Gazete, 25 Şubat 1995, Sayı:22213 (Mükerrer Sayı) **"Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması",** www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22213.pdf (11.10.2017)

TÜİK- **Dış Ticaret İstatistikleri,** www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4 (15.01.2018)

TÜİK- **Dış Ticaret İstatistikleri,** www.tuik.gov.tr/VeriB,lg,.do?tb_id=12&ust_id=4 (17.01.2018)

TÜİK- **İş Gücü İstatistikleri,** www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8 (16.01.2018)

TÜİK- **Ulusal Hesaplar,** www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=55&ust_id=6 (28.01.2018)

Ülkü, Elif Seda, **"Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Reformları",** 2012. www.ikv.org.tr/ikv_dergi/ikv_temmuz_agustos_2012/html/files/assets/basic_html/page33.html (01.01.2018)

WTO- **2000,** http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ngs2_e.doc(10.11.2017)

WTO- **2004,** http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agnegs_bkgrnd_e.doc(12.11.2017)

WTO- **Agriculture: Fairer Markets For Farmers,** http://www.wto.org/english/thevto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm(11.10.2017)

WTO- **Bali Bakanlar Konferansı Tarım Müzakereleri,**
https://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&u=https://www.wto.org/&prev=search (04.02.2018)

WTO- **Export Subsidies and Competition,**
https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negs_bkgrnd08_export_e.htm(03.11.2017)

WTO- **Market Access: Special Agricultural Safequarts,**
https://wto.org/english/tratop_e/agric_e/negs_bkgrnd11_ssgs_e.htm(01.11.2017)

WTO- **Market Access: Tarifss andTariff Quotos,**
https://www.org/english/tratop_e/agric_e/negs_bkgrnd10_access_e.htm(03.11.2017)

WTO- **Understading the WTO,**
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/tif_e.htm(01.11.2017)

WTO- **World Trade Report 2006,**
www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report06_e.pdf(10.11.2017)

WTO, **Tarım Müzakereleri, Bali Konferansı**
https://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&u=https://www.wto.org/&grev=search(31.01.2018)

WTO, **Tarım Müzakereleri, Nairobi Bakanlar Konferansı,**
https://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&u=https://www.wto.org/&grev=search(08.02.2018)

Yalçınkaya Neslihan, Yalçınkaya M. Hakan ve Çılbant Coşkun, **"Avrupa Birliğine Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi"** Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2006, https://www.dergipark.ulakbim.gov.tr/yonveek/article/viewFile/5000069149/5000064053 (25.03.2018)

Yücer, Ahmet A. , **"Dünya Ticaret Örgütü İleri Tarım Müzakereleri ve Türkiye",** Sayı 162, 2005. (17.09.2017)